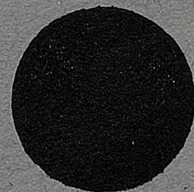
VILNIUS, 1935 M. BIRŽELIO MĖN. № 2 (7)

LIETUVIŠKAS BARAS!

B. M.

TURINYS:

PRENUMERATOS KAINA:

Vilniaus krašte metams . . . . 4 auks.

Nepr. Lietuvoj ir užsieniuose metams . . . . 8 auks.

Atskiro numerio . . . . 1 auks.

III met. Vilnius, 1935 m. birželio mėn. Nr. 2 (7)

LIETUVIŠKAS BARAS

VILNIAUS KRAŠTO LIETUVIŲ KULTŪROS ŽURNALAS

IŠEINA KETURIUS KARTUS PER METUS

V. M.

Kuriuo keliu

Įvairiais amžiais žmonija gyveno įvairių kovų ir sumišimų laikus. Žmogus buvo ir yra visokių idėjų ir siekių šaltinis, tik vienu metu tos jo idėjos paprastai pasireiškė vienoj, kitu metu kitoj srity. Tai pareina nuo to paties žmogaus gyvenimo aplinkybių, kultūros ir pan.

Nors išmintingasis gamtos padaras—žmogus yra labai senas žemės gyventojas ir per daugelį amžių visokiais būdais, čia sustodamas, čia šuoliais bėgdamas, keitė savo dvasinę ir fizinę išvaizdą, juo toliau, juo labiau tobulėdamas, tačiau, palyginę pirmykštį, laukinį-kriauteną su šių dienų eiliniu žmogum, surastume vis dėlto nemaža panašumo.

Tas pats žmogus, įvairiaspalvės gamtos įvairiaspalvis auklėtinis, turi nuo amžių labai senų ypatybių. Šiaip ar taip, jis yra pamėgęs turtus, pinigą ir garbę, kaip pats save; be to, jis yra amžinas silpnesnio už save skriaudikas. Nuo senų laikų tikėjo jis ir pomirtinį dvasinį gyvenimą, kurio evoliucija ėjo drauge su realiojo gyvenimo pažanga. Politeistinės Dievo garbinimo formos ilgainiui virto monoteistinėmis.

Be religinių žmogaus ypatybių, tas pats žmogus turi dar ir kitokių. Šiaip ar taip kalbėsime, nuo seniausių laikų sąmoningai ar nesąmoningai įvairiomis formomis reiškėsi ir žmonių prisirišimas prie savo tautos. Įdomu, kad kaikurie minėtieji dvasiniai žmogaus ypatumai įvairiais amžiais buvo nevienodai aktualūs.

Sakysime, viduramžiais smarkiai kovota popiežių su imperatoriais dėl pirmenybės ir daug išlieta kraujo įvairių tikybinių karų metu.

Bet naujaisiais amžiais viduramžių idėjos pamaži tampa jau nebeaktualios. Aiškiau susikristalizuoja tautinių bei partinių kovų principai, kurie ypač įsigali mūsų gyvenamajame amžiuje. Dabar jau niekam negresia tikybinių karų pavojus. Ir jeigu tik tikybiniai skirtumai būtų žmonėms pasilikę, dabar visi gyventume labai ramiai. Tačiau deja*).

Šiais laikais, tiesa, tautinės kovos labai artimai susiję su tikybinėmis idėjomis, labiau negu kitais amžiais. Daugiau dar, dabar mėginama kurti tautinės tikybos (Vokietija). Šiaip ar taip, tai yra kraštutinumas, nesveikas ir dirbtinis. Negi gali prigyti Votano kultas. Tačiau mes konstatuojame vieną aiškų faktą,—gyvename ryškių tautinių ir partinių kovų metu. Į tą kovų sūkurį esame su visa savo esme įvelti, kenčiame, dejuojame, vargą vargstame—ir dargstame, mat, ir labai pavojingu laiku esame linkę smarkiai pasiginčyti, o kartais vienas prieš kitą dar smarkiau paskerečiuoti, lyg išgėrę. Pasirodo, kad nevisiems mums tie

*) Negalima sakyti, kad vyraujant vienai kuriai idėjai kitos nustumtosios neturėtų jokios reikšmės. Priešingai, dažnai atsitinka, kad šios pastarosios taip pat savo padaro: jos lengvai sukelia vidaus nesantaiką

patys dalykai lygiai svarbūs. Taip jau, tur būt, esame apsigimę. Vieni iš mūsų tarpo linkę daugiau į dešinę, kiti į kairę, tretieji niekur netelpa. Todėl jie savaime turi atsidurti — tarp pirmųjų ir antrųjų. Nei šen nei ten visiškai pritilpti negalėdami, jie kaip barikadininkai, savo barikadų viršuje atsidūrę, kartais pavaišinami tam tikrais komplementais iš kairės ir dešinės. Mat, toks jau barikadininkų likimas. Bet kas gi nežino, kad, sakysime, visų šių trijų grupių lietuviai yra labai širdingai susirūpinę savo krašto lietuviškumu. Kiekvienam atrodo jo kelias į tautos išganymą tobuliausias, bent žymiai geresnis, nei kitų. Kiekvienas giria savo prekę. Gal būt, kad kiekviena tų prekių daugiau ar mažiau ir yra gera. Tačiau kuri šiuo metu reikalingiausia? Į tai, pasvarstę—panagrinėję kai kuriuos mūsų gyvenimo klausimus, pasistengsime atsakyti straipsnio gale.

Dvidešimtojo amžiaus pirmoji pusė labai nerami. Čia tik nespėjom pergyventi karo baisenybių ir vėl jau kalami, žvaginami ginklai naujoms skerdynėms. Juodaūsio Hitlerio nemažiau juodos mintys skrieja Lietuvos linkui, o išten ir toliau į išsvajotus Rytus. Tokio griaustinio išvakarėse visi, kaip įmanydami, stengiasi prisirengti kovoti su baisia mirtimi ir nurimsta vidaus ginčai, imama vieningiau galvoti. Taip ir turi būti. Kad ir kaip būtų gražus pomirtinis pasaulis, kad ir kaip erškėčiuoti šios žemės takai — vistiek kiekvienam, nuo kairiausio iki dešiniausio, rūpi ilgiausiai čia pagyventi ne tik pačiam, bet dar ir ainių palikti.

Filogeniškas žmogaus instinktas — kuo ilgiausiai išlaikyti šioje žemėje savo giminę yra ypatingai stiprus, tik vis dėlto ne visų vienodai vertinamas. Gyvenime yra visokių iškrypimų.

Netik didžiosios, bet ir mažosios tautos šiuo metu stengiasi tautiškai galvoti ir veikti. Tai itin svarbu mažesnėms tautoms ir valstybėms, kurioms visada gresia didesnis pavojus, nei kam kitam.

Mes, Vilniaus krašto lietuviai, kasdieną turime progų įsitikinti, kad tautinei kovai su mumis laimėti stengiamasi išnaudoti visokios priemonės, tiek pasaulinės, tiek tikybinės.

Kiekvienas šio krašto lietuvių laikraštis kiekviename numeryje apie tai parašo. Nekartą atsiduriame labai keblioje padėtyje, kaikada mums atrodo, kad, išsekę jėgas, pagaliau klupsime. Visi laužome galvas, kaip išlikti gyviems. Šitokiu laiku turėtų rūpėti visiems lietuviams pirmiausia savo tauta. Kiti dalykai, kitos idėjos, kad ir nemažiau kilnios, turėtų pirmąją vietą užleisti tautiškumui. Nes lietuvio gyvybės klausimas dabar yra vyriausias tikslas, kurio siekti galime ir turime įvairiomis galimomis priemonėmis. Mums negalima nusileisti nei bažnyčioje nei kitur, išsižadant savo teisių dėl kurių nors kitų dalykų. Gyvename aistringų tautinių kovų metą. Kai nebus lietuvio, bet liks tiktai geras katalikas, ar cicilikas, mūsų bus pralaimėta. Kiekvienam, tur būt, aišku, kad pirma reikia turėti gyva medžiaga, kuriai galima būtų įkvėpti kurių nors idėjų. Kai toji medžiaga bus nelietuviška — vadinas, mums negyva, mums visai bus nesvarbu, kiek ji bus balta ar raudona.

Taigi, būdami šiokių ar tokių idėjų lietuviai, norėdami ilgiausiai išlaikyti savo tautą gyvą, pirmiausia turime susirūpinti lietuviškojo kaimo lietuviškumu, o paskiau ir kitais dalykais. Nuosekliai galvojant taip išeina.

Rūpintis pirmiausia religiniais mūsų kaimiečio lietuvio reikalais, lietuviškumą nustumiant toleliau, atrodo lyg nenuoseklu, lyg pervėlu šiuo laiku, nes ne tą amžių gyvename. Antra vertus, mūsų žmonės, eiliniai šio krašto piliečiai, pakankamai religingi. Nėra abejojimo, kad jų tikėjimas galės dar ir sustiprėti, jeigu tik pačios viršūnės ims padoriau, kultūringiau ir teisingiau su giliai tikinčiu kaimiečiu elgtis, nepapiktins jo nei savo elgesiu, nei skaudžiais įsakymais. Šiuo atveju apačia pareina nuo viršaus, o ne priešingai.

Gerai žinome, kad dabar tautinė kova eina labai plačia vaga ir per bažnyčią. Piktinamės, kai lietuviai negauna reikalingo kiekio sekmadienio pamaldų. Ir, aišku, **visi** nepritariame tai padėčiai,

pykstame sužinoję, kad skriaudžiama lietuvių kalba bažnyčioje. Bet iš kitos pusės noromis ar nenoromis nusilenkiame įsakymams. Kartais patariame net nusileisti, nes netinką bažnyčioje triukšmas kelti. Kam religija yra daugiau negu visa kita, kitaip ir būti negali. Bet dėl to smarkiai nukenčia lietuviškumas. Argi negali būti kiek kitaip? Juk labai geras katalikas pirmiausia turi būti labai geras lietuvis, kad ir vien dėl paties tikėjimo. Kiek nukenčia tikėjimas, kai jis skelbiamas svetima kalba, visi žino. Todėl dargi doriausias lietuvis katalikas, mūsų supratimu, turi būti visų pirma lietuvis tautininkas ir pagal lietuvybės principus visur elgtis.

Sunku kartais suprasti, kodėl nevengia sieti tikėjimo dalykų su tautiniais lenkai net ten, kur nereikia. Ir ar todėl jie blogesni katalikai? Argi lietuviai norėtų būti geresni katalikai už lenkus? Mes šioje srityje esame labai nuolaidūs ir visada esame greičiau linkę patys kam nors nusileisti, maža rodome energijos priversti kitą mums nusilesti. Taip buvo nuo seniausių laikų ir to paties senųjų laikų takto kaikas iki šių dienų tebesilaikome. Kai mūsų didieji kunigaikščiai, tikybinių kovų metu gyvendami, ilgai abejojo, iš kur krikščionybę priimti, iš Rytų ar iš Vakarų, ir kai pagaliau, priėmę Vakarų krikščionybę, mažai ar visai nesidomėjo lietuvių kalba bažnyčioje ir rūpinosi vien tik tikėjimu, tai vis dėlto mes juos mokame pateisinti. Sakome, kad jie gyveno tais laikais, kada į tautinius dalykus buvo žiūrima visai kitaip, ne šių dienų akimis. Bet kai šiandie visai susipratę lietuviai tvirtina, kad mūsų krašto lietuviui pirmoje vietoje turinti figuruoti tikyba, o tik paskui tauta, tai šių dienų susipratusiam lietuviui šis tvirtinimas tikrai sunku pateisinti.

Prieš karą rusams rūpėjo mūsų krašte per cerkvę kuodaugiausia rusų pagaminti. Bet nelabai jiems tas darbas sekėsi. Apostatų buvo nedaug, tik vienas kitas. Lygiagreta spraudžiamam rusicizmui su pravoslavija stipriai atsispyrė antra lygiagretė jėga—katalikybė ir lenkiškumas. Rusas ir pravoslavas, lenkas ir katalikas daugeliui dar ir šiandie vis tasia. Taigi jeigu anais laikais ir buvo lietuvių, susirūpinusių, kad lietuvis katalikas neišvirstų pravoslavu, jeigu tuomet kas ir užmiršdavo tautybę, kovodamas dėl tikybos, mums visai suprantama. Pokariniais laikais dalykai virto kitaip.

Dabar niekas neverčia į pravoslaviją, ir lietuviui nėra jokio pavojaus pamesti katalikybę. Bet jam vistiek gresia nemažesnis pavojus nutausti. Dabar visiems reikia sudaryti stipri tautiška jėga, kad atsispirtume. Taigi tikybiniam išsigimimui negresiant, rodos, pirmiausia turėtume susirūpinti tautybe. Bet ne. Dabar surasime visokio luomo lietuvių, kuriems, girdi, išganingiau esą pirmiausia susirūpinti tikėjimo dalykais, o paskiau tautos reikalais. Kas kitaip mano, anot jų, blogas žmogus ir nekatalikas, net komunistas. Tai paprastas prasivardžiavimas, užsispyrimas ar nenoras kitą suprasti. Neseniai įsikūrė Vilniuje nauja draugija-klūbas, į kurį būsią priimami tik praktikuoją katalikai. Taip bent geromis progomis pasisako patys nariai. Tegul sau ir taip. Kiekviena nauja lietuviška organizacija, jeigu jos tikslas—lietuvybės palaikymas, mūsų supratimu, sveikintinas reiškinys. Tik ir vėl čia sunku mums suprasti rimtų tos draugijos narių štai koki ir tolygūs pasakymai. Lietuvis inteligentas, girdi, turįs, kad ir lietuviškoje parapijoje, eiti su lietuviu kaimiečiu į bažnyčią, kur lenkiškai poteriaujama. Kitaip darydamas tas lietuvis inteligentas neįsigysiąs lietuvio kaimiečio pasitikėjimo. Taip. Pasitikėjimas—geras dalykas. Pasitikėjimą įgijęs, žinoma, daug gali padaryti, bet labai abejojame, ar su tuo pasitikėjimu pavyks lietuviškos pamaldos laimėti. Čia reikėtų neužmiršti, kad daug reiškia ir papratimas. Kai vaikščiodami drauge pratinsime lenkiškai žmones melstis, tai jie dar lengvesne sąžine pasakys: Dievas tas pats.

Mūsų žmonės greit ir kariami pripranta. Kai pripras, tada ir su pasitikėjimu neprieisi. Mūsų supratimu, turi būti panaudota žmonių griežtesnė nuotaika tuojau, nedelsiant, lietuvis inteligentas sodžiuje jau pakankamai turi pasitikėjimo

ir padaryti ką norėdamas sunkiau ar lengviau gali.

Žinome juk, pasakoja patys kaimiečiai, kad prieš karą ir tuoj po karo lietuviai daug kur kovoję dėl pamaldų, o dabar nutilę. Priprato ir gerai. Bet lenkiškai poteriaudami regimai tirpsta. Kaip ilgai pagaliau lauksime to pasitikėjimo, kuris ir nelauktas yra, ir ką su pasitikėjimu darysime, kai žmonėms nebebus daugiau noro savųjų pamaldų pasirūpinti?

Į galą pravartu štai dar kas pažymėti. Nekartą atrodo, kad ne kuo čia labai mes skiriamės ir dėl tautinių dalykų dažniausia bent savo dvasioje visi panašiai galvojame. Jei vis dėlto viešai nesutinkame, tai kalta čia kartais savimeilė, užsispyrimas, asmenų privatūs nesutikimai, gal net pavydas, papratimas taip o ne kitaip galvoti ir elgtis ir pan. Pasirodė tai per diskusinį studentų—visuomenininkų vakarą, kai, sudariusi tam kartui uniją, dešinė ir kairė solidariai puolė vidurį, ir ginčijosi ne dėl nagrinėtųjų referatuose dalykų esmės ir turinio, bet dėl formos ir pavienių sakinių, nors referatuose buvo paliesti kiekvienam lietuviui svarbūs reikalai.

Šio straipsnio išvada galėtų būti tokia. Pats gyvenimas verčia mus daugiau tautiškai galvoti ir veikti. Pats gyvenimas verčia mus kiek draugiškiau sugyventi ir kiek mažiau kreipti dėmesio į asmeninius dalykus, o kiek daugiau į esminį šio krašto lietuvių reikalą. Tas esminis reikalas—tai Vilniaus krašto lietuvio gyvybės klausimas. Kai tuo gyvybės šiandie aktualiausiu klausimu vieningiau imsime galvoti ir mažiau bet kuria proga vieni kitus įtarsime komunistus esant, tada mūsų tautinis darbas bus kur kas sklandesnis ir mes patys turėsime daugiau teisių vadintis kultūringais žmonėmis.

GALINDAS

Mūsų jaunimo uždaviniai.

Jaunystė — tai amžius didelio entuzijazmo, smarkių užsimojimų, didvyriškų žygių, kovos, pasišventimo, didelio aktingumo ir dinamiškumo. Tai amžius, kada jaučiamas neišvengiamas reikalas žengti priekin, nors kartais tenka kelyje suklupti ar žūti. „Kiekvienas jaunuolis, sako prof. Šalkauskis, turi savo idealus, nes kas, būdamas jaunas, neturėjo aukštų idealų iš tikrųjų niekados nėra buvęs jaunas, o kas nėra buvęs jaunas, negali irgi niekados tikrai subręsti didiesiems gyvenimo žygiams". Jaunystėje lygiai ugniakalnis veržiasi kūrybinė jėga. Juo mažiau kas turi jaunystės dvasios, juo silpniau pasireiškia jo kūrybiškumo dvasia. Jaunimas nemėgsta praeities, jis žiūri vien tik į ateitį, nes ateitis — tai jo gyvenimas. Jis nepalankiai žiūri į vyresniąją kartą, nes ji yra senų minčių reiškėja, o jaunimas senumo nepakenčia. Jį vilioja naujovė, naujos idėjos, naujos srovės. Jis moka netgi kelti maištą prieš vyresniąją kartą, kuri nori primesti jam savo tradicijas.

Toks kaip tik maištas visu markumu pasireiškė pasaulyje po Didžiojo karo, kuris, apskritai, padarė žmonijos gyvenime nematytą iki šiol perversmą. Pokariniais laikais atsirado tarp dviejų kartų didelė spraga. Jauni nesupranta senųjų, o šieji vėl nesupranta jaunųjų. Nėra dabar niekur tokios gyvenimo srities, kurioje nebūtų trynimosi tarp senesniosios kartos ir jaunuomenės. Eina smarki kova už jaunuomenės emancipaciją. Jaunimas stengiasi ištrūkti iš senių įtakos. Jis veržte veržiasi į gyvenimo priešakį, nori pats duoti gyvenimui vedamąjį toną, nes pamatė padarytas senių klaidas, kurių didžiausia buvo Didysis karas. Nutrūko tie didieji ryšiai, tos didžiosios sijos, kurios riša vieną kartą su kita. Pastebėtina tačiau, kad nūdienis jaunimo sąjūdis ne visur eina gera linkme. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, jaunimas nesugeba ir visiškai nenori naudotis tomis kultūros vertybėmis, kurias sukūrė jam jo pirmtakūnai. Kitur jaunuomenė tiek įsismarkavo, kad ėmė rodyti didelę neapykantą kitoms tautoms. Taip ypač yra hitlerinėje Vokietijoje, kur zoologinis nacionalizmas, pagrįstas rasizmo teorija, peržengia netgi kultūringumo ribas. Tokiuose kraštuose, kaip Vokietijoje ir Sovietų Rusijoje, pastebimas jaunuomenės palinkimas į žiaurumą, ciniškumą ir nesirūpinimą dvasios reikalais.

Šiaip ar taip, jaunimo sąjūdis yra šiandie didelis. Didesnis, negu kada nors buvo. Dėl tos priežasties gyvenamieji laikai vadinami jaunimo amžiumi. Jaunimo sąjūdžiu gyvai susirūpino vyresnioji karta. Vieni stengiasi jaunimą pataisyti, tinkamai išauklėti ir suartinti jį su vyresniąja karta. Tai grynai pedagoginis tikslas. Kiti, ypač Musolini, Hitleris ir Stalinas, suprasdami jaunimo norą būtinai dalyvauti istorijos kūrime ir įvertindami jo reikšmę, panaudoja jaunimą visų pirma politinių idėjų įgyvendinimo tikslams. Šieji vadai, kaip faktai rodo, turi didžiausį pasisekimą jaunimo tarpe. Juk fašizmas, hitlerizmas ir komunizmas yra šiandie trys stipriausios ir galingiausios politinės srovės, kurios savo galybę ir teremia tiktai jaunimu.

Dabar kalbėsime apie lietuvių tautos jaunimą. Nors tiek Nepr. Lietuvoje, tiek Vilniaus krašte pastebimas vis dėlto tam tikras, kartais netgi ir nemažas trynimasis tarp vyresniųjų ir jaunesniųjų, tačiau, apskritai imant, reikia pasakyti, kad lietuvių jaunimas yra nuosaikus, tai reiškia, kad didelių kraštutinumų jame nėra. Taipogi ir moraliniu požvilgiu mūsų tautos jaunimas stovi aukščiau už kitų tautų jaunimą.

Koks buvo lietuvių tautos jaunimas senovėje, žinome iš Simano Daukanto, kuris savo veikale: „Būdas senovės Žemaičių ir Kalnėnų" tarp kitko taip rašo[1]):

„Jaunuomenė taip pat nesilepino ir neslinkavo, bet nuo jaunų jau į vargus pratinos, nes paaugusiųjų tas tiktai tebuvo mylimas ir gerbiamas, kas vargo vaiku arba geru vėju kritusiu buvo vadinamas. Tie žodžiai žemaičių berneliui ar mergelei garbės žodžiai buvo. Todėl visi, basi pusplikiai, lyjant, sningant ar dergiant, į pastogę nelindo. Blauzdlaužotyje, gruodotyje, krušą beriant, lytui čežant, per pusnis ir pūgas ėjo ar keliavo dainuodami ten, kur juos tėvai

[1]) Simano Daukanto istoriniai raštai nėra pakankamai rimtas istorinis šaltinis. *Red.*

ar didieji siuntė. Reikiant, kad ir speiguotyje, basi per kelis šaukimus prie kaimynų subėgiodavo, bandą ganė, į prigulę jojo, paukštinėjo ar su paaugusiais į sunkius ir pavojus darbus pratinos ir mokės, kaip mietininkę eglelę ar pušelę viena ranka it kanapę išrauti, kaip vilką sugrobus nusmaugti, kaip mešką ar briedį paristi, taurą ar šerną vienu siūčiu nudaužti, to vien tegeisdami, kad tik vyrais būtų vadinami, ne vaikais, nes visų didžiausia garbė buvo jaunam save vyru vadinant girdėti. Kaipogi senieji lietuviai kalnėnai ir žemaičiai, didžiai išmintingai elgės tame daikte, jau lopšyje pratindami savo vaikus į vargus, šalčius ir alkį, idant paaugę būtų visa išturį ir visa pakenčią".

Taigi iš tokio senovės lietuvių jaunimo apibūdinimo galima spręsti, kad jo, jaunimo, būta ne iš molio lipdyto ir ne kur nors užkrosnyje auginto. Jis buvo stiprus ir užgrūdintas. Berniukus įvairių darbų mokydavo tevai bei senieji vyrai. Mergaičių auginimu ir auklėjimu užsiimdavo motinos. Jos mokydavo savo dukteris gražiai verpti, dailiai austi ir namų ruošos darbą dirbti. Lietuvė moteris buvo tikra menininkė. Jos audiniai viliojo kiekvieną. „Lietuvė moteriška — tai reiškėja labai ir labai aukštos kultūros: — sako Vaižgantas— nesulyginamai aukštesnės, neg rusų, ir aukštesnės, neg pačių vokiečių. Ne tos kultūros, kuri skaisčiai blizga, tik tos, kuri stengia duoti tų, lietuviškai švelnių jausmų. Tik ne kiekvienam lietuvės siela prieinama ir pasiekiama. Lietuvaitė baili ir jautri, kaip mimozos augmenėlis, kuris, tik pūstelėjus, savo lapelius suglaudžia; kaip ežys žvėrelis, kuris tuoj visas kamuoliuku susiriečia; kaip šliužukas, kurs tuoj savo ragelius į kietą kiautą įsitraukia. Nori pažaisti su jais, pamatyti jų būtybės dyvų, elkis iš lengvo nesiskubindamas. Žemdirbių siela tingi, nerangi; įspūdžiai negreit juos tejudina. Nesistenk lietuvės interviuoti, pakišdamas saviškai formuluojamus klausimus, tik leisk jai pačiai nuo ko nori pradėti ir saviškai savo sielos siūlą vynioti, kaip daro šilkų vikšrelės, išvyniodamos savo seilę. Ir gausi tokio sielos verpalėlio, kurs tave nustebins, kurs, lietuvių tautai tik garbės padarys" [2]).

Ypač daug vargo lietuvių jaunuomenei teko kęsti, kai lietuvių tauta atsirado svetimųjų priespaudoje, kada teko sunkų caro jungą vilkti. Jeigu prie to pridėsime dar baudžiavą, kurią turėjo eiti mūsų jaunimas draug su tėvais sulenkėjusiai bajorijai, tai gausime labai tamsų anų laikų lietuvių jaunuomenės būklės vaizdą.

Šiek tiek padėtis pagerėjo, panaikinus baudžiavą. Sodiečiai, bent kiek medžiagiškai sustiprėję, ėmė leisti savo vaikus į mokslą. Besimokantis jaunimas, kurio daugiausia buvo Rusijoje, susidūrė su laisvės idėjomis, kurios tuo metu plaukė iš Vakarų Europos. Tos idėjos, sukėlusios pavergtųjų tautų kovas už nepriklausomybę, buvo aktualios ir lietuvių tautai. Lietuvių tautinio sąjudžio priešakyje teko atsistoti tam, mokslus einančiam jaunimui, kuris, kiek sąlygos leido, slaptai pradėjo milžinišką—tautos kėlimo darbą. Čia reikėjo didelio entuzijazmo, didvyriškų žygių, aktingumo, dinamiškumo ir pasišventimo bei pasiaukavimo.

„Lietuvos jaunuomenė pirmiausia pradėjo organizuotis aukštosiose mokyklose (universitetuose) ir kunigų seminarijose, o vėliau ir gimnazijose. Taip jau antroje XIX amž. pusėje buvo slapti lietuvių studentų rateliai Petrapilio ir Maskvos universitetuose ir Kauno bei Seinų seminarijose. Tuose rateliuose buvo kalbama ne tik apie saviauklą, bet ir apie liaudies švietimą, bei kultūrinimą. Tų ratelių nariai leido ir rankraštinius laikraštėlius. Taip 1875—76 m. Petrapily Petro Vileišio buvo sumanytas ir redaguojamas „Kalvio Melagio" laikraštėlis, 1880—81 m. Maskvoje lietuvių studentai leido hektografuotą „Aušros" laikraštėlį, 1885 m. Petrapily studentų P. Matulionio ir Jono Spudulio pastangomis buvo paskleista 10 numerių „Žinių neszėjo". 1891 m. Seinų seminarijos klierikai išleido laikraštėlį „Knapt", kurį redagavo Antanas Milukas. Vėliau tas laikraštėlis buvo pavadintas „Viltim" ir jį redagavo Pranciškus Būčys, dabar rytų apeigoms vyskupas. Tokių laikraštėlių įvairiose mūsų mokyklose buvo žymiai daugiau, negu mes čia paminėjom" [3]).

„Kaimo jaunuomenė pradėjo organizuotis daug vėliau. Tiesa, to organizavimosi pradų mes galim užtikti ir spaudos draudimo metu. Jau 1885 m. Augustinas Baranauskas leido Gruzdžiuose kaimo jaunuomenei laikraštėlį „Dajniu neszejis". Tą darbą parėmė Šakynos,

[2]) Vaižganto Raštai I tom. 111 pusl.

[3]) Žiūr. A. Merkelis—Jaunoji Lietuva, Kaunas, 1932 m.

Žagarės ir Joniškio jaunuomenė. To laikraštėlio 1 Nr. buvo išleista 200 egz. Antram numeriui išėjus, urednikas perspėjo toliau jo nebeleisti. Nors laikraštėlis buvo uždraustas, tačiau jaunuomenė slaptai veikė, platino draudžiamus raštus, dainas ir t. t. Pasak prof. Vaclovo Biržiškos, Nemunėlio Radviliškio slaptoji jaunuomenės organizacija 1893 m. išleido kelis „Palemono" numerius, o 1864—1895 m. J. Širvydas Jūžintų parapijoje paruošė 30 numerių „Triuso Mužikėlio"[4]). Aiškus dalykas, kad čia paminėta tik labai maža dalis leistų laikraštėlių verguvės laikais. Tų visų laikraščių ir laikraštėlių priešakyje stovėjo, žinoma, Basanavičiaus „Auszra", Kudirkos „Varpas" ir kiti laikraščiai, kurie ėjo vėliau. Visus laikraščius vedė ir juose bendradarbiavimo — jaunimas, studentai, klierikai bei gimnazijų mokiniai. Iš pradžių jauni inteligentai veikė iš vieno, tačiau „Auszrai" žlugus pasireiškė savo tarpe tam tikras nesutikimas, kuris ilgainiui išugdė lietuvių visuomenėje politines partijas. Jos, tiesa, pasirodė tada, kada lietuvių tauta kiek lengveliau kvepterėjo: sugražinus spaudos laisvę. Tačiau ir tadą visoki partiškumai labai buvo žalingi lietuvių tautai, nes imta daugiau rūpintis luominiais bei partiniais, negu visos tautos reikalais. Tą partijų ir įsipolitikavimo žalingumą suprato tie, kuriems bendrieji visos tautos reikalai daugiau reiškė, negu visa kita. 1907 m. Antanas Smetona, jo paties ir kun. Tumo įsteigtame „Vilties" laikraštyje, rašė: „Gyvenimas nemėgsta tokio (partinio) išsiskirstymo; jis daug kur verčia mus drauge gyventi ir drauge dirbti. Partijos tarpas daugiau pasirodė per siauras ir per ankštas, dėl to rados noro dideliu, plačiu būriu darbuotis savo šalies naudai".

Ilgainiui betgi ir viltininkų tarpe pasireiškė tam tikras nuomonių skirtumas. Tada A. Smetona gavo iš „Vilties" redakcijos pasitraukti. 1914 metais įsteigė jis naują laikraštį — žurnalą, pavadinęs jį „Vairu". Tiesa, tuo metu A. Smetona nebebuvo jau jaunuolis, bet jo dvasia buvo dar kupina jaunuoliško entuzijazmo. Savo laikraštyje pirmasis ir dabartinis Nep. Lietuvos Prezidentas plėtojo toliau senosios „Vilties" idealus. „Vairininkų būrelin dera tie — rašė Smetona pirmajame „Vairo" numeryje, — kurie, supratę dabartines lietuvių atgimimo sąlygas, randa galima ir reikalinga žymėti ypač tai, kas vienija mūsų inteligentus krūvon, o ne kas skiria juos nuo kits kito".

„Viltyj", o paskui „Vaire" skleidžiamos idėjos nepasiliko šauksmu tyruose. Jų šalininkų skaičius juo toliau, juo labiau augo. O ir partijos truputį aprimo. Tuo būdu tautinis lietuvių—liaudies ir ne liaudies—susipratimas ėmė vis labiau ir labiau augti, taip, kad kilus Didžiajam karui, lietuvių tauta buvo jau visiškai paruošta nepriklausomam gyvenimui, kuriuo šiandie didesnė tautos dalis tesidžiaugia.

Taigi tautinį lietuvių sąjūdį pradėjo jaunimas. Jaunimas taip pat, padedamas jau, tiesa, vyresniųjų, iškovojo savo krauju ir nepriklausomybę.

Kokie gi yra Vilniaus krašto lietuvių jaunimo uždaviniai? Nėra abejonės, kad tie uždaviniai yra labai dideli ir jų toks ar kitoks išsprendimas nulems mūsų krašto, atseit, mūsų visuomenės ateitį.

Kalbėjau bendrais bruožais apie užsienio jaunimą ir jo polinkius ir apie lietuvių jaunimo sąjūdį priespaudos laikais. Padariau tai tuo tikslu, kad aiškiau galima būtų nušviesti ir suprasti Vilniaus krašto jaunuomenės uždaviniai.

Mūsų jaunimą ir jo būklę nuo 1920 m. iki paskutiniųjų laikų yra jau apibūdinęs p. Čenys „Lietuviško Baro" 1 (6) numeryj, straipsnyje „Vilniaus krašto jaunimo klausimu". Todėl nėra čia reikalo kartoti tai antrą kartą. Pasitenkinsime pakartoję to staipsnio tik svarbesnes mintis, kurios čia yra reikalingos.

Straipsnio autorius pažymėjo tarp kitko, kad iš pradžių lietuviškos moksleivijos buvęs labai mažas skaičius, o studentijos visai nebuvę. Bet per 17-ka metų daug kas pasikeitę. Lietuvių visuomenė susilaukusi ne tik didelio moksleivių būrio, specijalių darbo sričių žmonių, bet turinti jau per šimtą studentų, kurie rengiami atsakomingam darbui.

Tačiau šis didėjąs metai iš metų besimokančio ir baigusio mokslus jaunimo būrys neparodęs perdaug veiklumo, iniciatyvos. Mažai, esą, domėjęsis lietuvių visuomeninio gyvenimo klausimais; nors, tiesa, didelė jaunimo dalis ir nenukrypusi nuo vyriausiojo mūsų tikslo — išlaikyti lietuvišką dvasią Viln. krašte. Paminėjo autorius ir vyresniosios kartos tarpusavio ginčą, kilusį 1927 m. Tas ginčas, esąs, blogai paveikęs jaunimą, kuris taip pat buvo suskilęs ir rodęs neapykantą ne tik

---

[4]) Žiūr. A. Merkelis—Jaunoji Lietuva, Kaunas, 1932 m.

savo tarpe, bet ir vyresniajai kartai „iš priešingos pusės". Dėl susidariusių aplinkybių jaunime buvo pasireiškęs kaž koks ištižimas ir surambėjimas. Tačiau: „sveikas savisaugos instinktas, o iš dalies užsienio jaunimo veikla, kurią galima buvo paimti pavyzdžiu, sukėlė jaunimo tarpe minčių kovoti su šiomis neigiamomis Viln. krašto gyvenimo ypatybėmis.

Pačių jaunųjų iniciatyva pradėta kovoti su pasireiškusiu jaunime ištižimu, skepticizmu, pasingumu ir nesveiku užsiangažavimu į srovinių kovų sūkurį". Nes: „jaunimas suprato, kad pirmiausia kiekvieno Viln. krašto gyventojo pareiga, žiurėti į šį kraštą lietuvio akimis".

Mūsų jaunuomenę sudaro: sodžiaus jaunimas, kuris yra skaitlingiausias; amatininkai; gimnazijose ir tolygiose mokyklose besimokąs jaunimas; pradžios mokyklų mokytojai, skaityklų vedėjai ir studentai. Kiekviena šitų jaunimo „klasių" ar „rūšių" turi ir atitinkamas pareigas savo visuomenei ir visai tautai.

Mažiausias pareigas turi sodžiaus jaunimas. Svarbiausia jo pareiga — gerbti ir branginti lietuviški papročiai ir neišsižadėti savo gimtosios kalbos.

Amatininkai turi gerai išmokti savo amatą, nes mums reikia ne tik savo agronomų, gydytojų ar advokatų, bet taip pat ir gerų amatininkų. Lietuvių reikalus turi tenkinti lietuviai amatininkai, o ne svetimtaučiai. Amatininkų darbui pas mus, ypač sodžiuje, yra dar labai plati dirva.

Apie pradžios mokyklų mokytojų bei skaityklų vedėjų pareigas ar visuomeninį veikimą sunku ir bekalbėti, nes iš tikrųjų jų veikimas yra labiausiai pašalinių veiksnių varžomas. Jie netgi tiesioginio savo darbo negali laisvai dirbti. O šiaip platesnis visuomeninis darbas yra bemaž visiškai negalimas. Tų varžymų, tiesa, mūsų sodžiaus švietėjai (gal būt, nevisi) nelabai tesibijo ir, kiek sąlygos leidžia, veikia, kaip ir kur tik gali. Tai pagirtinas, be abejo, reiškinys. Viena tik reikia pastebėti. Daugelis mūsų sodžiaus švietėjų tiek susiliejo su sodžiumi, kad netgi patys susodietėjo. Tatai, žinoma, galima visaip aiškinti. Kai kas, pav., gali tvirtinti, kad toks kaikurių sodžiaus švietėjų susodietėjimas yra kaip tik geras reiškinys, nes jie tuo būdu tampa liaudžiai prieinamesniais ir suprantamesniais, negu tie, kurie laiko save aukštybėse. Su tuo, aišku, reikia sutikti. Tačiau ne tai svarbu. Čia norima buvo pasakyti, jog kiti sodžiaus inteligentai tiek susodietieja, kad visiškai pamiršta ar nenori rūpintis savo dvasios reikalais; užsidaro kažkokiam kevale ir tūno vienoje vietoje, kaip apmirę. Maža to. Tokie asmenys žengia dargi atgal, nes jų įgytasis mokslas mokytojų seminarijose ar gimnazijose ilgainiui vis labiau ir labiau pasimiršta, taip, pagaliau, kaip ir kiekvienam, kuris nesistengia savo intelekto lavinti. O jeigu taip, tai sodžiaus švietėjai negali gerai atlikti ir savo darbo. Kadaise lietuvių liaudžiai pakako paprastų, vos bemokančių skaityti ir rašyti daraktorių. Šiandie tačiau to maža. Mūsų liaudis žymiai pažengė priekin apšvietoje, todėl ir jos, liaudies, švietėjai turi būti žymiai švesesni. Sodžiaus inteligentai (kitaip— jie nebus inteligentais) turi turtinti savo žinių išteklių naujomis žiniomis, turi kultūrinti be atvangos savo asmenybę, kuri turi šviesti sodžiui tiek savo žinojimu, tiek geru pavyzdžiu.

Apie gimnazijų jaunimą neteks atskirai kalbėti, nes jis yra pereinamojoj stadijoj į sodžiaus švietėjus arba studentus. Antrą vertus, jam tiks iš dalies tas pats, kas liečia sodžiaus šviesuomenę ir mūsų studentiją.

Studentai — tai viso mūsų jaunimo avangardas. Bet užtat ir uždaviniai bei pareigos studentų yra daug didesni, negu kitos jaunimo dalies. Tatai visiškai suprantama. Studentai juk yra tas kadras, kuris kandiduoja į šio krašto lietuvių visuomenės vairuotojus. O kiekvienas vairuotojas ar vadas turi būti tinkamai savo darbui pasirengęs, turi stovėti visu kuo žymiai aukščiau už tuos, kuriems vadovauja. „Vadui reikalinga aukšta ir intelektualinė kultūra ir kūrybinė dvasia. Jis turi pažinti tikslą, į kurį jis kitus veda, pastebėti aktualiuosius visuomenės reikalus, suprasti savo tautos ir epochos dvasią, įspėti ateitį. Jis nustato veikimo programą, t. y. numato realų santykį tarp idealo ir konkretaus gyvenimo. — Vadas, sako prof. Šalkauskis, turi pasižymėti moksliškuoju subrendimu ir net dažnokai tyrinėti savo srities klausimus su moksliškuoju tikrumu. Vadui reikalingas tam tikras kūrybinis nusistatymas, kuris reiškiasi ir naujų idėjų išradimu, ir gyva intuicija, ir aiškiu pramatymu ir realiu tikrovės pajutimu. Žmogus be kūrybinio nusistatymo gali būti geras vykdytojas, bet negali būti tikras vadas. Kiekvienai įmonei ar organizacijai gresia pražuvimo pavojus, jei jos vadas nėra nenuilstamas steigėjas. Vadas turi nuolatos

kurti, kad galėtų vadovauti visuomenei, kad sugebėtų nugalėti rutiną ir vis nauja gyvybe padegti savo žmones" [5]).

Taigi matome, kad įvairių, o ypač visuomenės vairuotojų uždaviniai yra iš tiesų dideli ir svarbūs.

Dabar pažiūrėkime, ar mūsų akademinis jaunimas tinkamai rengiasi savo paskirčiai.

Gerai, kad mūsų jaunimas sukruto. Gerai taip pat, kad jis stengiasi įsiskverbti į įvairias šio krašto lietuvių organizacijas. Jis įneš josna gyvumo ir lankstumo, ko iki šiol, reikia pasakyt, mūsų organizacijoms, vadovaujamoms vyresniųjų, kaip tik ir tetrūko. Tačiau tai neturi būti jaunimo svarbiausias siekimas. Taip pat vengtina, kad tasai jaunimo angažavimas visuomeniniame darbe neįgytų politinio, atseit nesukalbamo partiškumo pobūdžio.

P. Čenys savo straipsnyje, kaip jau buvo minėta, yra pasakęs, jog mūsų jaunimas sujudo, pasekęs tarp kitko užsienio jaunimo pavyzdžiu. Negerai betgi būtų, jei mūsų visuomenės jaunimas visur sektų užsienių jaunimą. Tai būtų mums net kenksminga, ir štai kodėl.

Tuose kraštuose, kur jaunuomenės sąjūdis yra stipriausiai pasireiškęs, kreipiamas visų pirma dėmesys ne į tinkamą jaunimo dvasios kultūros ugdymą, bet į jo stipriausią ir gerai organizuotą fizinę pajėgą. Todėl tų kraštų jaunimo tarpe pastebimas nemažas dvasios kultūros susmukimas ir bukaprotiškumas. Ten auklėjami jauni militaristai, kurie linksta į didelį žiaurumą ir kitų žmonių teisių negerbimą. Ką, pav., daro hitlerinės Vokietijos jaunimas su Prūsijos lietuvių gyventojais, tenykščių lietuvių veikėjais ir t.t.

Mums fizinės jėgos auklėjimas nedaug tepadės. Mums svarbu sudaryti stiprią ir vieningą dvasinę pajėgą ir su jos pagalba kovoti su svetimomis įtakomis. Mes, tiesa, taip pat galime ir turime būti militariškai nusiteikę, bet dvasinėj srityj, gindami savo tautos tautinę kultūrą nuo išorinių pavojų. Turime suorganizuoti stiprų visos mūsų visuomenės dvasinį sąjūdį. Tam, žinoma, geriausiai tinka jaunimas, kurio energija, entuzijazmas ir pasiryžimas gali viską padaryti.

Mūsų akademinis jaunimas be savo srities mokslo turi gyviau susidomėti ir kitais mokslais, kas žmogui inteligentui yra būtinai netgi reikalinga. Reikia geriau žinoti visuotinė istorija, filozofijos istorija, o taip pat nesvetimi turi būti socijaliniai mokslai. Visuotinė literatūra taip pat daugiau sektina ir skaitytina.

Labiausiai tačiau turi jaunimui rūpėti savoji literatūra, savasis menas ir savosios tautos istorija, nes kas nepažįsta savo tautos vertybių ir jos istorijos, tas negali ir savo tautai, atseit, visuomenei vadovauti. Reikia taip pat daugiau dėmesio kreipti į savo kalbos mokėjimą žodžiu ir raštu. Turi rūpėti savo kalbos grynumas ir taisyklingumas. Daugelis mūsų kalba labai darkytai, nė kiek nevengdami įvairių svetimybių. Tuo tarpu labai dažnai kalbame apie savos kalbos gerbimą, pamiršdami, kad lietuvių kalba bus tinkamiausiai pagerbta, jeigu ji nebus žalojama.

Kaipgi atrodo mūsų dvasinė kūryba? Kur yra mūsų literatai? Kodėl jie nesirodo su savo kūryba? Vienas kitas, tiesa, pasirodo, bet to negana. Literatūrinė kūryba turi daug stipriau pasireikšti šio krašto lietuvių visuomenėje. Negalima pasitenkinti vien tik organizaciniu darbu, nepakanka steigti lietuviškų draugijų skyriai sodžiuje: reikia dar sukurti tuose skyriuose bei skaityklose tikri lietuviškos kultūros židiniai, prie kurių spiestųsi mūsų liaudis, kitaip— tie skyriai teturės tik tiek reikšmės, kad jie yra. Gyvumo juose nedaug tebus.

Teisybę sakant, mūsų literatams ir sunku viešai pasirodyti, nes nėra tam reikalingų būdų. Todėl ir nežinome, ar mes turime literatūrinių talentų ar ne. Nėra abejonės, kad mūsų tarpe yra nemažas skaičius tokių, kurie turi šį tą sukūrę, bet jų kūryba taip ir guli be jokios naudos platesnei visuomenei. O juk taip negali būti. Turi būti sudarytos kokios nors galimybės stipriau ir aiškiau jaunom kūrybinėm jėgom pasireikšti. Ar negalėtų būti, pav., prie kurio nors mūsų laikraščio leidžiamas literatūros priedas (apie atskirą literatūros laikraštį esamose salygose sunku, žinoma, kalbėti), kuris galėtų būti skirtas ir literatūrinei kūrybai ir teoretiniams literatūros dalykams nagrinėti. Tuo reikalu turėtų susirūpinti ir vyresnieji, ypač tie veiksniai, kurie galėtų suteikti medžiaginę paramą. Netgi būtinai reikia tatai remti, nes juk dabartinėse mūsų sąlygose literatūra lieka vienintelė, galima sakyti, tautinės kultūros ugdymo priemonė.

Kitas labai svarbus, nagrinėtinas ir būtinai įgyvendintinas klausimas — tai nuolatinio lie-

[5]) J. Keliuotis: Vadų psichologija. „Naujoji Romuva", Nr. 184—5, 1934 m.

tuviško teatro steigimo reikalas. Apie tai, tiesa, buvo jau daug kalbėta, dar daugiau rašyta, bet iki šiol, deja, nieko apčiuopiamo nepadaryta. Kadaise skundėmės artistinių jėgų stoka. Dabar betgi jų mums nestinga. Reikia tik imtis reikalingų žygių. Ilgiau šioj srityj snausti nebegalima, juoba, kad nuolatinio lietuviško teatro reikšmė mūsų visuomenei yra visiems suprantama. Tas reikalas turi rūpėti taip pat ne tik jauniesiems, bet ir vyresniesiems. Jaunieji, žinoma, turi skatinti vyresniuosius, nes jie šiam dalykui, pasakykime atvirai, nelabai yra jautrūs.

Tautinės kultūros išlaikymas Vilniaus krašte yra svarbiausia mūsų visuomenės pareiga. Todėl tenka kovoti už tą kultūrą visomis galimomis priemonėmis. O kadangi turimos priemonės juo toliau, juo labiau dėl visokių varžymų mažėja, tai turime, aiškus dalykas, ieškoti prisispyrę naujų kovos būdų.

Taigi mūsų gyvenimo sąlygos reikalauja ypatingo budrumo ne tik iš vyresniųjų, bet lygiai ir iš jaunimo. Ypač turi budėti akademinis jaunimas, kuris yra, kaip buvo minėta, viso mūsų jaunimo avangardas.

Yra sargybos, kuriose stovima, strėnas ištempus, be jokio judėsio, bet tokios rūšies sargyba mūsų jaunimui nedera. Jam reikia stovėti sargyboje aktyviai. Ir juo tas aktingumas bus didesnis, juo geriau. Kuria linkme turi eiti mūsų jaunimo sąjudis, buvo jau kalbėta.

R. MACKEVICIUS.

Lietuviškojo nacionalizmo reikalingumas

I.

Žymaus Amerikos žurnalisto - reporterio Knikenbokerio apskaičiavimu, šiuo metu Europoje yra apginkluotų 6.000.000 žmonių (kariuomenė, policija ir pusiaukariškos organizacijos). Ši milijoninė ginkluotų žmonių armija kiekvienu momentu gali būti padidinta iki 60.000.000. Kam, kuriam galui Europos tautos tiek žmonių maitina, rėdo, apginkluoja ir dar gerokai primoka gyvais pinigais? Atsakymas čia yra vienas — **nacionalizmui.**

Sveiko proto žmogus, galvojąs plačiau, negu jam liepia tautos egoistiniai reikalai, — turėtų pagrindo sušukti:

— Ponai! Tai yra beprotybė!

Tokiam Europos apsiginklavimo apibrėžimui visumoje galime pritarti. Iš tiesų, yra tai beprotybė, ir juo baisesnė, kai tuo pačiu metu, kaip apskaičiuoja žinovai, visame pasaulyje yra apie 25.000.000 bedarbių. Jei šį skaičių padauginsime keturiais (vidutiniškai imant yra tai šeimos narių skaičius), tai gausime visą 100.000.000 žmonių, neturinčių iš ko gyventi.

Štai kokia didelė disproporcija susidaro tarp minėtų skaičių! Aišku, jei ne visagalis šiuo metu nacionalizmas, tai nereikėtų tiek daug laikyti kariuomenės, nereikėtų kasdieną gaminti vis naujų ginklų, o už tas sumas milijonai žmonių gautų darbo ir duonos. Deja. Išaugęs nacionalizmas reikalauja vis daugiau aukų, kartais nesigėdina ištraukti iš žmogaus paskutinio skatiko. Visos Europos tautos gyvena nacionalizmo dvasia ir šiam naujoviškam dievukui deda ant jo aukuro nekruvinas ir kruvinas aukas.

Moderniškąjį nacionalizmą, kurio laikotarpį mes kaip tik dabar gyvename, pagimdė tautų egoizmas. Kiekviena tauta vis daugiau save vertina, aukština, vis labiau kitas tautas žemina. Taip susidaro dvasinio pobūdžio lenktynės, kurių dalyviai, kartais nepasitikėdami savo dvasios turtais, pareikalauja aukų kariuomenės ir ginklų pavidalu. Tarptautiniai ginklų fabrikų savininkų karteliai (veikia slaptai, nelyginant masonerija) noriai pristato nacionalizmo skelbėjams reikalingų įrankių [1]).

[1]) Slaptieji ginklų fabrikų savininkų karteliai sienų nepripažįsta. Pavyzdžiui, yra žinoma, kad Didžiojo karo metu didžiausias Vokietijoje fabrikantas Krupas siuntė kanuoles prancūzų kariuomenei, kuri vokiečių rankomis padirbtomis kanuolėmis pliekė... vokiečius. Vėl šiemet T. S. Taryboje balsuojant rezoliuciją prieš Vokietiją, nuo balsavimo susilaikė Danijos atstovas Munchas (socialistas). Visi laužė galvas, kodėl socialistas ūmai pajuto simpatiją

Šiuo metu nacionalizmas yra tas pat, kas seniau buvo tikyba, o vėliau karalių garbinimas. Jis išnaudojamas žmonėms sugestijonuoti, kad masės visuomet kuo nors žavėtųsi. Italijoj fašizmas, Vokietijoj hitlerizmas, Rusijoj komunizmas, Prancūzijoj kažkoks „ugninis kryžius", Rumunijoj „geležinė gvardija" ir t. t

Seniau tos pačios tautos žmonės kovojo tarp savęs dėl tikybinių pažiūrų skirtumo, vieni kitus smerkdami amžinu pragaru, vėliau milijonai ėjo į kovą už karalių „garbę", o dabar rengiamasi į kruviną ir nuodingą kovą už nacionalizmą, kuris kiekvienoj valstybėj kitaip vadinamas. Prisižiūrėję tiems pavadinimams, pamatysime, kad jie yra tik žmonėms akių dumimas, o iš tiesų visur yra susidariusios klikos priešaky su kokiu nors „vadu". Bet kadangi to ar kito asmens vardas nieko kartais nepasako, tai su asmeniu mėginama surišti naują judėjimą ir apie jį kuodaugiausiai kalbėti, rašyti, kelti į padanges, žodžiu — sugestijonuoti žmones, kad jie, pamiršę kasdieninius savo vargus, vis lauktų geresnių laikų ir garbintų „išrinktuosius". Ko tie išrinktieji verti, nieks nežino. Svarbu, kad išreklamuoti, tai ir geri. O mes žinome, kad šiuo biznio metu visokio pasisekimo pagrindas yra reklama.

Žiūrėdami į šitokią daugelio išreklamuotų vadų spekuliaciją, dažnai piktinamės, kad tiems vadams ir prie jų susidariusioms klikoms nacionalizmas yra ne tikslas, o tik priemonė padaryti egoistinio pobūdžio interesus. Tačiau esame silpni, esame negausūs ir mūsų dejavimas ar piktinimasis vykstančio proceso nesustabdys. Ar daugumoje vietų spekuliatyviniu būdu, ar vienur kitur ir naturaliu būdu, bet nacionalizmas šiuo metu yra pasiekęs aukščiausią savo klestėjimo laipsnį. Tai yra faktas, tai yra istorinis procesas, iš kurio mes negalime nepadaryti išvadų.

Kokių?

Tegyvuoja nacionalizmas!

Vokietijos ginklavimuisi. Vėliau priežastis paaiškėjo. Danija Didžiojo karo metu buvo tarpininkė tarp Vokietijos ir Anglijos, kurios pirkliai karo medžiagą (žaliavą) siuntė pro Daniją į Vokietiją, kai tuo tarpu Flandrijos laukuose anglai su vokiečiais žudėsi be pasigailėjimo. Todėl Danija, nors ir socialistų valdoma, kilus karui vėl galėtų gerokai uždirbti.

Be to šis Danijos atstovo Muncho susilaikymas balsuojant pasmerkiančią Vokietiją rezoliuciją aiškinamas dar ir Danijos baime nustoti ūkio produktams *dabartiniu metu* rinkos Vokietijoj.

Kaip tai? Čia peikiame nacionalizmą, smerkiame jo išnaudotojus savo asmeniškiems tikslams, o čia vėl šaukiame — tegyvuoja nacionalizmas. Atrodo, kad kas nors negerai. Nieko panašaus.

Tik čia reikia padaryti „mažutė" pastaba. Nelygu nacionalizmas, (baisiausia žmonijos liga, kultūros stabdys), nelygu kapitalizmas. Turime kapitalistų, kurie nesąžiningiausiomis priemonėmis, nešvariausiais būdais čiumpa į savo rankas milžiniškas pinigų sumas ir su jų pagalba pavergia tūkstančius žmonių, kuriems, be pusbadžio gyvenimo ir dvasios elgėtiškumo, nieko daugiau neduoda. Ne kas kita, kaip tik be galo išaugęs kapitalizmas sukūrė 1914 metais pasaulinį gaisrą, kuriame baisiausiose kančiose supleškėjo milijonai niekuo nekaltų žmonių ir neįkainuojami turtai. Tai buvo stambaus kapitalo darbas. Tuo tarpu eilinių žmonių darbu užkrutėta atsarga (pasakysime irgi — „kapitalas") nereikalauja kruvinųjų aukų, nes šitokio pobūdžio kapitalas yra įgytas padoriomis priemonėmis — *darbu*. Maža to. Darbo žmonių įgyti tuo būdu kapitalai neturi jokių groboniškų pretensijų, nenori nieko pavergti, jie yra defensyvinio pobūdžio.

Stambieji kapitalistai, kurių įgeidžiams nėra ribų,—atrodo labai neigiami tipai. Visai kitaip, padoriai atrodo žmonės, gyveną rankų ar ir proto darbu. Jei ši tarp vienų ir kitų niekuo neišlyginama bedugnė kai kam nesuprantama gyvenime, nematoma, tas gali pasižiūrėti teatruose vienos kitos naujoviškos komedijos, o tikrai daug ką pamatys, daug nauja sužinos. Šlykštūs kapitalistų tipai, prieš kuriuos lenkiasi menkos dvasios žmonės, yra atvaizduoti ne tik scenoje, bet jie yra ir gyvenime. Tik mums sunku juos pamatyti, nes paprastai jie taip yra apsikrovę pinigais, kad ir prieiti sunku.

Skaitytojas dovanos autoriui už nukrypimą į šalį. Padariau tai tuo tikslu, kad nors paviršutinai pažymėčiau skirtumą tarp kapitalizmo ir „kapitalizmo".

Visai panašiai yra su nacionalizmu. Didelės tautos išaugęs nacionalizmas yra jos imperialistinių planų nepavaduojamas įkvėpėjas. Šito pobūdžio nacionalizmas yra pavojingas ne tik dabartinei, šiaip taip lipdomai Europos taikai, bet daug pavojingesnis mažosioms tautoms. Maža to. Naujoviškas didelių tautų nacionalizmas pilnas nepateisinamo, kartais nežmoniško, brutališko agresingumo mažosioms

tautoms yra daug pavojingesnis, negu durtuvais ir žandarų bizūnais palaikoma tvarka. Šį dalyką puikiai suprato dar pereitame amžiuje vokiečiai. Jie savo nacionalizme paskandino šimtus tūkstančius lietuvių (Rytprūsiuose). Rusai elgėsi priešingai. Jie pasitenkino žandarų bizūnais, kurių betgi rusų pavergtos tautos nenusigando ir savo tautybę išlaikė.

Po karo didžiųjų tautų nacionalistai nuėjo prieškarinio vokiečių nacionalizmo pėdomis ir savo nacionalizmą mažesnėms tautoms bruka be jokios atodairos, visokiausiomis, leistinomis ir neleistinomis priemonėmis. Tokiu būdu matome naują reiškinį. Didžiųjų tautų imperialistai, negalėdami tuo tarpu plėsti savo valstybės ribų, pasiryžo bent valdomas tautas sutirpdyti savo nacionalizmo jūroje. Pavyzdžių yra labai daug.

Jei prisižiūrėsime kalbamam procesui, tai pamatysime, kad naujoviškas didelių tautų nacionalizmas yra lašas lašan panašus į stambųjį kapitalą. Šis visokiomis priemonėmis stengiasi padaryti kuo daugiau jam ekonomiškai priklausomų žmonių, kuo daugiau jų įkinkyti į kruvinąjį jungą, dirbant kapitalistų naudai; vėl didelių tautų nacionalizmas dvasiniai pavergia mažąsias tautas, kurios, neturėdamos politinės laisvės, net ekonomiškai ir kultūriškai būdamos stiprios, sunkiai išlaiko savo pozicijas. O apie tautas, neturinčias jokių tradicijų, jokio stipresnio po kojomis pamato, nėra ką ir kalbėti—jos anksčiau ar vėliau **žūs.** Pavyzdžiui, Amerikos gyvenimo žinovai tvirtina, kad Amerikoje po 20 metų niekur nesusikalbėsi kitaip, kaip tik angliškai, nors ten gyvena daugelis sąmoningų tautų. Tą patį dėsnį galime pritaikyti ir daugelyje Europos valstybių.

Gyvenamasis nacionalizmo klestėjimo laikotarpis yra be galo įdomus reiškinys. Apie jį gal vertėtų rašyti ne straipsniai, bet studijos. Tačiau kol nacionalizmas gyvena klestėjimo laikotarpį, stačiai negalima įsigilinti į įvairias jo sritis. Be to, trumpame straipsnyje to ir padaryti negalima. Tenka tad pasitenkinti bendrais bruožais, pačių esmės supratimu. Visa tai turint galvoje, reikia pagal galimumą nors trumpai sustoti ties nacionalizmo klausimu Vilniaus krašto lietuvių gyvenime.

II.

Pokariniais laikais įvairiu metu pasaulyje susikristalizavo trijų rūšių srovės (pakraipos): 1) katalikybė[1]), 2) komunizmas ir 3) atskirų tautų nacionalizmai. Įsidėmėtina, kad visos trys srovės viena su kita jokiu būdu nesuderinamos: jos veda žūtbūtinę tarpusavę kovą. Gal kartais tos kovos mes nematome, nejuntame, tačiau ji labai atkakli. Visų trijų srovių vadovai šiuo metu paleido į darbą visas savo jėgas, net ir atsargines. Kuo ta kova baigsis, nieks negalėtų nuspėti, negali būti pranašu. Visi tikisi ją laimėti. Pagyvensim, pamatysim. Jei nesulauksim kovos rezultatų mes, tai sulauks jų müsų vaikai, nes šių trijų srovių atstovai niekuomet paliaubų nepadarys ir nesusitaikys.

Tai turime gerai įsidėmėti. Bet to maža. Be įsidėmėjimo, turime žinoti, kiek ši kova palietė ir Vilniaus krašto lietuvius.

Vilniaus krašto lietuvių visuomenė per tuos keliolika metų daugiau ar mažiau (nuomonės nevienodos) yra įsivysčiusi į tam tikrą tautiniu atžvilgiu vienetą. Vadinasi, yra jau sąmoninga visuomenė, tautos dalis. Jau vien šis faktas liudija, kad minėtų trijų srovių kova, kuri yra visame pasauly — negalėjo nepaliesti ir Vilniaus krašto lietuvių visuomenės.

Imkime iš eilės seniausią internacionalizmą—katalikybę. Vilniaus krašto lietuviai visi yra katalikai. Katalikų tikėjimas yra ėjęs iš kartos į kartą: pirmaisiais Lietuvoje krikščio-

[1]) Katalikybės sugretinimas su komunizmu vienam kitam gali pasirodyti pirmosios įžeidimu. Įsižeidimas galėtų būti net pagrįstas, nes katalikybė (kai kas ją vadina taip pat internacionalu ir šiame pavadinime, reikia pasakyti, yra daug tiesos), remiasi idėjiniu, pasakytum — dvasiniu pagrindu, kai tuo tarpu komunizmas pirmiausią vietą skiria ekonominiams reikalams. Tačiau šiuo metu komunizmą daug kas taip pat vadina idėjiniu judėjimu, su kuriuo noroms nenoroms reikia skaitytis. Tačiau kalbant apie katalikybę ir komunizmą, tąja proga reikia štai kas dar pridurti: Nei aš, nei, manau, visi, kurie virš visko stato tautos reikalus, neskelbia jokios kovos katalikų tikėjimui, kadangi patys esame katalikai. Tačiau visa tragedija yra ta, kad paskutiniu metu katalikybė (dažnai neturinti nieko bendra su tikruoju tikėjimu ir daugeliui asmenų tarnaujauti kaipo šildas) pradedama aktyvinti, organizuoti į visokias draugijas, kurios natūraliu būdu priklauso Vilniaus... kurijos žiniai, priklauso vadinamos katalikų akcijos vadams. Štai kas yra nesuderinama su tautos idealais, štai kas daugelį lietuvių inteligentų verčia pasakyti:

— Mano tikėjimas yra man brangus dalykas. Bet dėl susidariusių sąlygų aš negaliu jo viešai demonstruoti nuo Kurijos priklausomose organizacijose. Tuo tarpu nepriklausomų lietuvių katalikų organizacijų nėra, ką pakankamai įrodė 1930 metais suorganizuotas lietuvių ir gudų katalikų suvažiavimas.

nybės amžiais pusiau su senovės stabmeldžių gyvenimo papročiais, vėliau į tikėjimą įsiskverbė lenkiškumas, kurį šio krašto lenkai dvasininkai dažnai identifikuoja ir vieno nuo kito neskiria. Šių dviejų sąvokų sąmoningas identifikavimas lietuvių tautai padarė didžiausios žalos. Šimtai tūkstančių lietuvių, negirdėdami bažnyčiose lietuvių kalbos, ėmė pratintis melstis lenkiškai, o namie kalbėti gudiškai. Turime gyvų pavyzdžių, kad daugelis lietuvių, kalbėdami lenkiškus poterius, neturi supratimo apie jų turinį. Kun. Prapuolenio veikale „Polskie apostolstwo na Litwie" paduoti poteriai yra gyvai paimti iš lietuvių. Lenkiškumas su katalikiškumu mūsų krašte panašiai buvo jungiami, kaip Rytprūsiuose protestantizmas su vokiškumu. Ten šimtai tūkstančių lietuvių, tapę protestantais, ilgainiui tapo vokiškai kalbančiais gyventojais, o mūsų krašte lietuviai, tapę katalikais ir neturėdami lietuvių kunigų, ilgainiui nustojo kalbėję lietuviškai. Taip žuvo svetimose bangose žymi mūsų tautos dalis. Mes jos jau neatgaivinsime. Užtat iš šios liūdnos praeities reikia bent dabar pasimokyti ir nepadaryti panašių klaidų.

Bažnytinis gyvenimas Vilniaus krašte nuo neatmenamų laikų buvo ir yra lenkų kunigų rankose. Buvo kiek švistelėjęs gražesnis laikotarpis 1918 — 1925 metais. Bet jis buvo trumpas ir neišnaudotas. Po 1926 metų Vilniaus krašto bažnytiniai reikalai vėl pateko į lenko vyskupo rankas. Kas per šį laikotarpį su mumis, lietuviais, padaryta — žinome labai gerai. Prie šios mums nepalankios bažnytinės politikos prisidėjo dar viena aplinkybė, į kurią turime atkreipti dėmesį. Turiu galvoje Vatikano politikos pasikeitimą atsiradus komunistų internacionalui. Kai šis internacionalas pradėjo veikti ir paskelbė Bažnyčiai kovą — Vatikanas visame pasaulyje ėmė organizuoti katalikus į kovą su bedievybe (skaityk — su Maskva). Tarp kitų kovos būdų yra katalikų akcija.

Ši akcija veikia ir Vilniaus krašte. Gal kur kitur ši tarptautinio pobūdžio akcija turi tiktai katalikišką atspalvį, bet Vilniaus krašte ji yra grynai lenkiško pobūdžio. Į jos darbą yra verčiami stoti lietuviai kunigai, kurie savo ruožtu į akciją turi raginti lietuvius parapijiečius. Apie atskirą lietuvių katalikų akciją dabartinėse sąlygose ir kalbos būti negali. Vadinasi, klausydami Vilniaus kurijos, lietuviai katalikai turi stoti į lenkų katalikų akciją. Pridėkime prie šio seniau vadinamą S. M. P., dabar S. K. M. ir bus aišku, kiek yra mūsų tautybei pavojaus katalikiškose lenkų organizacijose.

Į šitą dalyką akių merkti negalime ir kam rūpi tautinė idėja, tas turi padaryti tinkamas iš to išvadas. Tegu skaitytojas nesupranta, kad šitaip rašydamas, atkalbinėju nuo tikėjimo. Nieko panašaus! Noriu tik pabrėžti, kad dabartinėse sąlygose, legitimuodamiesi didesniais katalikais už patį popiežių, tautinę idėją nustumiame į antraeilius dalykus, į užpečkį pelenų žarstyti.

Neseniai viename bendrabutyje buvo savybės vakarėlis. Jame bendrabučio auklėtiniai visą programą užpildė pasauliečių apaštalavimo klausimu. Tragiškas ir skaudus nesusipratimas! Kodėl? Štai kodėl. Lietuviai yra maža tauta, dar nesusitvarkiusi, neatsiekusi savo idealų. Vadinasi, visos jėgos turi būti skiriamos *tautai*, o ne kuriam nors tarptautinio pobūdžio dalykui. Jais tegu rūpinasi didelės tautos, kurios turi daug atliekamų žmonių. Mes, nei eikvodami jėgas pasauliečių apaštalavimui, nei siųsdami sunkiai uždirbtais skatikais misijonierius į Kinijas ir Brazilijas — pasaulio nenustebinsime ir kolonijų negausime. To vietoj daug geriau būtų visas turimas jėgas sunaudoti tautos reikalams. Gana praeityje daug meldėmės ir nieko nedarėm. Kai mūsų protėviai visą gyvenimą apie dangų galvodavo, tai svetimieji, ragindami mus melstis, patys mūsų žemes paėmė. Šiemet vasario 16 dieną buvo suvaidintas vienas operos „Birutės" aktas. Ką mes jame pamatėme? Besimeldžiančius savo dievams lietuvius ir nuo galvos iki kojų apsiginklavusius kryžiuočius, kurie, gerai žinome, ką yra iš mūsų paglemžę. Tame viename operos akte atvaizduota visa lietuvių tautos tragedija.

Supraskime tą tragediją nors dabar ir neeikvokime kuklių savo jėgų svetimųjų naudai.

Kiek vėliau lyžterėjo mus savo raudonu liežuviu komunistinis internacionalas. Bet kadangi jisai, palyginti, yra dar jaunas, tai čia ir aukų mažiau turime. Tačiau negalima sakyti, kad šis internacionalas būtų mums nepavojingas. Priešingai. Pavojingas jisai visų pirma kraštutiniu radikališkumu, naujais šūkiais. Kitas, žinoma, klausimas, kad šio internacionalo šūkiai dažniausiai yra sau, o doktrinierių vairuojamas gyvenimas sau. Gal todėl visi komunizmo išpažinėjai bijosi Sovietų Rusijos iš tolo.

Neatsižvelgiant betgi į tai, šis naujausias internacionalizmas turi savo karštų šalininkų visame pasaulyje; netrūksta jų ir Vilniaus krašto lietuvių tarpe. Tik jų čia yra mažai, nes nėra komunizmo išgarbinto proletariato, o ūkininkai komunizmui nėra jokia dirva. Tuo galima paaiškinti, kad trečiojo internacionalo šūkiai Vilniaus lietuvių inteligentų tarpe pritarimo neturi, nes kamgi iš mūsų norėtųsi, kad mūsų tėvai, dar kai kurie atmeną seną baudžiavą, pakliūtų į naująją. Tačiau vis tik vienas kitas jaunuolis atsirado, įtikėjo svetimiems šūkiams, o vienam kitam ir nukentėti teko. Už ką? Už idėją, kuri neša mūsų tautai prapultį.

Sumuojant reikia pasakyti štai kas. Nenustebinsim Vatikano, skelbdami pasauliečių apaštalavimą ir siųsdami lietuvius inteligentus apaštalauti Kinijon ir Brazilijon, negausim ir Maskvos malonės įtikėję svetimoms idėjoms. Tarptautinio pobūdžio arenoje artistais yra tik didelės tautos, o mažosioms tenka tenkintis statistų rolėmis. Aišku, kad ir tai duona. Bet jei mes, neturėdami jėgų veršimės į sceną, tai vaidmenio nesuvaidinsime jokio, o save lengvai pajuoksi me, tapsime tiktai klounais.

Pagaliau pažymėkime dar vieną dalyką. Vatikanas, kaip lygiai ir Maskva, skaitosi tik su galingaisiais ir jiems pripažįsta raciją. Kiek kartų tikintieji Vilniaus krašto lietuviai katalikai kreipėsi į Vatikaną ir kiek kartų buvo išklausyti mūsų prašymai? Kreiptasi buvo daug kartų, o teisybės nesurasta nė karto. To negalima nepažymėti, nes susidaro labai liūdna padėtis. Lietuviai ne tik dokumentuose, bet ir gyvenime yra giliai tikį katalikai, kiekviena proga siunčia popiežiui sveikinimus, rengia jo garbei akademijas, eina į pasauliečių apaštalavimą, o kai prieš porą metų iš viso krašto tikinčiųjų šventovės Aušros Vartuose, arkivyskupui įsakius, buvo padaryta eilinė lenkiška parapija—Vatikanas į visus lietuvių prašymus atsakė tylėjimu [1]). Taip pat iki šiol nesusilaukėme užtarimo iš Vatikano dėl padarytų šios diecezijos lietuviams skriaudų bažnyčiose, naikinant ir mažinant lietuviškas pamaldas.

Žiną dalykų padėtį į šitokį mano rašymą atsakys:

— Ko be reikalo plėšojies? Vatikanas turi svarbesnių reikalų, negu Vilniaus krašto lietuviai.

Pastaba teisinga. Prie jos nėra ko nei pridėt, nei atimt. Tik gal reikėtų pastebėti.

— Nesipirškime su savo jėgomis ir mes Vatikanui, o geriau jas sunaudokime savo tautos reikalams.

III.

Kaip matome, esame dviejų internacionalizmų veikiami ir tas veikimas nėra be įtakos. Ji mūsų gyvenime juntama ir ji, ne kas kitas, trukdo mums turimas jėgas konsoliduoti tautos reikalams. Tuo tarpu gyvenimas reikalauja šaukti:

— Tegyvuoja nacionalizmas!

Pirmame straipsnio skyriuje matėme, kaip nekilnus yra didelių tautų nacionalizmas, kaip negarbingai jis daugelio yra išnaudojamas ir kaip pavojingas šiuo metu mažosioms tautoms. Antrame skyriuje, pagal galimumą, pasisakėme dėl internacionalizmų veikimo Vilniaus krašto lietuviuose. Dabar iš eilės tenka sustoti ties mūsų tautybe, ar geriau pasakius nacionalizmu, kuriam ir šaukiu — tegyvuoja!

Šitas sušukimas būtinai reikalingas paaiškinti, nes mūsų visuomenėje be statančių virš visako katalikybę, be karštuolių komunizmo garbintojų, kurie ir katalikybę ir tautybę trypia kojomis, yra ir tokių, kurie džiaugiasi dėl zulusų susipratimo ir kartu moka paaiškinti mūsų patiriamas skriaudas. Be to, šio plauko lietuviai kiekviena proga mėgsta daryti pastabas, kad, girdi, mums nacionalizmas esąs kenksmingas (kas kita zulusai), kad jis žadinąs mumyse neapykantą prie kitų tautų, kas kultūringam žmogui visai nederą. Šitokių pažiūrų skleidimas yra iš pagrindų netikęs dalykas ir mūsų visuomenei daro labai daug žalos. Kaltinti lietuvių nacionalizmą gali tik apakę žmonės, kurie neskiria didelių tautų nacionalizmo nuo mažųjų tautų nacionalizmo. Mes, lietuviai, esame maža tauta. Neturime jokių pretensijų primesti savo nacionalizmo kitiems. Mūsų nacionalizmas yra defensyvinio, o niekuomet ofensyvinio pobūdžio. Mums nacionalizmas reikalingas tam, kad išlaikytumėm *savo gimtąjų kalbą, kad nenustotumėm būti lietuviais darbuose, kad suprastumėm savo tautos idėją.* Ši idėja bus antraeiliu dalyku ultrakatalikams, ji bus miražas komunistams. Ją gali suprasti ir įgyvendinti tiktai lietuviai nacionalistai, ku—

---

[1]) Nešališkumo vardan reikia pasakyti, kad, turimomis žiniomis, Vatikano viršūnės esančios atsiuntusios Vilniaus arkivyskupui įsakymą nekeisti Aušros Vartų koplyčioje lotyniško parašo. Bet vyskupas tuo metu esąs nebuvęs Vilniuje, o kai sugrįžęs, jau radęs lenkišką parašą.

rie, statydami virš visako tautos reikalus, yra pasiryžę atsispirti didesnių nacionalizmų bangoms.

Štai ir visa mūsų kova. Kaip matome, niekam nesame pavojingi. Be to, mūsų nacionalizmas turi būti mūsų tautinės garbės, klausimas. Šis dalykas galima pailiustruoti jau minėtu kapitalizmo pavyzdžiu. Stovi dideli fabrikanto rūmai, šalia jų eilinio darbininko (sakysime, nuo fabrikanto nepriklausomo) daug kuklesni namai. Fabrikantas, kaip paprastai, nepasotinamas, be abejo, mėgins geruoju ar bloguoju pastverti į savo rankas šalia stovinčius namelius, o jų savininką padaryti sau priklausomu asmeniu. Žiūrėsime, kaip eilinis darbininkas mokės ginti savo nepriklausomybę, savo vardą. Jei be reikalo nelinkčios prieš galingą fabrikantą, nesipirš jam kur reikia ir kur nereikia patarnauti — tai bus įrodymas, kad ir kukliuose nameliuose gyvenąs žmogus moka ginti savo reikalus. Tą pat pasakysime ir apie mažažemį ūkininką, kuris gyvena savistoviai ir nevergauja dvarininkui.

Panašiai turime elgtis ir mes. Esame maža tauta, bet vis tik esame viena seniausių pasaulio tautų, turinti savo praeitį ir savo kultūrą. Tautai išsilaikyti atitinkamame poaukštyje arba jai pakilti padeda tik jos narių tinkamas savo tautos vertinimas, tai yra nacionalizmas. Kai mes suprasime, kad esame lietuvių *tautos dalimi*, ir kai suprasime savo *tautos idėją*, mes išsilaikysime audringiausiose jūrose ir jose nepaskęsime.

Netenka kalbėti apie tai, kokiais dėsniais mes tvarkysime savo privatų ir viešą gyvenimą. Tai jau visai naujas klausimas, kurį kiekvienas sąmoningas žmogus išsprendžia pagal savo sąžinę ir etiką. Kalbant apie tai, reikia aiškiai pasakyti, kad čia vienodumo mes niekuomet nesulauksime. Vieni gyvenimą tvarko pagal Kristaus mokslo dėsnius, kiti pasirenka kitokius dėsnius. Svarbu betgi, kad visų Vilniaus krašto lietuvių vyriausias uždavinys būtų—savo tautybės išlaikymas. O išlaikyti ją mes galėsime tik tada, kai būsim nacionalistais.

ALDONA LIOBYTĖ

G. B. Shav

Kaž kur teko užtikti mintį, kad verta aprašinėti tik šventuosius, piktadarius ir pasiutėlius, kadangi protingais, rimtais vadinami žmonės, nuolatos baršką savo nuobodaus gyvenimo, litaniją esą joki. Sunku bet Shav'ą prie kurios nors viršminėtų žmonių kategorijų priskirti, bet viena yra aišku—šio žmogaus 80-ties metų gyvenimas nebuvo ir nėra nuobodus litanijos barškinimas.

Pažvelgus Shav'o biografijon, metasi pirm visko į akis stoka trijų autoritetų, kuriais remiasi žmogus, gyveniman užklydęs: šeimynos, religijos ir tautiškumo.

Shav'ų šeimoj nebuvo darnaus sugyvenimo. Tėvo asmuo buvo nustumtas pašalin. Mažojo Bernardo tėvas, nesusiprasdamas su žmona, ėmė slapčiomis girtauti. Namus valdė muzikas Lee. Nenormalūs tėvų tarpusavio santykiai privedė būsimąjį rašytoją prie to, kad jis nejautė jokios pagarbos šeimos institucijai. Tikybinis autoritetas palūžo jame dar jam dešimtus metus einant, jo dėdės bedievio įtakoj. Ši įtaka paliko gilius pėdsakus Shav'o psichiniam gyvenime ir išspaudė ryškią žymę jo kūriniuose. Veik iki neseno meto Shav neigė savo veikaluose tikybos galimumą. Gal būt, kad sąryšy su tuo pasireiškia Shav'o raštuose nepasitikėjimas dvasine žmogaus švara, įtarimas ir ieškojimas žmoguje apgaulingumo ir hipokrizijos. Patrijotinio prado stokos priežastimi buvo gyvenimiškos salygos, kurios liepė Shav'ui gimti Dubline, nors faktinai buvo jis anglas. Pasišaukus pagalbon istoriją, lengvai galima šį reiškinį išaiškint. XV-to amžiaus gale, po Airijos užkariavimo, anglai stengėsi pastarąją kolonizuoti. Vieni tų Anglijos kolonistų dalimi sumišo su vietos gyventojais — jie yra vadinami angloairiai, kiti, kaip išeiviai iš Yorko grafijos, išliko didesnėj nepriklausomybėj nuo vietinio gaivalo: išlaikė gryną anglų kalbą ir kraštutinį protestantizmą. Bet ilgametis nuotolis nuo tėvynės pavertė jų patrijotizmą dirbtiniu, paremtu

ne protu ir ne jausmais, o tik praeities atsiminimais.

Buvo tai grupė žmonių, netekusių tautiškumo. Iš jų kilo Shav'as. Stoka tų trijų vaikystės idealų atsispindi visoje Shav'o kūryboje. Dar vienas dalykas pabrėžtinas Shav'o biografijoj, būtent — netūnojo jis mokyklos suole. Vos 14-tus metus eidamas, sauvališkai metė mokyklą ir mokėsi namie, liekamomis nuo darbo biūre valandomis. Tuo žygiu parodė Shav'as didelių savo gabumų pojūtį, bet drauge visišką disciplinos nesupratimą, kuris jį privedė vėliau prie reikalavimo neribotos laisvės vaikui augant, reikalavimo apsaugot jauną žmogų nuo bet kurios įtakos laike jo pažiūrų formavimosi, iš kitos vėl pusės—prie noro užmesti visiems suaugusiems tam tikros sistemos, kuri paverstų visuomenę mašina, fabrikuojančia vieneto laimę.

Shav — jaunuolis atsiduria Londone savo jėgų mėginti, kaip ir visi anglų rašytojai, Šekspiru pradėjus. Darbas jo susideda iš dviejų dalių: originalios kūrybos ir laikraštininko „amato", duodančio galimybės išgyventi keletą metų, kol autoriaus garbė leis finansiniai kurti vien „savo" dalykus. Deja, devynerius metus turėjovargti Shav, kol galop išsimušė. Pirmosios penkios jo apysakos nesukėlė jokio susidomėjimo. Shav aiškina tai tuo būdu: buvęs jis žmogus, normaliai žiūrįs į gyvenimą tiek iš psichinės, tiek iš fizinės kertės, o tokių žmonių esą Anglijoj tik 10%; jo apysakos buvo galėjusios tik tų žmonių būt skaitomos, bet, deja, tie žmonės buvę tokiose pat sąlygose, kaip ir jis, t. y. varge, ir negalėję tų knygų pirkti.

Galop pateko Shav vienan plačiai skaitoman laikraštin, kaipo meno srities kritikas. Tuo pat metu sutiko būrį žmonių, kurie savo idėjomis iškarto jam pasirodė artimi esą. Buvo tai anglų socijalistų šaka. Shav ėmė studijuoti Marksą ir kai įsikūrė „Fabian Society", tapo jos nariu, o vėliau — ilgamečiu vadu. „Fabian Society" norėjo lėta propaganda priversti buržuazinės masės kolektyvinį idealą suprasti ir evoliucijos keliu įvesti socijalistines normas gyveniman. Iš vaikystės laikų liko Shav'ui beviltiškumo nuosėdų, kai nebuvo kuriuo autoritetu pasiremia. Kai dabar tas autoritetas nušvito jam, organizuoto kolektyvinio darbo pavidale, kurio ribose žmonės gali idealių visuomeninių santykių siekti — nudžiugo juo, manydamas vienatinę formą žmonių tarpusaviems santykiams spręsti radęs, ir nutarė padaryt žmoniją laimingą. Norint įsamoninti žmones, kad reikalingas yra kitas, geresnis gyvenimas, reikėjo nurodyt esamosios aplinkumos blogumus, netikumus. Ir įrodinėja tai Shav savo scenos kūriniuose aistringai, atkakliai, įsitikinęs.

Dramatinė Shav'o kūryba sukrėtė Anglijoj sceną, privertė visuomenę ir teatro kritiką ieškot teatre ne pasismaginimo, bet problemų mintijimui. „Teatro repertuaro stovio negalėjau pakęsti—" rašo Shav įžangoje „Man and Superman" (žmogus ir virš-žmogis). Madingas teatras gvildena tik vieną klausimą: slaptą romaną ir vedusiųjų neištikimybę—klausimą visų kvailiausį, koks gali interesuot rimtą autorių". Temas, kuriomis Shav rašė, jis pats apibūdina šitaip: „Mėginau doktrinieriškos laisvos meilės, prostitucijos, militarizmo, vedybų, istorijos, einamosios politikos, krikščionybės, aukštesniųjų sferų paradoksalumo" ir t. t.

Visos šios temos, ar tai visuomeninės, ar politinės, akyplėšiškai drąsiai scenon nusviestos, dažnai piktino padorius anglus, šimtametėse tradicijose sustingusius ir nemėgstančius pamatyt savo tikrųjų „aš" Shav'o paradoksų veidrodyje. Iš kitos vėl pusės, prisižiūrėję toms temoms, galim pastebėti, kad visa tai yra tik formos, pareiškiančios tam tikrą laikotarpį ir tam tikrą visuomenę, formos kintančios ir ribotos. Nenuostabu, kad visa, ką jose Shav mato, yra bloga, netikę. Kiekviena forma, pasiekusi tikslą, sustingsta ir tampa nebetikusi, nes gyvenimas nueina pirmyn, nešdamas su savim nuolat kintantį tų formų turinį, nuolat kitą esmę. Fotografija ir kritika formų, neliečiančių gyvenimo esmės, nėra sunkus dalykas, kaip pabrėžia prof. Tretiak, nagrinėdamas Shav'o kūrybą.

Dar vienas charakteringas Shav'o sceninių veikalų bruožas yra tai, kad matyti juose dvilypis autoriaus asmuo: vienas yra doktrinierius, turįs idėją ar tezę ir norįs ją kūrinyje atvaizduot taip, kad mestųsi į akis savo ryškumu ir priverstų žiūrovą ties ja sustoti, o kitas yra artistas, kuris, besinaudodamas intriga ir asmenimis, kuria dialogus. Dažnai artistas pakliūva kolizijon su doktrinierium—veikėjams liepia kalbėt taip, kaip kalbėtų kiekvienas žmogus patiektose sąlygose. Ir tada savo idėjos propagandą, kuriai nebetenka vietos artisto lūpose, talpina Shav veikalų įžangose.

Pirmus savo dramatinius kūrinius išleido Shav 1894 m., kaip „Tris nemalonius veikalus". Pirmame jų paliečia nuomos namų dėl vargingiausiųjų klausimą, antrame pajuokia moterį, besijaučiančią išlaisvintą Ybseno „Noros" įtakoj, trečiame parodo prostituciją, kaip kurių žmonių pasipelnijimo šaltinį. Kaip matom, visur duoda Shav nemalonią visuomeninių santykių pusę, nepatiekdamas savųjų išvadų, nerodydamas išeities. Ketveri vėlesnieji metai pasižymi Shav'o kūryboj „keturiais maloniais veikalais", kurių du: „Arms and the Man" ir „Candida" yra plačiai žinomi. Pirmame pajudina Shav militarizmo klausimą ir nori įrodyt, kad bet kuris nugalėjimas kare yra paremtas arba laimingu atsitikimu, arba didesne priešo kvailybe, tuo pačiu visai paneigdamas kovojančių entuzijazmą ir idealizmą. „Candida" yra smūgis, nukreiptas prieš vyriškąją puikybę. Meilę čia traktuoja Shav, kaip ir visur kitur, vien iš erotinio požvilgio.

„Trijuose veikaluose dėl puritonų" kreipiasi Shav į puritonus—kraštutinę kalvinų šaką, kad šie sureformuotų teatrą ir išmestų iš jo meilės temas. Šiuose trijuose scenos kūriniuose meilė, tiesa, egzistuoja, bet yra tyčia paneigta, jos reikšmė sumažinta kitų motyvų naudai. Shav nebeliečia juose visuomeninių klausimų, bet individualius žmonių veikimo motyvus, ir todėl, tur būt, artistinė darna tarp jo tezės ir veikiančiųjų asmenų yra didesnė, negu kitur. Pirmas tų veikalų „Šetono mokinys" įrodo, kad ateistas, didelis klerikalų priešas gali būti moraliai aukštas žmogus; antras — „Cezaris ir Kleopatra" kelia Cezario vertingumą, kurs pažįsta, kas bloga ir kas gera gyvenime, kurs supranta ne tik faktų formą, bet ir jų turinį. Trečiajam veikale („Atvertimas kapitono Brassboundo") išreiškia Shav juokais baimę, kad moteris galinti tapti vedamuoju veiksniu gyvenime.

„Žmogus ir viršžmogis" paduoda įdomų apibrėžimą: „Žmonės nėra gražūs, tik pasipuošę: nėra švarūs, tik nusiskutę; nėra moralūs, bet konvencijonalūs; nėra dori, bet bailiai; nėra netgi nusižengę, tik silpni"; ir t. t.

„Androklas ir jo liūtas" pajudina krikščionybės temą. Shav nori įrodyt, kad pagrindinė krikščionybės mintis yra faktinai socijalizmas, kad krikščionybė nepripažįsta nuosavybės, moterystės ir teismų.

Laike dviejų pirmųjų karo metų Shav išleidžia anglų visuomenės kritiką. Moteris šioje visuomenėje charakterizuoja dirbtinumas, bereikalingas sentimentalizmas, o vyrus—apgaulingas idealizmas ir nesąžiningas kitų išnaudojimas. 1920 m. išeina didelis, 8-nių veiksmų Shav'o veikalas—„Grįžtant į Matuzalem". Yra tai savos rūšies fantazija. Apibrėžia joj Shav žmogaus amžių, kurs galėtų privest prie viršžmoniškumo, iki 300 metų. Viršžmoniškumu vadina Shav visų mus supančių reiškinių supratimą.

„Šventojoj Joannoj" lyg ir prisipažįsta Shav, kad idealo yra nugalėtas: išjuoktąjį militarinį heroizmą, karštą tautinį jausmą ir pašieptąjį moteriškumą sujungia vienos nekaltos merginos tipan, padarydamas ją šventąja. Bet vėl, jo nuomone, tas šventumas yra geras ištolo, kaip pagarbos objektas, bet gyvenime tampa jis tik bereikalinga kliūtimi.

Kitas veikalas šalia „Šv. Joannos", kurį paskaičius nelieka bado jausmo, yra „Nuotykiai juodos mergaitės, Dievo beieškančios". Epiloge Shav nevengia ir savo įprastųjų aukštybių ir aiškiai sako, kas jam knygoje rūpėjo. „Dievo sąvoka nėra vienoda. Keičiasi drauge su žmonijos raida. Ilgainiui tampa kontrastu buvusios sąvokos ir, logiškai galvojant, negali vienu metu ir drauge su ja gyvuoti. Bet žmonija neturi drąsos pergalvot savo Dievą iki galo, neišpila sunaudoto senų sąvokų vandens, tik pripilsto jau švarų, naują gyvenimo vandenį ir tuo būdu nuolatos jį drumsčia" Shav skiria Nojaus dievą, trokštantį „saldaus" kvapo" deginamos mėsos, ir Jobo dievą, dievą aukštesniojo laipsnio, tolerantingą ir kupiną argumentų. Palaipsniui charakterizuoja Shav Dievo savoką iki mūs laikų. Nenoroms kyla mintis, ar nebus tik pats Shav, ligšiolinis ateistas, Dievo beieškąs? Juo labiau, kai paimsim šit kokią jo mintį: „Jeigu žmogus visą savo gyvenimą galvojo apie visatos sutvarkymą, nepasiklausęs nė kartą, ką, po velnių, visa tai reiškia? — priklauso jis tiems žmonėms, kuriuos Kalvinas talpdino išankstо pasmerktųjų kategorijon".

Pravartu dar būt panagrinėti politinę komediją „Ties prapultimi", vieną tų, kurios buvo Lenkijoj vaidintos. Mintis šios komedijos yra tokia: parlamentarinė demokratija Anglijoj subankrutavo, suvaikėjo, tuščiais plepalais beužsimdama, tuo tarpu kai aktualiausieji klausimai šaukte šaukiasi sprendžiami. Valdančios

klasės — vistiek konservatistai ar liberalai, nustojo gyvenimiško užsigrūdinimo, pametė tikrenybės pojūtį ir mokėjimą galvoti. Didieji politikai cilindruoti ir frakuoti kas kart labiau kvailėja, svaidydami nesuskaitomose konferencijose savo ir svetimas nieko nereiškiančias frazes; paskui, patenkinti, eina golfo lošti, nieko nepadarę, nieko pirmyn nepastūmėję. Visi tie tipai yra jau pribrendę, kad juos liaudis nuo žemės paviršiaus nušluotų. Bet ir liaudis ir pats socijalizmas, buržujus besekdamas, yra įklimpęs į formules. Visi pasirodo bejėgiai esą. Tik už langų girdisi bedarbių demonstracijų atgarsiai. Ir čia pasirodo vedamoji Shavo mintis—Anglijai reikia žmogaus, kuris, turėdamas šviesias, praeities krislais neužkrėstas akis, duotų plačią visuomeninių reformų programą, turėtų jėgos tą programą įvykint ir socijalį klausimą išspręsti *).

Ši komedija didelio entuzijazmo Anglijoj nesukėlė, nes buvo joj minima šis tas apie Škotijos autonomiją, šis tas apie Indiją, bet viena yra aišku: nesenstančiam Shav'ui ir nūdien nestinga kūribinio užsimojimo, mokėjimo drąsiai pažiūrėt tikrenybei į akis ir padaryt savų išvadų. Svarbiausiuoju jo kūrinių bruožu yra tai, kad jie (kūriniai) visuomet pralenkdavo metą, kuriame buvo kilę, visuomet neramino naujomis tiesomis taip labai, kad kai kurie jų, prieš ketvirtį šimtmečio rašyti, dar dabar metasi akysna savo revoliuciniu aktualumu. Šio žymaus dramaturgo ir žurnalisto drąsa yra tapusi jo aistra.

V.

Išganymas

Pagiry ankstyvo pavasario drėgmė šešėliu klojosi ir vėsino jauną berno krūtinę.

— Na, kaštanka, trauk.

Akmenuota dirva skaudžiai žagrės raižoma geltonom smiltim, it ašarom, apsipylė.

— Motinėle šventoji, gal gi ir užkalbins!— ir Malvina, įsižiūrėjus iš užkrūmių į nusvirusią ant berno kaktos plaukų garbanę, net kvapą sulaikė. Šiūrindama kojomis pernykščių lapų krūvose nedrąsiai atslinko į patį girios pakraštį.

— Padėk Dieve, tau Prany!

— Dėkui, dėkui. Kur gi taip ankstų rytą.

— Kadugių reikia palaužyti, karvę rūkysim.

— Tai dar vis negaluoja?... Palauk, ko taip skubi?! — šuktelėjo palikęs arklį. Pasivijo jau tarp krūmų beeinančią ir už liemens griebė.

— Leisk, Prany! Ir vėl žmonės da kur pamatys.

— Tai kas mums žmonės. Po Velykų visiems gerklęs sučiaupsime.

— Bene imsi mane?

— Imsiu, Malvinut! Tu vis man netiki... Paraudęs, įkaitusiom rankom glamžė stačią mergos krūtinę.

— Leisk, ana Tamošius ateina! — ištrūko iš glėbio.

— Velnias jį gal atnešė!

Čia pat taku, linguodamas į šonus, šlubavo skerdžius.

— Sako, netikėk žmonių kalboms. Dovyjatės, kaip...

— Nieks nesidovyja; va, atėjo tik kadugių karvei...

— Nepadės. — Senis, žvilgterėjęs atidžiau į Malvinos bliuzelę, šviežiai suteptą žeme, gausiai nusispjovė.

— Tamošėli, gal gi žinai kokią rodą, — meilinosi Malvina, jau nebeišmanome, kas ir daryti.

— Kad atneštum tabokos, tai gal ir žinoč. Ežia, išraudusiom kojom Malvina žingsniavo namo. Ims Pranys. Tai pavydėtų visos! Gražiausis bernas!

O gal meluoja?... Į minčių tarpą sopulingai gręžėsi įtarimas.

— Ir prieš Kalėdas tą patį kalbėjo. Dievulėli Aukščiausis! Tiek metų bemaž už dyka tarnauti vis tik dėl jo...

---

*) Boy-Żeleński, recenzuodamas komediją „Ties prapultim", gan skeptiškai žiūri į šiuos naujus Bernardo Shav'o šūkius. Stebisi Boy-Żeleński, kad šiam socijalizmo kovotojui panoro diktatoriaus Anglijoj ir klausia: anglostalinas ar anglohitleris?

Nusiminusi žiūrėjo į tolumą. Pajuodavę laukai ilgomis vagomis beviltiškai tysojo ir tik kažkur toli, palei ūpės pievas nukirsti, nuvargę sustodavo.

— Oh! neims!

Parėjusi apie namų ruošę paskubomis triūsė. Šeimininkas su piemeniu sėdėdami už stalo rengėsi kortuoti.

— Vandens bent atneštumėte, ko taip dulinėjate be darbo.

— Oo! mes savo jau baigėme.

— Tai vargelis! — aimanavo vikriai sukinėdamasi apie puodus. — Viskas ant mano galvos.

— Lauk! dar ir tas čia painiojas. Pririšiu tuoj — pastūmė šunį.

Neduok Dieve, be šeimininkės! Ir karves ir kiaules ir pirkioj, kol apeisi visa — skundėsi gudiškai.

Nieks nelaiko, kad netinka. Rasiu kitą. Čirva! Mušk! — šeimininkas atidžiai ėmė dėstyti rankose kortas. Piemuo, pastebėjęs Malviną tariant garsą *k* vietoj *ch*, juokdamasis bakstelėjo šeimininkui alkūne: Žagunas, kad ir ilgiausiai būtų tarp lenkų, tai vis liks žagūnu.

— Neims tavęs Musteikių Pranys, Malvina! Žiūrėk, kokios tavo letenos suplotos. Kamilių Agota grakštesnė. O kad ir imtų, tai vis vien tavo vaikus visi keituriukais vadins. Geriau tu grįžk pas savo keiturus į Dieveniškes. Ten važinėsi ratais medinėmis ašimis. Bent tavo kreivųjų letenų nesimatys.

— Ar nenutilsi tu man, velnio išpera!? Taip ir paleisiu kočėlu!

— Na pamėgink tiktai.

— Juk ir tavo motina kitaip ir nepažįsta, kaip lietuviškai.

Trobon įbėgo uždususi kaimynė.

— Kad žinotum, brangioji, pilnas kiemas svieto. Jaškutienė, gi šita ruda voverė, kaip atgulė rytą lovon, tai, žiūrėk, ir nebepasikels. Pamėlynavo tik visa. Čia guli, kaip negyva, čia vėl ant sienų lipa. Jaškuta niekur negauna arklio kunigui parvežti, tur būt, ir čia tuoj ateis.

— Kas gi duos tokiam durniui — įsikišo piemuo.

— Mano kumelė vakar koją išsinėrė, — ir šeimininkas, palikęs kažkodėl kartas, išėjo laukan.

— Šunį pririšk! — sušuko piemeniui pro duris.

— Ar įtiesa, rūtele, Kaziulių Agota sakė, kad tu... Geraširdė kaimynė pasilenkus ilgai kažką Malvinai į ausį šnibždėjo. Malvinos rusvas veidas, kaip nebaltinti linai, išpilko.

— O Jėzau, Marija! Pirmą kartą girdžiu. Tai Dievuli! Kad juos žemelė juoda pražudytų, kaip jie mano našlaitės šviesią jaunystėlę žudo; kad jų vaikeliai ir ašarų balto svietelio nematytų, kaip jie mato kiekvieną mano žingsnelį!... Susiėmus delnais galvą, išgastingom akim žvelgė kažkur prieš save. Jau dabar baigta. Kas gi žino, kad Mikura kluone padėjo jai tik dobilus į maišus sukrauti. Prisiminė, kai kartą skendo liūne; kol jai padavė kartį, rodėsi, visas pasaulis nugrimzdo nežinion ir visur tik klaiki išgąstis buvos. Bet tuomet širdies nesopėjo.

— Domicėle, sakyk, ar ir sena Musteikienė matė?

— Neįtikės Pranys, aš tau sakau. Turi apie 500 surinkus, tai po Velykų tuoj ir vestuvės.

Pro langą įsivogė ilga juosta saulės šviesos ir susikaupusi sugulė ant sienos ant šventųjų paveikslų.

O gal Domicėlė ir žino; juk sesuo—apkvaišusi stvėrėsi minties, kaip ramsčio. 500-tų nebus, bet 300 ir karvę kaip nors susigrabstyčiau. — Jei imtų Pranys... tie visi bučiniai, jo tamsios plaukų garbanos... Akimirką po krūtine duobutėje karšta prisiminimų banga maloniai pakuteno.

Oh! gal jau niekados... O ji tiek metų apie jį svajojo ir dėl jo vargo.

Susimąsčiusi suko pakulų kuodelį verpti.

— Kvietkeli, — palaukusi, kol išeis iš pirkios piemuo, kalbino Domicėlė, — paskolink man dešimts auksinų; vaikams duonos neturiu už ką nusipirkti ir karvė užtrūko. Po švenčių, gal būsim giminės, atsidėkosiu.

Malvina net krūptelėjo.

— Nejaugi būtų susitarę. Nerimastis netikėtai visas mintis pavildo.

Domicėlė sukta; ir Pranys...

Susopo staiga kažkur pojūčių gilumoj.

— Kad neturiu, Domicyt; visi pinigai pas šeimininkę guli.

— Vaje, vaje! Teks ir per Šventes pasninkauti — dėjavo Domicėlė, glamžydama pirštais priejuostės kraštą.

— Pasakyk jam, kad suknelę nori nusipirkti

— O paskui nupirksiu, tai kas tuomet?

Pirkion, prasivėrus atsargiai durims, įslinko didelė pašiauštais plaukais galva, ir tik vėliau

nušiurusi milinė ir juodos medinėse klumpėse kojos.

Žmogysta, sustojusi vidury aslos, stebėdamasi, plačiai atverta burna žvalgėsi aplinkui.

— Reikia ko? — susirūpino Malvina.

— Tttegul bus pagarbintas... aš... kunigui parvežti. Gal duosite man arklio.

— Kad šeimininko nėra namie ir mūsų kumelė, sakė, vakar koją išsinėrusi.

Dievuli mano, nejaugi Pranys su Domicėle susitarę...

— Aš... šienauti vasarą padėsiu!

Ir mato Malvina: Jaškūta, nesulaukęs atsakymo, tankiai blakstienomis ima mirksėti. Per nešvarų veidą pabyra dvi eili sūrių ašarų. Nešluostomos krenta žemėn ir sunkdamosios į smėlį nyksta.

— U-u-u! — sklinda po kampus nejaukiai. Pelėda panašiai šaukia—dingteli baugi mintis. Vakar po jos langu taip pat šaukė. Ne prieš gera. Juk ir Marei Martynienės žolelės padėjo, o jau visi kalbėjo gandrą atskrisiant.

— Pranys, Pranys! ar ims!?

Važinėtų su Praniu šventadieniais į bažnyčią. Brikelė nauja, geltona, visi žiūri. O Agota pėsčia. Kad nori, pavėžėsim! Bet Pranys gnybia į šoną ir nežymiai kugžda: nereikia tokios!

— Ū-ū-ū! jau iš priemenės atsiveja gudus Jaškutos balsas.

— Eime, Malvin, ir mes ligonies pažiūrėti— traukia Domicėlė už rankovės.

Gatvėje vaikų keletas, apspitę Jaškutą, už skvernų tampo.

— Jaškuta, Jaškutėli, o kas tau tokias kreivas kelnes pasiuvo!?

— Jaškuta, kupranosi, o kas tau plaukus it ežiui pašiaušė?

— O kas tau kojas degutu iš tvarto munarpino?!

— Ar liausitės! — Subarė kažkas praeidamas užsimojęs lazda.

Vaikai klykdami išlaksto į šalis, bet tuojau ir vėl subėga.

Gal Pranys jau bus grįžęs. Malvina plakančia širdimi sėlina palei Pranio trobos langą, bet tik susiraukusį Musteikienės veidą pamato. Pikta Musteikienė; ir Malvinos nenori. Prany, Prany! Turbūt mirsiu be jo. Lyg per sapną, prasistumdama tarp žmonių paskui Domicėlę seka. O Jaškutienė pajuodusi jau stiklinėmis akimis į lubas įsižiūrėjo.

— Pabučiuok mamai ranką, jau mama numirė — girdi Malvina.

Gailestingos moterėlės pastumia prie lovos geltonplaukę aštuonerių metų Onytę.

— Nebučiuosiu tokios mamos, bijau—verkdama spyriasi mergaitė.

— Oho! Bene paklausys! Kvaila, į tėvą nusidavus.

Jaunesnioji Jaškutaitė sėdi šiauduose prie motinos ir godžiai sudegusią duonos plutą kramto. Iš po surambėjusios nuo purvo suknelės kyšo liesos, iškreiptos vaiko kojytės.

Kažkas atsinešęs užžiebia grabnyčią.

— Nebus kuo ir ištaiso. Visą gyvenimą nabagė verpė ir audė žmonėms tik už duonos kąsnį. Nė vieno skarmalo niekur, kaip ji ir gyveno?!

— Va, marškinius atnešiau; te po mirties nors pasidžiaugia.

— Bet užtat vakar jos vištą pasigavus išsikepei.

— Malvina, atnešk šilko skarelę. Juk per tiek metų vien parėdus taisaisi — Kaziulių Agota juokiasi Malvinai į pat ausį.— Ar žinai, kad Vėlykų antrą dieną Pranys piršlėmis važiuoja? Ne pas tave! Jau mano tėvas pasogos dalį davė.

— Ū-ū-ū! — kažkur kampe Jaškuta verkia.

— Sveika Marija, malonės pilnoji... čia pat už Malvinos pečių išbalusiom lūpom šnibžda Martynienė ir Malvinai kraupu darosi.

Lyg ragana toji senė. Vakar ankstų rytą Jaškutienė nusinešė iš jos po skara pluoštą žolelių džiovintų...

— Uždegimas smagenų, o dar nešèia paskutines dienas — kalba tarpdury moterėlės.

— Tur būt, Jaškutos nepaims į kalėjimą. Kurgi vaikai dėsis!

— Teismas pripažino, neišsisuks.

— Tai durnius! dėl vieno pūro avižų įkliuvo.

— Į kliūtum ir tu bado spiriamas. Iš pečiaus dūmai kamuoliais verčiasi ir dar labiau temdo mažus murzinus langelius. Malvinai trošku; po krūtine dregia ir galva svaigsta. Tur būt, pragare panašiai, tik ten dar daugiau smalos ir velnių. O Martynienei toki dideli ragai išauga, net skara ant galvos per sprindį pasikėlė. Ant užrūkytų sienų raudonos ir žalios žvaigždės mirga-vartai į dangų... Ten Pranys! Kokia laimė!...

PR. ČENYS

Nauja Lenkijos konstitucija

Demokratinių idėjų viešpatavimo laikotarpis politiniam gyvenime, galime sakyti, jau praėjęs. Parlamentarizmas ir konstitucijonalizmas mūsų laikais pergyvena sunkią krizį. Gyvename dabartiniu metu diktatūrų ir kriptadiktatūrų laikotarpį.

Didysai karas pakeitė politinį Europos žemėlapį. Dideli nugalėtų valstybių žemės plotai pateko nugalėjusių Didžiajam kare valstybių valdžion[1]). Tuo būdu po Didžiojo karo atsirado politiniam gyvenime specifiniai, labai aktualūs ir gyvi tautinių mažumų klausimai. Tautinių mažumų, atskirtų nuo savo kamieno, aspiracijas sunku buvo suderinti su tos tautos aspiracijomis, kuri turėjo savo rankose valstybinį aparatą.

Tačiau dauguma valstybių pokarinių demokratinių idėjų viešpatavimo laikotarpyje laidojo tautinėms mažumoms teisę ūgdyti tautinius ir kultūrinius savo tautos ypatumus. Praktikoje valdomieji sluogsniai kreivomis žiūrėjo į tautinių mažumų kultūrinio ir tautinio gyvenimo vystimąsi. Reiškiama buvo tendencijų nutautinti tautines mažumas, slopinant jų tautines aspiracijas, stengiamasi buvo favorizuoti toji tautybė, kuriai priklausė valstybės vairas, kuri toje ar kitoje valstybėje sudarė daugumą.

Demokratinės konstitucijos, sukurtos prisilaikant politinės asmens laisvės doktrinų, neitatiko anksčiau minėtoms tendencijoms tų valstybių, kurios turi daug mažumų. Daugumos valstybių konstitucijų realizuotas dėsnis, kad įstatymdavybės vykdomoji ir teismo valdžia turi būti viena nuo kitos nepriklausoma (kiek tai praktikoje galima yra), atsistojo skersai kelio tautinių mažumų aspiracijų slopinimui. Kol valstybių valdžios, eidamos savo pareigas, arba negalėjo (konstitutinė ir parlamentarinė ministerių atsakomybė) arba nenorėjo atsisakyti nuo teisėtumo dėsnių (zasad praworządności), tol laidojamos konstitucija mažumoms teisės turėjo būti nors dalimi vykinamos praktiškam gyvenime. Esant tokioms politinio gyvenimo vairavimo sąlygoms, tų valstybių valdžioms, kurios turėjo reikalo su tautinėmis mažumomis, paliko dvi galimybės: arba atsisakyti nuo teisėtumo dėsnių, t. y. nesilaikyti konstitucijos, leidžiant įstatymus, prieštaraujančius konstitucijai arba, paliekant demokratinių konstitucijų išviršutinę formą, pakeisti konstitucijų dvasią, tautinių mažumų nenaudai. Atsižvelgiant į kitų valstybių viešąją nuomonę, antroji galimybė buvo labiau priimtina. Taigi valstybėse, kurios turėjo didelį nuošimtį tautinių mažumų, antiparlamentarinei ir antidemokratinei reakcijai pasireikšti sąlygos buvo labai geros.

Šalia šitos priežasties buvo ir kitų priežasčių, kurios ruošė dirvą parlamentarizmo ir konstitucijonalizmo krizę. Prie tokių galima priskaityti ekonominio ir socialinio gyvenimo pablogėjimas. Pokarinis Europos ūkis, narkotizuojamas valiūtų keitimu, inflacija, greitu laiku įrodė, kad reikalinga skubių ir stambių reformų Europos valstybių ūkiui stabilizuoti. Radikales reformas gali pravesti tik stipri valdžia, tai yra tokia valdžia, kurios likimas nepriklauso nuo laikinų politiniam ir ekonominiam gyvenime laimėjimų. Tuo kaip tik negalėjo pasigirti daugumos Europos valstybių parlamentarinės valdžios. Su mažomis išimtimis parlamentarinių valstybių valdžios rėmėsi partijų koalicijomis. Mažausias valdžios nepasisekimas sukeldavo kabineto krizę. 1934 m. rudenį Prancūzijos prezidentas Doumergue, kalbėdamas apie parlamentarinės valdžios nepastovumą (silpnumą), pastebėjo, kad per paskutiniuosius dvidešimt mėnesių Prancūzijoj pasidavė dimisijon šeši ministerių kabinetai, vadinasi, kas trys mėnesiai keitėsi ministerių kabinetas. Prezidentas pasirašė daugiau kaip 160 dekretų, paskiriančių ministerius ir viceministerius. Dauguma tų ministerių, Doumergue'o nuomone, buvo žmonės gabūs ir visumanūs, tačiau jie nesuspėdavo parodyti savo gabumų, tvarkydami valstybės reikalus. Ši neigiama parlamentarinės santvarkos pusė, ekonominio ir socialinio gyvenimo trūkumams veikiant, rengė palankią antiparlamentarizmo ir antidemokratizmo reakcijai dirvą.

Ekonominio ir socialinio gyvenimo sąlygų pablogėjimo įtaka parlamentarizmo ir konsti-

[1]) Tautinių mažumų klausimai žinomi buvo ir prieš Didįjį karą, tačiau kitokios politinės sąlygos mažiau davė rūpesnio valdantiesiems sluogsniams. *P. Č.*

tucijonalizmo krizei neginčytina. Sekdami Europos politinį gyvenimą, matome, kad parlamentarizmo ir konstitucijonalizmo krizė eina lygiagrečiai su ekonominio gyvenimo krize. Mūsų laikais tik tos valstybės, kurios mažiausiai juto tautinių mažumų skaudulį ir ekonominio gyvenimo katastrofališką padėtį, pavyzdžiui Prancūzija, ir tos, kur politinis masių išauklėjimas aukštai pakilęs, išlaikė parlamentarinę santvarką, besiremiančią konstitucijomis, šiaip matome nepalankią parlamentarizmui ir konstitucijonalizmui nuotaiką.

Grįžtant prie Lenkijos reikia pastebėti, kad abu minėti veiksniai, prisidėję prie demokratinių konstitucijų krizės Lenkijoje, buvo labai ryškūs. Trečdalis Lenkijos (gyventojų) piliečių priklauso tautinėms mažumoms. Ekonominis gyvenimas taisytinas pačios pozicijos akimis, o tiesiog katastrofališkas žiūrint opozicijos akimis. Taisyti padėtį, kuri lenkų akimis buvo nepakenčiama, imtasi 1926 m. per gegužės mėnesio perversmą.

Ši data bene tektų laikyti Lenkijos demokratinės konstitucijos krizės pradžia. Tuojau po gegužės mėn perversmo buvo sustiprinta vykdomoji valdžia, padidintos prezidento teisės. 1930 m. rinkimus į seimą laimėjo dabartinės valdžios šalininkai. Opozicija nustojo visiškai reikšmės. B. B. W. R. blokas pasijuto seime šeimininku. Prasidėjo pulkininkų viešpatavimo laikotarpis, labai artimas kriptodiktaturai, jei ne diktaturai. Nuo B. B. W. R. bloko politinio gyvenimo monopolizavimo ėmėsi kristalizuotis tos mintys ir politinės tendencijos, kurias rei škia kovo mėn. 23 d. nauja Lenkijos konstitucija. Per visą B. B. W. R. bloko valdymo laikotarpį reiškėsi didelė antiparlamentarinė ir antidemokratinė reakcija. Taip pat labai kritiškai buvo žiūrima į teisėtumo dėsnius (zasad praworządności). Praktiškam gyvenime su teisėtumo dėsniais nelabai noriai buvo skaitomasi. Visa tai kaip tik mes matome naujoje konstitucijoje.

Naujoji konstitucija atima daugelį teisių seimui ir perduoda jas prezidentui. Pezidento valdžia (vykdomoji valdžia) seimo sąskaita (įstatymdavybės valdžios) labai sustiprinama.

Pačioj naujos konstitucijos pradžioje pareiškiama, kad prezidento asmenyje jungiama vienintelė ir nepadaloma valdžia str. 2 § 4. Pagal senos konstitucijos suverenė valdžia priklausė tautai. Šalia šitos teisės, turinčios greičiau tik teoretinės reikšmės, prezidentui suteikta daug naujų teisių, turinčių didelės praktiškos reikšmės.

Nauja konstitucija duoda prezidentui „veto" teisę. Prezidentas turi teisę 30 dienų laikotarpyje, nuo įstatymo projekto jam įteikimo grąžinti jį seimui reikalaujant antru kartu projektą peržiūrėti str. 54 § 2. Seimas antru kartu gali peržiūrėti tik kitame paprastame seimo posedyje. Jei Įstatymdavybės Rūmai (Seimas ir Senatas kartu) numatyta balsų dauguma priims tą patį projektą be jokių pataisų, prezidentas gali paleisti seimą ir senatą arba užtvirtinti projektą.

Taip pat prezidentas turi didelės įtakos ministerių kabinetui, nes jis savo nuožiūra skiria ministerių pirmininką, o ministerių pirmininkui pasiūlius kitus ministerius. Ministeriai už savo politinę veiklą atsako prieš prezidentą (str. 12 *a.*). Prezidentas šaukia ir paleidžia seimą ir senatą. Jam priklauso teisė skelbti arba nutarti baigti karą, prieš jį atsako vyriausias kariuomenės vadas. Prezidentas skiria trečdalį senato narių savo nuožiūra. Seimas, senatas, valdžia, teismai atiduota prezidento priežiūrai. Smarkiai padidinta prezidento asmens teisės. Prezidentas gali nurodyti, baigiantis jo kadencijos laikotarpiui, kandidatą savo vieton, skirti karo metui savo įpėdinį, Pirmąjį Aukščiausio Teismo Pirmininką, Aukščiausių Kontrolės Rūmų pirmininką, skirti ir atšaukti Generalinį Kariuomenės Inspektorių ir Kariuomenės Vadą (str. 13). Iš viso to, ką čia pasakyta apie prezidentą, matyti, kad Lenkijos prezidento teisės prilygsta prieškarinių monarchų teisėms, nes dabartinių karalių teisės, pavyzdžiui Anglijos karaliaus, daug mažesnės.

Seimo teisės naujoj konstitucijoj žymiai susiaurinta, o padidintos senato teisės. Senatas turi lygų balsą su seimu sprendžiant šiuos klausimus: (str. 46) pareikštą nepasitikėjimą valdžiai ar ministeriams pavieniai, reikalaujant prezidentui naujai peržiūrėti priimtą įstatymų projektą, keičiant konstituciją. Kiekvieną įstatymų projektą seimas turi perduoti svarstyti senatui (str. 53). Senatas gali projekte padaryti pataisą arba atmesti visiškai projektą ir toks senato nutarimas galios, jei seimas neatmes senato padarytų pataisų $^{3}/_{5}$ balsų dauguma (senoji konstitucija reikalavo tik $^{11}/_{20}$ balsų daugumos). Jei dėl kokių nors priežasčių Įstatymdavybės Rūmai nutars $^{3}/_{5}$ balsų dauguma, kad prezidento vieta yra laisva, pre-

zidento pareigas eiti, kol bus išrinktas naujas prezidentas, pavedama senato pirmininkui. Senato pirmininkas, eidamas prezidento pareigas, naudojasi visomis, su prezidento vieta sujungtomis teisėmis. Taigi senato valdžia ir jo reikšmė naujoj konstitucijoj žymiai padidėjo. Žinant, kad prezidentas senato sąstatui turi didelės įtakos, nes skiria savo nuožiūra trečdalį senato narių, matyti, kad įstatymdavybės valdžia bus labai priklausoma nuo vykdomosios valdžios.

Laiko ūpas atsispindi XII naujos konstitucijos skyriuje, kuris skiriamas santykių normavimui karui ištikus, bei valstybę ištikus kitokiam ginkluotam pavojui. Taip suprecizuoto skyriaus senoji konstitucija neturėjo. Karui ištikus, prezidento kadencija pratęsiama visam karo laikui ir trims mėnesiams po karo užbaigimo. Jeigu numatoma, kad prezidento vieta gali pasidaryti laisva, prezidentas savo parėdymu paskiria savo įpėdinį (str. 24 § 1).

Einant nuo konkrečių konstitucijos išreikštų straipsnių prie bendro konstitucijos apibūdinimo, pažymėtina, kad naujoj konstitucijoj užtinkama apybendrio turinio sąvokų, tuo lyg norima piliečių lygybės principo panaikinimą užtušuoti. Piliečio įtaka viešam gyvenimui daroma priklausoma nuo jo pasitarnavimo valstybės gerovei bei nuo jo moralinės vertės (valstibingumo požvilgiu). „Piliečio nuopelnai visuomenės gerovei bus laikomi matu, pagal kurį bus apibrėžiama jo įtaka viešajam visuomeniniam gyvenimui—sako str. 7. Piliečio interesai sulyginami su valstybės interesais. Valstybės interesai ir privataus piliečio laikoma lygiaverčiais.

Naujoji konstitucija paneigė piliečių lygybės principą, ko nepažino demokratinės Rousseau ir Montesquieu politinių doktrinų įtakoje buvusi senoji Lenkijos konstitucija. Politinės Rousseau doktrinos paneigimas aiškiai pastebimas 4 str. 1 §, kur sakoma, kad visuomenė, kaipo tam tikras organizmas, skirtinga, tačiau nėra tas priešingas valstybės kurinys. Žmogus, paimtas skyrium ir visuomenėje, pripažįsta valstybę, tik kaipo blogį nepašalinamą. Todėl Rousseau reikalavo, kad valstybė paliktų piliečiui ko didžiausią laisvę, stengtųsi jį ko mažiausiai varžyti. Nemažiau ryškiai kyšo politinių Rousseau ir Montesquieu doktrinų paneigimas seimo teisių susiaurinime bei panaikinime dėsnio, kad įstatymdavybės, vykdomoji ir teismo valdžia turi būti nepriklausomos viena nuo kitos. Naujoji konstitucija, duodama prezidentui labai didelę valdžią, padarė teismo ir įstatymdavybės valdžią priklausomą nuo vykdomosios valdžios. Negalima taip pat nepastebėti, kad naujoji konstitucija duoda labai mažą laidą, jog Lenkija paliks tų valstybių skaičiuje, kurios valdosi pripažindamos teisėtumo dėsnius (zasady praworządności). Nors konstitucijoje pastebėta, kad joks įstatymdavybės aktas negali būti priešingas konstitucijai, tačiau laidas tokiam valdžios elgėsiui yra labai mažas. Paprastai įstatymdavybės aktai (kurių žymi dalis pagal naują konstituciją gali būti valdžios leidžiami), atiduodami tirti tokiai institucijai, kuri nuo nieko priklausoma, būtent teismams. Teismas tik gali duoti tinkamą laidą, kad įstatymdavybės aktai neprieštaraus pagrindiniam įstatymui—konstitucijai. Nauja konstitucija neduoda teismams teisės tirti, ar įstatymdavybės aktai neprieštarauja konstitucijai. (Str. 64 § 5). Teismai neturi teisės tirti įstatymų, taisyklingai paskelbtų. Tuo tarpu pagunda nesilaikyti teisėtumo dėsnių naujoj konstitucijoj labai didelė. Prezidento konstitucinė atsakomybė (naujoj konstitucijoj) panaikinta. Prezidentui duodama teisė atšaukti Aukščiausių Kontrolės Rūmų pirmininką, o tuo pačiu pastarojo nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios darosi labai abejotinas. Teisėtumo dėsnių idėja naujoj Lenkijos konstitucijoj gavo didelį smūgį. Ar Lenkijos valdžia laikysis teisėtumo dėsnių ar ne, tai priklausys nuo jos geros valios, tačiau pagrindinis įstatymas mažą duoda tam laidą.

Prezidentui pasirašius naują konstituciją, artima valdomam sluogsniui spauda davė suprasti, kad konstitucija legalizavo susidariusią po 1926 m. gegužės mėn. perversmo padėtį. Konstitucija esą nukreipta prieš opoziciją, nauja konstitucija išauklėsianti naują Lenkijos pilietį. „Gazeta Polska" šitaip atsiliepė apie naujos konstitucijos reikšmę: „Laimingą kovos užbaigimą dėl teisinės Respublikos formos pakeitimo laikome ne tik užbaiga tam tikro labai svarbaus laikotarpio, bet pradžią naujo daug svarbesnio laikotarpio, kuriame bus imtasi naujos santvarkos svarbiausio uždavinio: išauklėti naują žmogų ir naują visuomenę, ugdant tas geras ypatybes ir slopinant tas ydas, kurios glūdi lenko psichikoje". Lietuviai, deja, negalėjo sutikti naujos konstitucijos su tokiu entuzijazmu. Favorizuojant vieną politinių grupių

nauja konstitucija nukreipta ne tik prieš lenkų opozicijos partijas, bet specifiška valdomiesiems sluogsniams metode nukreipta prieš visas tautines mažumas. Charakteringas naujai Lenkijos konstitucijai jos nusléptas nacionalizmas. Senoji konstitucija pripažino, kad suverenė valdžia priklauso tautai. Iš tolimesnių konstitucijos straipsnių buvo matyti, kad valstybės sąvoką sudaro ne tik lenkai, bet lietuviai, žydai, ukrainai. Nauja konstitucija sako, kad vienintėlį ir nepadalomą valdžią jungia prezidento asmuo. Savaime suprantama, kad prezidentu, kuriam duodama tokia didelė valdžia, galės likti tik lenkų tautybės žmogus.

Paneigiant naujai Lenkijos kostitucijai Rousseau ir Montesquieu politines laisvės doktrinas, apribojant piliečio įtaką visuomeniniam gyvenimui (piliečio įtaka padaroma priklausoma nuo jo užsitarnavimo visuomenės gerovei ir jo moralinės vertės), panaikinant įstatymdavybės, vykdomosios ir teismo valdžios nepriklausomumą, duodant labai silpną laidą, kad nebus atsisakyta nuo teisėtumo dėsnių praktiškam gyvenime, ir žinant, kad į tautinių mažumų kultūrinių ir tautinių savybių plėtojimąsi buvo kreivai žiūrima, sunku būti optimistu ir tikėtis, kad tautinių mažumų gyvenimas Lenkijoje nebus visiškai nuslopintas.

Šiuo metu jau pasirodė naujas rinkimų įstatymas į seimą ir senatą. Pagal šio įstatymo teisę kandidatų sąrašą duoti galės tik teritorialinių ir ekonominių savivaldybių įstaigos. Kadangi tautinių mažumų atstovų savyvaldybose beveik nėra, tai tuo pačiu atimtas tautinėms mažumoms galimumas patekti į seimą ir senatą. Tautinių mažumų atstovų įtaka ateities įstatymdavybės aktams višiškai bus elem inuota.

Taigi ateities perspektyvos tautinėms mažumoms, o jų tarpe ir mums, lietuviams, neryškiomis spalvomis nupieštos.

GAUBA

Naujo ginkluoto tautų susirėmimo belaukiant

Vokiečių filosofas Hegelis, gyvenęs XIX šimtmetyje, įrodinėjo, kad viskas pasaulyje vyksta pagal tezės, antitezės ir sintezės dėsnį. Priimant šį vokiečių filosofo dėsnį ir pritaikant mūsų laikams, dabartinį dvasinio ir materijalinio gyvenimo lygį tektų priskaityti prie aukščiausio antitezės laipsnio. Nūdienis visose gyvenimo srityse pasireiškęs blaškimasis, nerviškumas, ieškojimas kažko nežinomo rodytų, kad iš vispusiškai pakrikusio gyvenimo ieškoma išeities. Vargu kada nors žmonija juto tokią didelę dvasinio, materijalinio ir politinio-visuomeninio gyvenimo krizę. Lyginant dvasinę žmogaus asmenybę prieinama išvada, kad niekad amžių eigoje žmogaus dvasinė asmenybė nebuvo taip žemai puolusi.

Pasikeitus ekonominei civilizuoto pasaulio struktūrai, dvasinio ir materijalinio gyvenimo varžytinėse materijalizmas nustelbė dvasinės asmenybės primatą.

Dvasinės asmenybės puolimas ir humanitarizmo nykimas visose visuomeninio gyvenimo srityse kelia įvairių spėliojimų. Remiantis praeities patyrimu ir dabartinio gyvenimo reiškinių analize, daugelis XX amž. filosofų ir mistikų pranašauja žmonijai simbolinį tvaną. Kadangi aukščiausia dvasinis ir materijalinis gyvenimas išsivystė Europos žemyne, žydriojo Atlanto vandenyno pakraščiuose, tai šiam visų pirma civilizacijos centrui pranašaujama liūdnas galas. Europa, sako, užsinuodysianti savo pačios jėgomis ir pastangomis, šimtmečiais kurtais civilizacijos laimėjimais. Kartu su šitos civilizacijos kurėjom — anglų ir prancūzų tautomis — žlugsianti visa baltoji rasė. Charakteringos šiems spėliojimams prof. Herbačiausko poezijos forma išreikštos mintys.

— Jau bunda iš miego geltonoji rasė (Kitajaus reikšminga revoliucija), jau sekmingai pradeda konkuruoti juodoji rasė! Drebėk, naujoji

Roma, (suprask Europa P. Č.) tu ištvirkėle! Barbarai jau žengia. — Taigi, esą, baltoji rasė išsigimusi. Jos sukurta civilizacija žūsianti. Laikrodžio rodyklė žmonijos raidoje artiantis prie dvyliktos valandos nakties. Viskas žūsią. Vėl teksią viskas kurti iš naujo. Tie „barbarai" ne tik sunaikinsią Europos civilizacijos laimėjimus, bet įkursią naują civilizaciją, naujais pagrindais. Toje naujoje civilizacijoje būsiąs pripažintas dvasinės asmenybės primatas. Humanitarizmas nebūsiąs ujamas lauk. Senoji civilizacija todėl žūsianti, kad leidusi žmogui išsigimti. Jinai savo didžiausių laimėjimų metu ištvirkinusi žmogų, privedusi prie proto kulto, atpalaidojusi žmogų nuo visų viršžmogišku autoritetu (antgamtišku) besiriamiančių moralinių ir etinių normų. Išugdžiusi visišką nesusivaldymo principą, padariusi žmogų gyvenimo tikslu ir prasme.

Šie mokslo žmonių ir filosofų raštuose išreikšti spėliojimai skiriasi nuo paprastų burtininkų spėliojimų. Jie, besiremdami praeities tyrimu ir dabartinio gyvenimo observacija, daugiau gali realizuotis. Kartais istorijoje faktai kartojasi su stebėtinu panašumu, o kai žiūrime į paskutiniųjų šimtmečių gyvenimo eigą, atrodytų, kad užtinkame gyvenime tokių reiškinių, kurie patvirtino anksčiau suminėtus spėliojimus, ar bent būtų perspėjimo balsais.

Pradedant XVIII šimtmečio pabaiga Europa civilizacijos laimėjimų dėka, atsiektų technikos ir mašinizmo srityje, pakeitė iš pagrindų savo ūkišką ir socijalinę struktūrą... Nors ūkiškos struktūros pasikeitimas pagimdė nūdien pasiekusią apoteozės prariją tarp darbo jėgos ir kapitalo savininkų, tačiau pirmajam naujos ūkiškos struktūros laikotarpyje, jinai (naujoji struktūra), tarsi klastingas mitas, kėlė valstybių, pasinaudojusių technikos srityje atsiektais laimėjimais, gerbūvį. Naujos ūkiškos struktūros išdavos — krizės ir milijoninės bedarbių minios atsirado daug vėliau.

Ūkiškos struktūros pasikeitimas nepaliko be įtakos politiniam, visuomeniniam ir socijaliniam gyvenimui... Iš Europos politinio horizonto pranyksta margrabijos, kunigaikštijos bei mažosios valstybėlės. Jų vietoje atsiranda didžiosios valstybės centralizacijos sistema paremtais administracijos aparatais. Atsiranda milijoninės kariuomenės. Gerbūvis, atsiradęs naujos ūkio struktūros dėka, paskatino didžiąsias valstybes pripažinti liberalistinio kapitalizmo pagrindais besiremiančią ekonominę santvarką. Didžiosios valstybės nuėjo dar toliau. Jos ne tik pripažino piliečio teises liberalistiniam kapitalizmui, bet pasiėmė jį globoti. Kadangi beauganti pramonė reikalavo žaliavos ir rinkų pagamintoms prekėms, tai visos valstybės susirūpino naujomis rinkomis savajai pramonei. Padidėjusi tautų ekspansija duoda progos naujiems tarptautinio gyvenimo konfliktams kilti. Kol didžiųjų valstybių ekspansija buvo nukreipta prieš nekultūringas Tolimųjų Rytų tautas ir kol nebuvo juntama rinkų stokos, tol tarptautinio gyvenimo konfliktai galima buvo likviduoti taikos keliu, bet kai rinkų pritrūko, ginkluoto susirėmimo pavojus pasidarė daug didesnis. Nors rinkomis pasidalinta, tačiau kova del rinkų nenurimo. Kapitalistinės valstybės ėmė viena kitą stumti iš užimamų rinkų. Prasidėjo valstybių kapitalo kova. Rinkų stoka iškelia visas neigiamas naujos ūkio struktūros išdavas: nedarbą, skurdą ir t. t. Darbo jėgos ir kapitalo savininkų interesų skirtumai pasidaro labai ryškūs. Didžiosios valstybės atsistoja prieš sunkiai išsprendžiamus socijalinio gyvenimo klausimus. Atsiranda griežta ekonominio gyvenimo santvarkos kritika. Socijalinių kovų sūkuryje gimsta teorijos, aiškinančios visus gyvenimo reiškinius materialistinių koncepcijų pagalba. Misticizmu apgaubtas socijalizmas, radęs taip gabių atstovų, kaip Karolis Marksas, gerbūvio metų negalėjęs pasirodyti, išeina dienos švieson. Socijalinio gyvenimo trūkumai sudaro patogią dirvą socialistiniam misticizmui plisti. Socijalizmo atstovai nepasitenkina ekonominės ūkio struktūros kritika. Trumpu laiku mistiško socijalizmo obalsiai įsiskverbia į politinį ir visuomeninį gyvenimą.

Mažųjų valstybių nepriklausomybės panaikinimas ir netolimas atminimas tų laikų, kada nežinomi buvo dabartiniai socijalinio gyvenimo trūkumai (bent tokiam laipsnyje), o iš dalies reakcija prieš materijalistinį socijalizmą, nepripažįstantį nei šeimos, nei tautos, o pagaliau kritiškai nusiteikusį valstybės atžvilgiu, pagimdo naują judėjimą, būtent: romantiškai-idealistinį nacijonalizmą. Šis naujas judėjimas greitu laiku pakeitė pirmykštį savo pobūdį. Veikiant didžiųjų valstybių ekonominio gyvenimo priešingumams ir nuolat didėjant klasių socijalinei kovai, nacijonalizmas išsigimsta, virsta grobonišku imperijalizmu. Jis išugdo tautų

mesijanizmo ir valstybių primato sąvokas. Imperijalizmas gundo valstybes, negalinčias išspręsti ekonominiam ir dvasiniam gyvenime atsiradusių priešingumų, atiduoda Gordijaus mazgą atmegzti karui. Naujoji ūkio struktūra perdaug sukomplikavo gyvenimą, o permažai buvo įvertinama susidariusi padėtis, kad būtų ieškoma kitokių išeities būdų negu karas. Nekeičiant ekonominio gyvenimo santvarkos, pasidarė negalima visoms valstybėms išsilaikyti politinio akiračio paviršiuje. Ekonomiškai silpnesnės valstybės turėjo anksčiau ar vėliau tapti stipresniųjų valstybių ekonominio gyvenimo vergėmis. Liberalistinis kapitalizmas rėmėsi principu, kad tik vispusiskai stipriam vienetui lemta egzistuoti (Nitsės antžmogis). Tat kol liberalistinis kapitalizmas buvo pripažįstamas, tol pagal šį dėsnį turėjo būti tvarkomas visas gyvenimas. Norint būti nešališkam, reikia pastebėti, kad ne tik liberalistinio kapitalizmo atstovai matė išeitį iš socijalinio gyvenimo komplikuotų klausimų kare, tam pritarė ir darbo klasės atstovai (Vokietija). Visų šitų faktų šviesoje pasidaro visai suprantama, kodėl toks mažas Sarajevo incidentas pastatė šešiasdešimt keturių tautų ginkluotas pajėgas vienų prieš kitas. Pasitvirtino dėsnis, kad žmogus žmogui vilkas esąs.

Karas tačiau nedavė to, ko skelbiančios karą valstybės tikėjosi. Karui pasibaigus paliko tie patys ekonominio ir socijalinio gyvenimo trūkumai. O dargi ryškesnėj formoj iškilo visos tos problemos, kurioms likviduoti griebtasi radikaliausio būdo, būtent: karo. Socijalinės klasių kovos, kurios, karo viesului siaučiant, buvo aprimusios, atgimė, pasidarė daug smarkesnės. Socijalistinis misticizmas nustelbia kuriam laikui išsigimusį nacijonalizmą, nes jis buvo laikomas vyriausiu karo kaltininku. Pasikeičia daugelio valstybių politinė santvarka. Socijalizmo išpažinėjai vienur mažiau, kitur daugiau sėkmingai realizuoja savo idėjas. Sugriūva carų ir imperatorių sostai. Prasideda demokratinių idėjų triumfo laikotarpis. Tačiau Europos valstybių politiniam gyvenime įvykę pasikeitimai neturėjo jokios įtakos ekonominei Europos struktūrai. Karo skolų slegiami, valstybių ūkiai buvo gaivinami inflacijomis, valiūtų sistemų pakeitimu ir pan. Tai negalėjo turėti didesnės reikšmės. Europos valstybės ėjo neišvengiamos ekonominės katastrofos link. Triumfo apsvaigintas demokratizmas, biurokratizmo varginamas, nesijuto turįs pakankamai jėgų, kad galėtų pravesti radikalesnes reformas, galinčias išgelbėti Europos valstybių ūkį nuo katastrofos. Demokratizmo miražai pamažėl ima blukti. Nustelbtas tuojau po karo nacijonalizmas atsigauna, pakelia galvą, skelbia materijalizmu persisunkusiam socijalizmui kovą. Nacijonalizmo viešpatavimo laikotarpį pradeda fašistų laimėjimai Italijoje. Nacijonalizmas ateina su totalinės materijalinio ir dvasinio gyvenimo reorganizacijos obalsiu. Italijos fašistiškas nacijonalizmas paskelbia kovą kapitalizmui. Jis ryžtasi sušvelninti tarp darbo jėgos ir kapitalo savininkų susidariusius interesų skirtumus. Sindikalinės korporativynės santvarkos pagalba norima išsivaduoti iš kapitalistinės ūkio struktūros pasekmių.

Plačios Europos gyventojų masės, nusivylusios biurokratiniu demokratizmu, susižavi nacijonalizmu, skelbiančiu totalinę tautų materijalinio ir intelektualinio gyvenimo reorganizaciją. Daugumoje Europos valstybių prie valdžios prieina nacijonalizmo atstovai.

Dešimtmečiui praslinkus nuo Didžiojo karo kapitalistinį ūkį ištinka katastrofa. Vienu ir tuo pat metu, kai 2 mil. 300 tūks. žmonių miršta badu, sudeginama kainų palaikymui 568,000 vagonų ryžių, 267,000 maišų kavos, 2.500,000 kg. cukraus. Šie ir jiems panašūs gyvenime reiškiniai visus įtikina, kad kapitalistinis ūkis neišsilaikys, palūž. Ekonominės santvarkos toks ar kitoks pakeitimas pasidarė neatidėliotinas. Naujųjų laikų žmogus atsirado ekonominio gyvenimo klaikumoje. Nemažiau už ekonominio gyvenimo krizę slėgė naujųjų laikų žmogų dvasinė krizė.

Karolis Marksas socijalizmo teoretikas, observuodamas savo laikų gyvenimą, nustatė dėsnį, kad ekonominio gyvenimo santvarka kuria idėjas—pasaulėžvalgą. Tas Karolio Markso dėsnis susilaukė aštrios kritikos. Tačiau klausimo, ar ekonominio gyvenimo santvarka kuria pasaulėžvalgą ar atvirkščiai, ir mūsų laikų teoretikams nepavyko galutinai išspręsti, prieiti prie vienos nuomonės. Šiuo klausimu turime nuomonių skirtumą ne tik dėl skirtinos teoretiką pasaulėžvalgos, besiremiančios materijalistinėmis arba idealistinėmis koncepcijomis, bet ir dėl stokos objektyvių davinių remiant tą ar kitą nuomonę.

Palikdami nuošalyje šį nuomonių skirtumą, turime sutikti su tuo, kad ūkiškos struktūros

pasikeitimas turėjo didelės įtakos žmogaus pasaulėžvalgos kitimui.

Technikos laimėjimai pakeičia žmogaus santykį su gamta. Daug gamtos reiškinių, kurių žmogus anksčiau negalėjo suprasti, laikė juos antgamtinių jėgų kūriniais, pasirodė jam taip paprasti ir suprantami. Pirmykščio žmogaus baimė, besiveržiančio atspėti gamtos paslaptis, pranyksta. Žmogus, nusikratęs baimės jausmo, pasidaro agresyvus. Jis pasijunta pakankamai turįs jėgų atidengti prigimties paslapčių gelmes ir priversti jas klausyti jo įsakymų. Visų šitų laimėjimų žmogus atsiekia savo lakiu protu. Tai jį labai įdrąsina. Žmogus, pasijutęs gamtos viešpačiu ir valdovu, paskelbia proto kultą. Protas paskatina žmogų nepripažinti viršžmoniškų (antgamtinių) jėgų, nežiūrint kaip tos jėgos būtų vadinamos: Dievu, prigimtimi ar kaip kitaip. Būdamas konsekventiškas naujųjų laikų žmogus pasisako nenorįs pripažinti visų moralinių ir etinių normų, paremtų viršžmonišku autoritetu. Jis, tas naujas žmogus, pasitikėdamas tik savo jėgomis, ryžtasi pripažinti tik tai, ką jis pats sukūrė bei ką jam jo protas gali išaiškinti. Taigi technikos laimėjimai, mašinizmas, industrijalizacija, gyvenimo dinamikos padidėjimas nepaliko be įtakos žmogaus psichikai. Psichinių procesų įtakoje keitėsi naujų laikų žmogaus pasaulėžvalga. Gimusios prancūzų revoliucijų metų politinės-visuomeninės doktrinos, skelbiančios, kad kiekviena valdžia pareina nuo laisva valia padaryto žmonių susitarimo, bei žmogaus teisių deklaracija, yra ryškių naujos pasaulėžvalgos atspindis. Kuriantis naujai pasaulėžvalgai, nemažai veikė ją socijalinių kovų sūkuryje atsiradusios materijalizmo doktrinos. Tačiau naujoji pasaulėžvalga, persisunkusi materijalizmo doktrinomis, nepripažino antgamtiškų jėgų buvimo. Naujoji pasaulėžvalga visiškai buvo nepanaši senajai pasaulėžvalgai. Naujoji pasaulėžvalga sakė, kad žmogus yra pats sau tikslu ir prasme, jam mirus jis visiškai išnyksiąs, senoji, atvirkščiai, skelbė, kad žmogus žemėje turįs įrodyti, ar vertas pomirtinio gyvenimo laimės. Todėl, kai viena pasaulėžvalgų liepė žmogui taip sutvarkyti gyvenimą, kad jis turėtų ko daugiausia kūniškų (žemiškų) malonumų, kita reikalavo iš žmogaus, kad jis nekreiptų dėmesio į pasaulio žemiškas gerybes, bet, tobulindamas savo dvasinę asmenybę, tinkamai pasirengtų pomirtiniam gyvenimui. Kiekvienas kraštutinumas žalingas. Senoji pasaulėžvalga, pripažįstanti antgamtines jėgas ir pomirtinį gyvenimą, reikalaujanti dvasinės asmenybės tobulumo (askėtizmas) perdaug atitraukė žmogų nuo kasdienių, praktiško gyvenimo reikalų. Žmogus atsirado kolizijoj tarp praktiško gyvenimo reikalavimų ir idealo, kurio jis siekia. Naujoji pasaulėžvalga, atmesdama pomirtinį gyvenimą ir visokių antgamtinių jėgų esimą ir paskelbusi proto kultą, žmogaus garbinimą, sulygino žmogų su eiliniu gamtos gyviu. Tuo būdu atėmė žmogui dvasines jo aspiracijas, prisidėjo prie žmogaus intelektualizmo nuslopinimo. Naujųjų laikų žmogus atsirado tarp dviejų priešingų pasaulėžvalgų, tarp proto kulto iš vienos pusės, o jausmo ir tikėjimo iš antros. Pasaulėžvalgų kryžkelėje žmogus pametė orijentaciją, paklydo. Žmonija atsirado dvasinio gyvenimo klaikumoje, labiau pavojingoj už ekonominio gyvenimo krizę. Pašlijo moralinių ir etinių normų reikšmė ne tik politiniai-visuomenimo gyvenimo plotmėje, bet ir privačiam gyvenime. Smurtas, apgaulė ir teroras įsiviešpatavo visuomeniniam ir privačiam gyvenime. Tačiau anarchizmas, cinizmas, skepticizmas, nihilizmas, kuris atsirado dvasinio ir ekonominio gyvenimo krizės metu dar nevisiškai pavergė žmoniją. Didžiojo graikų išminčiaus Sokrato nustatytas dėsnis, kad žmogus visuomet trokšta gėrio ir jo ieško, tik nevisada žino, kas yra tuo geru, pasitvirtina mūsų laikais. Niekad masės neparodė tiek heroizmo ir entuzijazmo, realizuodamos naujų judėjimų programas, žadančias pravesti dvasinio ir ekonominio gyvenimo reorganizaciją, kaip mūsų laikais. Žmonija laukė ir ieškojo ekonominio ir dvasinio gyvenimo reformatorių, kurie, pasižymėdami tolerancija ir nuoseklumu, surastų pakrikusio gyvenimo priešingumos sintezę, nurodytų žmonijos paskyrimo kelius ir tikslus istorijos raidoje.

Didysis karas apvylė, nedavė komplikuotų gyvenimo problemų išsprendimo. Dvasinio ir materijalinio gyvenimo chaosas žymiai padidėjo. Didžiojo karo išvakarėse galvojantis žmogus turėjo priešais save vieną uždavinį, būtent: išspręsti ekonominio ir socijalinio gyvenimo painiavą, kurią pagimdė nauja ūkio struktūra. Naujoji pasaulėžvalga, kuri galutinai susikristalizavo Didžiojo karo viesului siaučiant, dar nebuvo taip agresyvi ir pavojinga senajai pasaulėžvalgai Didžiojo karo išvakarėsė. Ji dar

neturėjo lemiamos reikšmės karui sukelti. Naujoji pasaulėžvalga rado realų atspindį politiniam, valstybiniam ir idėjiniam gyvenime pokariniais laikais. Pokarinių laikų žmogus atsidūrė ne tik prieš dar labiau supainiotus ekonominio ir socijalinio gyvenimo klausimus, (karo skolos), bet prieš dviejų pasaulėžvalgų varžytines, panardinusias visą gyvenimą chaose.

Naujų laikų žmogus, kuris tariasi pats reguliuojąs gyvenimą, griebėsi ieškoti būdų pašalinti chaosui, kuris įsiviešpatavo visose gyvenimo srityse. Pokarinis laikotarpis pasižymi naujų ekonominių, politinių ir visuomeninių formų ieškojimu. Tačiau judėjimai, kurie ėjo evoliucijos keliu ir proto, o ne jėgos pagalba, stengėsi reorganizuoti pakrikusį gyvenimą, perdaug artimi buvo tiems kraštutinumams ir priešingumams, kurie apgaubė chaosu visą nūdienį gyvenimą. Fašizmas ir komunizmas kitaip suprato totalizmą, negu to reikalavo mūsų laikų vadinamas pereinamas laikotarpis. Totalizmo bakcilai privedė prie to, kad abu šie judėjimai, besiremią priešingomis pasaulėžvalgomis, tik paaštrino esamus priešingumus, dar labiau sukomplikavo ir taip jau susikomplikavusį ekonominį, visuomeninį ir idėjinį gyvenimą. Komunizmas ir fašizmas pasisakė norį būti vienintėliai judėjimai. Vienas ir antras šitų judėjimų reikalavo tikėti tik savo ideologijų, visu griežtumu atmetė kiekvieną mintį, kuri nebuvo jų kūrinys. Jie nepripažįsta jokių kompromisų. Liepia tikėti savo ideologijos mesijanizmui. Nauji judėjimai apsigaubė monopolių šildais. Fašizmas ir komunizmas — judėjimai, turį eksperimento pobūdį, teikę daug gražių vilčių, sugrįžo prie tos pat ligos, iš kurios buvo pasiryžę išgydyti Europą. Sugrįžo prie aukštesnės kapitalizmo formos, nes, paneigę privatinį kapitalizmą, įgyvendino valstybinį kapitalizmą. Tuo pačiu sunku tikėti kad šie judėjimai atliktų savo misiją, išgydytų Europą iš visų tų ligų, kuriomis jinai susirgo įsigyvenus naujai ūkio struktūrai, besiremiančiai liberalistiniu kapitalizmu. Priešingai, nauji judėjimai su savo atskalomis—hitlerizmu, rasių ir tarptautinės proletarijato klasės garbinimu, atėmė viltį išspręsti gyvenimo painiavą. Protaujantis žmogus paleido iš rankų vairę, jis jau nustojo tikėti, kad galėsiąs sekmingai nugalėti proto pagalba gyvenimo painiavą. Protaujantis žmogus užleido savo vietą civilizuotam barbarui, pripažįstančiam tik faustrechto sukurtas normas. Europa šiandien vėl atsistojo bedugnės angoje. Skubotai rengiamasi ginkluotam tautų susirėmimui. Valstybių ginklavimasis žengia padūkusiais šuoliais. Pasirengimas naujam ginkluotam tautų susirėmimui daug didesnis, negu buvo Didžiojo karo išvakarėse, bet ir klausimai, kurie norima atiduoti spręsti karui, daug painesni. Naujas ginkluotas tautų susirėmimas turįs ne tik pašalinti visas gyvenimo ydas, atsiradusias kartu su nauja Europos ūkio struktūra, bet surasti žmogaus veiksenai atspirties tašką, kurį jis jau senai prarado, nustatyti žmonijos raidai gaires. Karas esą turės nuspręsti materijalizmo ar idealizmo primatą, nes tik tada galima būsią pravesti totalią gyvenimo reorganizaciją, skirtingą nuo totalinės nūdienių judėjimų gyvenimo reorganizacijos.

A. VALAITIS

Victor Hugo

(1802—1885)

Šių metų gegužės mėn. 23 dieną suėjo lygiai 50 metų nuo rašytojo mirties dienos. Visa Prancūzija ir visos kultūringos tautos šią sukaktį paminėjo ar paminės. Lietuviai taip pat vietomis ją paminėjo, vietomis dar paminės, nes tas genijus priklauso tiek savo tautai, tiek ir visai žmonijai.

Napoleono generolo grafo sūnus Viktoras Hugo gyveno itin įdomų savo tautos istorijos laikotarpį. Didžiosios revoliucijos laikai dar buvo artimi, Napoleono garbės kilimo ir žlugimo laikus jau patsai gyveno, paskui ėjo Burbonų restauracija, 1830 ir 1848 metų revoliucijos, Napoleono trečiojo imperija, 1870 m. katastrofos ir Trečiosios Respublikos įsigalėjimo laikai. Su prancūzų tautos istoriniais įvykiais ankštai jungėsi Europos ir užeuropinių tautų gyvenimo žymūs pasikeitimai ir tokiais laikais gyvenusiam genijui buvo tikrai palanki dirva pasireikšti kūryboje. O Viktoras Hugo buvo

ištikrųjų genialus žmogus tiek literatūros kūrybos, tiek politinės veiklos atžvilgiu.

Visą savo amžių buvo aktingas, gyvai reagavo ypač į savo tautos politinio bei visuomeninio gyvenimo įvykius. Jam buvo svetimas ortodoksiškumas: jaunatvėj rėmęs Burbonus, protestavęs prieš Napoleono III-jo uzurpaciją, Trečiosios Respublikos laikais — aktingas parlamentaras, senatorius. Pasaulinės politikos koncerte jis buvo prancūziškas balsas, kuris garsiai atsiliepdavo į visus svarbiuosius klausimus, primindamas tautoms reikalą užmiršti senąsias neapykantas, prisiminti žmonių broliškumą, reikalą siekti visuotinės taikos ir pan. Tada, žinoma, buvo sakoma, kad tai utopijos, bet vis dėlto tas balsas buvo plačiai girdimas.

Ypatinga Viktoro Hugo reikšmė glūdi jo literatūros darbuos. Jis buvo žymiausias romantizmo srovės atstovas, mokėjo ne tik dėl tos krypties idealų kovoti, bet, kas svarbiausia, sugebėjo duoti žmonijai tobulus ir įvairiausių rūšių literatūros kūrinius. Jau vien tik pacituodami svarbesniųjų kūrinių pavadinimus, gauname imponuojantį vaizdą.

P o e z i j a: *Eilėraščiai* — lyrinės poezijos, Odės ir baladės, Rytinės, Rudens lapai, Prieblandos giesmės, Vidujiniai balsai, Spinduliai ir Šešėliai, Mąstymai, Gatvių ir girių dainos, Baisieji metai, Sugebėjimas būti senoliu, Popiežius, Didysis gailestis, Asilas, Tikybos ir tikyba, Keturi sielos vėjai, Visa lyra, Paskutinis lapas; *satyrinės poezijos* — Apkaltinimai; *epinės poezijos* — Amžių Legenda, Šėtono galas ir Dievas (neužbaigtas).

S c e n o s v e i k a l a i: Hernani, Marion Delarme, Karalius linksminasi, Lukrecija Borgia, Marija Tudor, Angelo, Ruy Blas, Burgravai, Torkvemada, Laisvas Teatras.

R o m a n a i: Bug Jargal, Islandijos Han, Paskutinė nuteistojo diena, Paryžiaus Dievo motina, Klaudijus Valkata, Nelaimingieji, Jūros darbininkai, Žmogus, kuris juokiasi, Aštuonios dešimt tretieji.

Į v a i r ū s r a š t a i: Literatūra ir filosofija mišriai, Vilius Shakespeare, Reinas, Napoleonas Mažasis, Vieno prasižengimo istorija.

Čia suminėtieji žymesnieji atskiri leidiniai imponuoja ne tik skaičiumi, bet lygiai savo didumu, o didžioji dalis ir tobulai eiliuota forma. Kiek tiems kuriniams padėta darbe, liūdija jau kad ir „Amžių legenda“, turinti trisdešimtį tūkstančių su viršum tobulai rimuotų ir ritmuotų eilučių. Savo kūriniuose Hugo vaizduoja žmogų ir jo aistras įvairiausiose socialiuos sluogsniuos, o jo paimtieji kūriniams siužetai ir vaizduojamųjų gyvenimo scenų situacijos taip suderinami, kad žmogaus teigiamosios ir neigiamosios aistros išeina beveik visur labai ryškios. Dėl tų savybių jo kūriniai skaitytojams bei žiūrovams darė ir tebedaro įspūdį.

Dėl savo ryškios asmenybės ir kūrybinių savybių Hugo, dar gyvas būdamas, jau buvo tapęs tarptautine asmenybe, o prancūzų tautai buvo pažiba. Todėl nenuostabu, kad kaip ir Voltaire'ui jam tauta iškėlė garbingas laidotuves, dalyvaujant keturiolikos tautų delegacijoms, ir pro Triumpo vartus nulydėjo jį į Tautos garbingųjų Panteoną pagal jo pareikštą testamente desideratą: *„Je refuse l'oraison de toutes les églises...“* Prancūzų tauta savo tautos genijaus neužmiršo, šių metų sukaktį iškilmingai šventė visa Prancūzija, o iškilmėse Panteone dalyvavo ir pats valstybės prezidentas.

Lietuvių literatūroj Viktoro Hugo kūriniai jau yra gana pažįstami. Pradėta jais domėtis bene 1896 metais, nes tada išėjo *„Vaiszes Jezaus Kristaus pas popiežiu Piju IX“*', kurių antroji laida išėjo Pittsburge Pa 1907 metais. Dabar jau yra vertimai: „Paskutinė diena nuteistojo mirti“, „Nelaimingieji“, „Paryžiaus Dievo Motina“, gal kas ir daugiau išversta ar verčiama, o man pačiam taip pat teko garbė duoti lietuvių literatūrai bent du tomu žymiausiojo Hugo epiškojo kūrinio „Amžių Legendos“.

Šis kūrinys kitoms tautoms gal yra mažiau pažįstamas negu, pav., „Nelaimingieji“ ar „Paryžiaus Dievo Motina“, tačiau prancūzai jį stato kuone pirmojon eilėn ir tiek Paryžiaus Universiteto Viktoro Hugo katedroj, tiek kituos jų universitetuos tas veikalas specialiai studijuojamas, o prancūzų studentai į savo kasdieninę kalbą įpina daugiausia aforizmų iš „Amžių Legendos“, juos įvairiausiai parafrazuodami. Mat, tam veikale epiška forma Hugo atvaizduoja visos žmonijos istoriją, anot jo: „nuo žmonių motinos Jievos, iki tautų motinos revoliucijos“ ir tame poemų labirinte jis pareiškia bendrą žmonijos egzistencijos idėją: ji einanti progreso keliu, neveizinti į jokias istorijos katastrofas.

Vilniaus krašto lietuviai bent savo spaudoj šiais metais pagerbia didįjį prancūzą tautos ir visos žmonijos genijų, kuris labiausiai rėmė ir savo darbais ir raštais nuskriaustuosius.

Politikos apžvalga

Pasibaigus Didžiajam karui ir padiktavus Vokietijai Versalės diktantą, rodėsi, kad pagaliau Europa kvėptels ilgesnį laiką taikos oru. Lokarno susitarimas, Briand—Kellogo paktas davė pagrindo taip galvoti. Pacifistinė nuotaika viešpatavo visam pasauly. Buvo manyta, kad ši taikos gadynė tvers jei ne amžinai, kaip tai kai kurie perdaug naivūs publicistai tvirtino, tai bent tol, kol gyvens ir vadovaus gyvenimui toji karta, kuri pati patyrė Didžiojo karo baisenybes.

Bet laikas ėjo, podraug pamažu bluko ir dilo žmonių atmintyje baisūs paskutinio karo pergyvenimai, augo militaristinė Europos nuotaika Vienas po kito ėjo įvykiai, kurie sugebančiam juos skaityti, rodyte rodė, kad naujas Europos karas ne už jūrų marių. Vokietijos karo slibinas atgijo. Europą paėmė siaubas. Valstybės galvotrūkčiais ėmė dėtis į sąjungas, patikrinančias pagalbą karui ištikus, ėmė leisti milžiniškas sumas ginklavimusi, užmiršusios bedarbių minias ir visuotinį savo gyventojų skurdą. Dabartiniu metu Europu gyvena ginklavimosi lenktynių metą tokį pat, kokį pergyveno prieš Didįjį karą. Pradėjo tas lenktynes Vokietija, apgarsinusi pasauliui š. m kovo mėn. 16 d, kad toliau nesilaikysianti Versalės sutarties tų nuostatų, kurie varžo ją ginklavimosi srity. Šiek tiek vėliau, gegužės 21 d., Hitleris apgarsino įstatymą, kuriuo įvedama Vokietijoj visuotinė vienerių metų karo tarnyba, privaloma visiems vyriškos lyties Vokietijos piliečiams nuo 18—45 m.

Organizaciniu atžvilgiu Vokietijos ginkluotos pajėgos skirstomos į sausomos (Heer), jūrų (Kriegsmarine) ir oro (Luftwaffe) kariuomenę. Vyriausias visos kariuomenės viršininkas yra valstybės Führer'is ir kancleris, kuris skiria karo ministerį (Reichskriegsminister). Šiojo valdžioj yra jūrių ir oro ginkluotų pajėgų viršininkai.

Sausumos kariuomenė yra padalyta į 12 korpusų ir 36 divizijas. Teritoriniu atžvilgiu Vokietija turi devynius Wehrkreis'us.

Lygiagrečiai su Hitlerio kalba, pasakyta Reichstage gegužės 21 d., Anglijoj Žemesniuosiuose Rūmuose pasakė ilgą kalbą konservatistų partijos, dabartiniu metu stovinčios prie valdžios vairo, vadas Baldvinas, kuris pareiškė, kad ligi 1937 m. Anglijos oro pajėgos busiančios trigubai padidintos. Toks greitas Anglijos oro ginkluotų pajėgų sustiprinimas motyvuojamas tuo, jog anglų ekspertų nuomone, Vokietija tik 1937 m. būsianti galinga, kad galėsianti pulti.

Čia duodami du charakteringiausi ir svarbiausi faktai iš ginklavimosi serijos. Suprantamas dalykas, kad ir kitos valstybės nežiūrės rankų sudėjusios į Vokietijos ginklavimąsi ir taip pat didins savo kariškas pajėgas. Tai rodo augą visų valstybių karo sąmatų pozicijos.

Gegužės pradžioj visa britų imperija iškilmingai atšventė savo karaliaus Jurgio V 25 metų viešpatavimo sukaktį. Britų imperija, arba The British Commonwealth of Nations (šis pavadinimas priimtas 1926 m. per vieną visos imperijos atstovų konferenciją), susidaro iš metropolijos, dominijų ir kolonijų, išmėtytų po visą žemės rutulį. Dominijų teises turi Airija, Pietų Afrikos Unija, Kanada, Australija ir Naujoji Zelandija. Dominijos turi kuo plačiausias teises. Jas jungia su metropolija tik valdovo asmuo. Kai kurios dominijos, turėdamos plačias teises, daro kartais tai, kas kenkia bendriems imperijos interesams. Vienos jų ar tai dėliai tautinių skirtumų, ar tai ekonominių sumetimų vedamos nori visiškai atsilaisvinti nuo Britų priklausomybės (Airija, Kanada ir Pietų Afrika).

Vienatinė didžiosios Britų imperijos jungtis yra monarcho karūna. Tad nenuostabu, kad Anglijos karaliaus, esančio podraug Indijos imperatorium, 25 viešpatavimo sukaktis buvo paminėta Londone nepaprastai iškilmingai. Anglų politikai, išnaudodami progą, išgavo iš susivažiavusių į iškilmes dominijų premierų teisę, pagal kurią Anglijos valdžia turi teisę užsienio politikoje ir ginklavimosi dalykuose kalbėti visos imperijos vardu.

Galutinai buvo priimta Indijos konstitucija (India Constitution Bill). Indija, kuri atiteko Anglijai tik po ilgų ir kruvinų karų su Prancūzija ir vietos tautomis, ginančiomis savo nepriklausomybę, pradžioj buvo Rytų-Indijos Draugijos žinioj. Po sipajų sukilimo, įvykusio pačioj antrosios XIX amžiaus pusės pradžioj, Indija atiteko Anglijos valdžios globon. Karalienė Viktorija vainikuojasi Indijos imperatoriaus vainiku. Didžiojo karo metu Anglija, norėdama patraukti indusus savo pusėn ir gauti pagalbą, pažadėjo Indijai dominijų statutą, tačiau laimėjusi karą Anglija savo pažado neištesėjo. Indijoj įvyksta bruzdėjimas. Iškyla Gandhi, pradeda veržtis Japo-

nija su savo prekėmis stiprėja komunizmas, atvykęs iš Sov. Rusijos pro Persiją, Uzbekistaną ir Afganistaną. Anglai šaukia vieną po kitos dvi Apskritojo Stalo konferencijas, kuriose, be Indijos nepriklausomų valstybių maharadžų, dalyvauja parijų kastos atstovai, mahometonai, indų nacionalistai ir pats Gandi. Visų tų pasitarimų ir derybų išdava yra minėta indijos konstitucija, pagal kurią Indija yra federalinė valstybė, susidedanti iš paskirų kraštų. Įstatimdavybės valdžia priklauso Valstybės Tarybai (Council of State) ir Atstovų Rūmams (House of Assembly).

Valstybės Taryba skaito 250 narių, Atstovų Rūmai — 375. Įstatymais yra užtikrinta, kad kiekviena tautiniu ar tikybiniu atžvilgiu skirtinga žmonių grupė turės savo atstovus. Rinkimai yra tiesioginiai, paremti turto ir išlavinimo cenzu. Teisę rinkti pagal naują įstatymą turės 35 mil. (10%) žmonių, jų skaičiuje 7 mil. moterų. Paskiros provincijos naudojasi plačia autonomija. Indijos vicekaralius, Anglijos atstovas, turi dideles priežiūros ir kontrolės teises. Be to, jo kompetencijai pavesta yra užsienio politika, ginklavimosi reikalai, jo globoj yra krikščioniškos tikybos. Pradžioj šis „Bill of India" buvo sutiktas visų labai nepalankiai. Svaradžistai (Svaraji — Indijos nepriklausomybė) vadino ją nauja vergijos reorganizacija, Gandhi — nepakankama, bramanistai — prieštaraujančia bramizmo dėsniams, maharadžos nenorėjo perleisti kai kurių savo teisių federacinei valdžiai. Patys anglai irgi nevienodai ją sutiko. Labour-Party ir dešinysis konservatistų sparnas (Churchil) buvo priešingi. Bet po ilgų derybų kompromiso keliu pavyko valdžiai visas kliūtis pašalinti.

Ilgametis Anglijos ministerių pirmininkas Mac Donaldas užleido savo vietą konservatistų partijos vadui Baldwinui. Taip pat pasikeitė užsienių reikalų ministeriai. Simon perėjo vidaus reikalų ministerijon, jo vietą užėmė buvęs Indijos reikalų ministeris Hoare. Be to, sukurta nauja Tautų Sąjungos reikalų ministerija ir pavesta Edenui. Visos tos anglų kabinete atamainos rodo, kad Anglija mes ligšiolinį įvairių konferencijų šaukimo kelią, jokios naudos taikos patikrinimui nedavusį. Bus imtasi daugiau ginkluotis, bus kreipiama daugiau dėmesio į Tautų Sąjungą ir susirūpinta atitinkamu Anglijos interesų gynimu kitose pasaulio dalyse (Azija, Afrika, Australija ir tt.).

Prancūzijai teko pergyventi didelis kabinėtinis krizis, trukęs net visą savaitę. Paskutinieji įvykiai toj valstybėj rodyte rodo, kad būtinai reikalinga Prancūzijai konstitucijos revizija. Partiškumo vėžys ėda kraštą, o įvairaus kalibro Staviskiados griauna valstybės pamatus ir silpnina jos galią.

Nuolat įvykstančios ministerių atmainos trukdo tinkamai susirūpinti krašto apsaugos dalykais ir gerai vesti užsienio politika. Didėjąs Vokietijos pavojus privertė Prancūziją suartėti su Sovietų Rusija ir padaryti su ja reikalingas sutartis. Didelės reikšmės Europos taikai turėjo Prancūzijos užsienių reikalų ministerio Lavalio kelionė į Sov. Rusiją. Prancūziją pasekė Čekoslovakija, pasirašydama panašią su Sovietais sutartį ir pasiųsdama į Maskvą Benešą.

Italijos ir Abisinijos santykiai dar labiau paaštrėjo. Abidvi pusės kalba apie karą, kuris greičiausiai prasidės nustojus lyti didiesiems atogrąžų lietums, lyjantiems kas met nuo birželio iki rugsėjo. Abi pusės net išsijuosusios ruošiasi tam karui. Anglija, kuri bijosi, kad užėmusi Abisiniją, Italija galėtų grasinti keliui į Indiją per Suezo kanalą ir kenkti medvilnės auginimui artimam anglų Sudane, neleisdama naudotis Tčano ežero ir Nilo aukštupio vandeniu, reikalingu medvilnės laukams laistyti, priešinasi tai Italijos ekspansijai Afrikoj. Reikia tikėtis, kad Italija kurios spauda ir pats diktatorius Musolini pakalbėjo daug karčių žodelių Anglijos adresu, nedrįs smarkiau susikirsti su Anglija ir ieškos kompromiso kelių.

Japonija, pasinaudodama proga, kad Anglija ir J. Am. Valstybės yra užsiėmusios savo vidujiniais reikalais, pasekmingai plečia savo įtaką Kinijoj. Paskutiniu laiku, Japonijos verčiama, nacijonalistinė Nankino vyriausybė atšaukė savo kariuomenę iš Šiaurinės Kinijos ir be vieno šūvio atidavė tą kraštą Japonijai. Manoma, kad Japonija palaipsniui stengsis sujungti Kiniją po Mandžūrijos imperatoriaus skeptru.

J. Amerikos Valstybės pergyvena didelį vidujinį krizį. Aukščiausias Teismas pripažino, kad Roosevelto įvesti N. I. R. A. (National Industrial Recovery Act) darbo kodeksai, nustatę uždarbį, darbo laiką ir kainų minimumą, yra priešingi Jungtynių Amerikos Valstybių konstitucijos nuostatams, patikrinantiems laisvą sutarčių darymą.

N. I. R. A. darbo kodeksai, administracinei valdžiai spiriant, buvo visose pramonės šakose priimti. Jie prisidėjo prie bedarbių skaičiaus sumažinimo, pakėlė darbininkams atlygį, sumažino darbo valandų skaičių. Krizis, kuris perimant valdžią Rooseveltui po Hooverio, buvo labai stipriai J. Amerikos Valstybėse juntamas, žymiai susilp-

nėjo. Rooseveltas energingai dirbo krašto gerovės pakėlimui ir buvo labai susirūpinęs farmerių bei darbininkų likimu. Šis Aukščiausio Tribunolo sprendimas turės daug reikšmės vidujiniam gyvenime, sukels daugybę darbininkų pasipriešinimų, streikų, įneš suirutę ir t. t. Jau dabar žada visų kasyklų darbininkai, pasibaigus sutartims, padarytoms su darbdaviais pagal N. I. R. A. nuostatus, streikuoti. Juos paseks kitų pramonės šakų darbininkai ir Amerikoj pasipils streikai, kaip iš gausybės rago. Žinoma, valstybei tai nesveika nei viduje, nei užsieny. Kongresas ir senatas, numatydami tai, pratęsė N. I. R. A. galiojimą dar porai metų.

Lenkiją ištiko didelis smūgis. Visiems netikėtai gegužės 12 d. mirė maršalas Juozapas Pilsudskis, turėjęs savo rankose Lenkijos valdžią nuo 1926 m. gegužės mėn. perversmo. Juozapas Pilsudskis, kilimo švenčioniškis, suvaidino Lenkijos atgimimo istorijoj milžinišką vaidmenį ir teisingai yra jos atstatytoju vadinamas. Tiesa. Nepasisekė jam įgyvendinti visoj pilnumoj savo politinė koncepcija: Lenkijos, Lietuvos ir Ukrainos federacija, kurioj, žinoma, lenkai pirmuoju smuiku grotų! Sutrukdė tai nepavykęs 1920 m. žygis į Kijevą ir nevisai nusisekęs gen. Želigovskio „maištas“ ir jo žygis į Lietuvą, sulaikytas ties Giedraičiais ir Širvintais.

Į maršalo Pilsudskio laidotuves susivažiavo daugybė delegacijų, jų skaičiuj Prancūzijos—Lavalis ir Vokietijos — Goeringas. Čia turėjo jie politinį pasitarimą.

Pilsudskio įpėdiniu paliko artimiausias bendradarbis, kuris, be abejo, varys jo politiką. Tad drąsiai galima tvirtinti, kad jokių pagrindinių atamainų artimiausiu laiku neįvyks nei užsienio, nei vidaus politikoj.

Vokietijos vidaus politika pasiliko ta pati Tik dar smarkiau pradėta spausti katalikų veikėjai; Pietinėj Vokietijoj daug yra suimta ir pasodinta į kalėjimus katalikų kunigų. Be to, imtasi persekioti vienuoliai ir vienuolės, kuriems buvo iškelta visa eilė bylų už tai, kad šie užsiėmė devizų šmugeliavimu į užsienį.

Užsienio politikoj Vokietijai teko pergyventi daug smūgių, kurių skaudžiausias ir labiausiai įžeidžiąs vokiečių tautinius jausmus buvo Ženevos rezoliucija, pasmerkianti vienbalsiai (Danijai susilaikant) Vokietijos sauvališką vienapusišką sutarčių laužymą. Ženevoj pasirodė, kad Vokietija yra visiškai izoliuota ir iš visų pusių nedraugų apsupta. Norėdama išeiti iš tos izoliuotos situacijos, Vokietija bando sau susirasti draugų. Kad patrauktų Italiją, patylomis atsisakė nuo anschluss'o politikos. Norėdama susilpninti Prancūziją, išsiuntė Goeringą į Balkanus tarp Mažosios Antantės valstybių geriems santykiams sudrumsti, o von Ribentropp'ą į Londoną Anglijai patraukti.

IŠ NEPR. LIETUVOS

Hitlerininkų byla galutinai baigėsi š. m. gegužės 11 d., kada Vyriausias Tribunalos išnagrinėjęs rado kasacinį skundą be pagrindo ir tuo patvirtino karo teismo sprendimą, pagal kurį keturi buvo nuteisti mirti, o kiti ilgus metus kalėti. Respublikos Prezideutas, pasigailėjęs nuteistytojų sušaudyti, pakeitė jiems mirties bausmę kalėjimu iki gyvos galvos.

Vokietija šį teisingą Lietuvos teismo sprendimą prieš valstybės išdavikus sutiko su pasipiktinimu. Ilgai buvo Vokietijoj triukšmauta, ruošta demonstracijos ir mitingai, visaip šis sprendimas pravardžiuotas; ta proga Vokietijos spauda, parodydama savo „kultūringumą“, nesivaržė biauriausiai koliotis ir... užmiršo, kad pas save, Vokietijoj, jie sugeba už daug mažesnius nusikaltimus, nei valstybės išdavimas, sušaudyti be teismo. Užmiršta buvo Roemo, Schleicherio, Klauso ir daugelio kitų likimas. Rytprūsuose gyveną nieko nekalti lietuviai veikėjai daug nukentėjo per tas prieš Lietuvą nukreiptas demonstracijas. Netgi Hitleris, kalbėdamas Reichstage gegužės 21 d., užsiminė Lietuvą, pareikšdamas, kad su Lietuva, jei ši nesilaikysianti Klaipėdos statuto, nepadarysiąs nepuolimo sutarties.

Ligšiolinis Klaipėdos gubernatorius d-ras Navakas pasitraukė. Nauju gubernatorium yra paskirtas Kurkauskas, buvęs 1920 m. Vilniaus karo komendantas.

„Jaunosios Lietuvos“ susivažiavimas, įvykęs gegužės m. pradžioj, buvo nepaprastai skaitlingas. Jame dalyvavo arti 250 skyrių atstovų ir daugiau kaip 30 rėjonų vadų. Sus:važiavime priimtas trimetis veikimo planas, pakeistas sąjungos statutas ir paimta pagrindan organizacinių atžvilgiu „vado“ principas. Svarbiausiais „Jaunosios Lietuvos“ tikslais yra — burti visą lietuvių jaunuomenę vieningam tautiniam darbui, kelti ir stiprinti lietuviškumo dvasia, ūgdyti sveiką tautos savigarbą, prisilaikyti savo darbuotėj krikščionybės principų ir doros dėsnių.

Vyriausias „J. L." viršininkas yra Tautos Vadas, vyriausias mecenatas — ministeris pirmininkas Juozas Tūbelis, vadas — advokatas B. Grebliauskas. Garbės nariu buvo išrinktas vyriausias Lietuvos kariuomenės kapelionas kun. kanauninkas Vl. Mironas.

Užsienių politika. Susitarimo darbas tarp trijų Pabaltės valstybių paslinko žymiai priekin. Per įvykusią gegužės 9 d. Kaune Pabaltės respublikų užsienių reikalų ministerių konferenciją buvo apsvarstyta visa eilė tarptautinės politikos ir ekonominių klausimų, liečiančių Pabaltės Susitarimą. Buvo nutarta glaudžiau bendradarbiauti taikos Rytų Europoj patikrinimo darbe, pasižadėta teikti tarpusavio politinę ir diplomatinę pagalbą visomis aplinkybėmis, kuriomis Tautų Sąjungos paktas gali būti pritaikintas.

Santykiai su Vokietija po pasmerkiančio Klaipėdos hitlerininkus karo teismo sprendimo žymiai pablogėjo. Buvo prieita iš Vokietijos pusės prie tokio Lietuvos atžvilgiu nedraugiškumo, kad sulaikyta transitas Lietuvai per Vokietiją, nušauta keletas Lietuvos piliečių ir t. t.

Lygiagrečiai su Hitlerio kalba, kurioj buvo paliesti santykiai su Lietuva, užsienių reikalų ministeris St. Lozoraitis pasakė karininkų „Romovėj" ilgą kalbą, nušviesdamas Lietuvos būklę tarptautinėj politikoj. Be ko kita, ministeris Lozoraitis, apibūdinęs T. Sąjungos reikšmę ir nupasakojęs motyvus, dėl kurių Japonija ir Vokietija išstojo iš T. S., palietęs Baltijos Santarvę ir jos nuveiktus darbus, šitaip išsireiškė apie Vokietiją:

„Mes su pasitenkinimu priimam dėmesin paaiškinimą, kad Vokietija ne todėl atsisako daryti su mumis nepuolimo sutartį, kad norėtų karo...

Lietuva nepageidauja nieko kito, kaip tik gerų ir draugingų santykių su visais savo kaimynais, tame skaičiuje ypačiai su Vokietija. Geriems santykiams su Vokietija palaikyti Lietuva yra padėjusi daug pastangų ir jei šios dienos apgailėtini rezultatai rodo tas pastangas, bent šiuo tarpu nepasiekusias tikslo, tai čia ne Lietuvos kaltė...

Mes nekovojame su vokietybe. Mes kovojame su priešvalstybiniu darbu, vis tiek, kieno jis yra varomas. Mes darome tai teismo keliu, kuris teikia visas viešumo, teisėtumo ir teisingumo garantijas. Kitokie metodai mums yra svetimi.

Jei Vokietija tariasi turinti priekaištų Lietuvai, tai, deja, jos elgesys mūsų atžvilgiu neparodė, kad ji būtų pasiryžusi taip, kaip mes, naudotis objektyviais ir teisėtais keliais nuomonių skirtumams išaiškinti".

Ši ministerio Lozoraičio nuosaiki kalba rado didelį pritarimą netik Lietuvoj, Pabaltėj, bet ir visos Europos politikų tarpe, kurie gerai žino, kieno yra kaltė, kad santykiai tarp Lietuvos ir Vokietijos taip pagedo.

Didelės svarbos priduodama Lozoraičio apsilankymui Švedijos sostinėj Štokholme, kur Lietuvos ministeris buvo karaliaus Gustavo priimtas ir turėjo pasitarimų su tos valstybės politikais.

Paskutiniu laiku labai pagerėjo santykiai tarp Lietuvos ir Čekoslovakijos, kuriai nemažesnis pavojus gresia iš Vokietijos pusės. Čekoslovakijoj lankėsi Lietuvos laikraštininkų išvyka. Abiejų valstybių laikraštininkai sutarė sutartį, pagal kurią bus stengiamasi plačiai informuoti skaitytojus, teikti jiems teisingų žinių ir t. t.

Mirė J. Vaičkus. Lietuvos teatrą ištiko didelis smūgis. Balandžio mėn. 7 d. pasimirė Kaune J. Vaičkus, kuris už savo atliktus darbus yra lietuviškos scenos tėvu vadinamas.

Juozas Vaičkus gimė 1885 m. Žemaičiuose. Baigęs gimnaziją, jis važiuoja į Petrapilį, kur studijuoja teises ir lanko dramos mokyklą.

Grįžęs į tėvynę, jis 1905 m. suruošia Mažeikiuose pirmą Kauno gubernijoj lietuvišką vakarą, suvaidindamas komediją — „Velnias spąstuose". Pasiseka jam suorganizuoti artistų trupę, su kuria apvažiavo Vaičkus visą Lietuvą. Veltui rusų žandarai trukdė jam tą darbą. Vaičkui bemaž visad pasisekdavo nugalėti kliūtis. Jis, būdamas rusų imperatoriškos dramos draugijos narys, rasdavo paramą Petrapily. Didžiojo karo metu suorganizavo Vaičkus lietuvių teatro studiją, kuri mūsų teatrui davė daug įžymių scenos vaidintojų.

Kurį laiką J. Vaičkus dirbo Vilniuje, kur publikos buvo palankiai priimtas.

1919 m. jis važiuoja Kaunan ir ten dirba savo mėgiamą darbą. 1923 m. aplanko Vaičkus Amerikos lietuvius, suruošdamas Čikagoj ir Nau-Jorke lietuvių teatro studijas. Būdamas J. A. Valstybėse, susidomi J. Vaičkus kino menu, kurį, grįžęs į Lietuvą, mėgino išplėsti Lietuvoj, pagaminti lietuviškus filmus.

Paskutiniu laiku J. Vaičkus buvo pasitraukęs iš teatro darbo srities ir gyveno iš pensijos, kurią paskyrė jam Lietuvos vyriausybė, įvertindama jo didžius Lietuvos scenai nuopelnus. Ankstyva mirtis nutraukė jo gyvybės siūlą..

Generolo Jono Bulotos 80 metų amžiaus sukaktis buvo iškilmingai minėta š. m. balandžio 18 d. Jubiliatas gimė 1855 m. Marijampolės apskrity. Baigęs Marijampolės gim-

naziją, jis stoja į Petrapilio karo medicinos akademiją. Būdamas gydytojas grįžta į tėvynę ir uoliai dirba visuomeninį darbą, platindamas „Auszrą", „Varpą", rinkdamas lietuviškai spaudai pinigus. 1905 m. jis dalyvauja Didžiajam Vilniaus Seime. Didžiojo karo metu J. Bulota darbuojasi Taline, organizuoja vakarus, rūpinasi karo pabėgėliais. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, J. Bulota su jaunuolio užsidegimu atsiduoda Lietuvos kariuomenės organizavimui, būtent, steigia karo veterinarijos skyrių. Garbingas Jubiliatas buvo labai iškilmingai pagerbtas, dalyvaujant Tautos Vadui, daugybei aukštų svečių ir organizacijų atstovams.

Rytų Lietuvai tirti institutas. Vilniui vaduoti sąjunga dešimties metų sukakties proga nutarė įsteigti Rytų Lietuvai tirti institutą. Steigimo komitetą sudaro: Kultūros depart. direktorius d-ras Juška, Kubilius, profesoriai Žemaitis, Pakštas ir Kolupaila.

Pabaltės valstybių paroda Paryžiuje. Gegužės m. buvo atidaryta Pabaltės kraštų liaudies meno paroda, kurią sutiko globoti Prancūzijos ir Pabaltės valstybių prezidentai. Paroda buvo spaudos palankiai priimta ir gausiai paryžiečių lankoma.

IŠ VILNIAUS KRAŠTO.

Švietimo reikalai. Š. m. gegužės 12 d. buvo metinis Vilniaus Lietuvių Švietimo „Ryto" draugijos susirinkimas, per kurį paaiškėjo, su kokiais sunkumais turi kovoti lietuviškos mokyklos pionieriai Vilniaus krašte. Mokyklų Kuratorija per metus uždarė net 14 draugijos užlaikomų mokyklų, darė trukdymus tvirtinant pristatytus draugijos mokytojus, pareikalavo iš vaikų, stojančių į gimnaziją, lietuvystę įrodančių deklaracijų, pavesdama tautybės nustatymo darbą administracijai. Taip pat skaityklos, kurių draugijos žinioj buvo 76, nebuvo administracijos glostomos (uždaryta 6), skaityklų vedėjai apsčiai protokolų gaudavo už tariamą nelegalų vaikų mokymą, mokėdavo pinigines pabaudas. Net gi buvo prieita prie to, kad skaityklų butų savininkai ir uolesni jų lankytojai gaudavo už mažmožius protokolus... Susirinkusieji, susipažinę su valdybos patiekta apyskaita, padėkojo valdybos nariams už jų pasiaukojimą ir darbą, ginant lietuviškos mokyklos reikalus Vilniaus krašte, priėmė atitinkamą protesto rezoliuciją ir įgaliavo valdybą kreiptis tuo klausimu į aukštesnes valdžios instancijas, kurios, be abejo, atitaisys šiuos negirdėtus XX amžiuj kuratorijos parėdymus.

Darniam švietimo darbui labai trukdo draugijų... varžytinės mūsų sodžiuj. Keista, kad „Kultūros" d ja randa reikalą steigti ten savo skyrius, kur jau yra „Ryto" d-jos įsteigti anksčiau. Argi Vilniaus krašte nėra jau lietuviškų kaimų, kur nėra jokio kokios nors lietuviškos draugijos skyriaus ir kuriems ištautėjimo pavojus yra labai didelis. Rodos, kad jei „Kultūros" d-jai rūpėtų grynai tautiškas, lietuviškas, o ne partinis darbas, tai neitų į tuos kaimus, kur jau veikia pav., „Ryto" d-jos skyriai ir neineštų ten nesveiko varžytinių momento, kurio svarbiausiais argumentais yra „svencatkos", langų daužymas ir net gi neteisingas teismuose liudijimas. Tokis lietuviško kaimo skaldymas yra kaip tik parankus tiems, prieš kuriuos turim visi vieningai gintis. Pirma reikia išauklėti susipratusį lietuvį, o tik vėliau duoti jam „dešinės" ar „kairės" ideologiją.

Petro Vileišio karstas Vilniaus kapuose. Š. m. kovo 22 d. sugrįžo amžinam poilsiui didžiojo tautiečio palaikai į Vilnių ir buvo pašarvoti Rasų kapinyne jo pačio pastatytoj koplitėlėj. Vilniaus katedroj yra Vytauto Didžiojo ir Šv. Kazimiero palaikai, o kapinynuose ilsisi amžinai didieji mūsų tautos žadintojai, menininkai ir veikėjai—d-ras Basanavičius, Čiurlionis, Višinskis ir kt. Vilnius su savo šventyklomis ir kapais yra nelyginant mūsų tautos panteonas.

Nauja draugija. Dalis lietuvių inteligentų, susitelkę į būrį, įsteigė visuomeniškai – bičiulišką klūbą — „Romuvą", kuriam vadovauja valdyba: pirm.—magistras Maceika; vicepirm.—advokatas, teisių magist. Juknevičius; sekretorius — stud. Jokūbėnas.

Klūbo tikslai: remti lietuvių mokslą ir kultūrą ir burti jaunąją mūsų inteligentiją katalikiškais— tautiškais pagrindais.

Lietuvių liaudies meno paroda. Lietuvių Šv. Kazimiero draugija savo 10 gyvenimo metų sukakčiai paminėti suruošė sodžiaus meno parodą. Su parodos parengimu visus surištus darbus atliko Liet. Šv. Kaz d-jos Lietuvių Moterų skyrius, p. Z. Stašienės vadovaujamas. Paroda buvo labai gausi. Išstatyta daugiau kaip 3000 eksponatų: audinių (daugiausia), mezginių, drožinių ir lipdinių.

Lietuvių Moterų skyrius užsitarnavo labai didelį ir nuoširdų padėkos žodį už tą savo sumanymą ir parodytą savo pasiaukojimą ir triūsą

Lietuvių Literatūros Trečiadienis. Profesijonalų Lenkijos rašytojų D-jos skyrius Vilniuje suruošė lietuvišką literatūros trečiadienį. Prelegentais buvo Ant. Valaitis (pask. Lietuvių atgimimo literatūra) ir J. Cicėnas, paskaitęs apie lietuvių dabartinę literatūrą.

Nenorėdami niekam primesti savo pažiūrų, tik vieno reikalaujam iš informatorių, kad jie teisingai, objektingai ir išsamiai supažindintų svetimtaučius. J. Cicėno paskaita kaip tik neatitiko minėtiems reikalavimams. Pagal jo paskaitą mūsų rašytojai ir poetai yra Markso ideologijos šalininkai ir visa rašo pagal jo receptą. Be to, lenkas klausytojas galėjo sužinoti, kad N. Lietuvoj viešpatauja prieš rašytojus nukreiptas teroras ir persekiojimai. Tiek dėl J. Cicėno paskaitos turinio. Viena nesuprantama, kas papiršo Cicėną lenkų literatams paskaitai skaityti. Juk Vilniuje yra daug tinkamesnių ta tema skaityti paskaitą, labiau pasižymėjusių ir garsesnių, nei J. Cicėnas, prelegentų ir autorių. Ar čia nebus piktos valios, noro išjuokti mūsų literatūrą?

Knygos

D-ras Alseika. „Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919—1934". Vilnius, 1935 m.

Knygos autorius — žinomas Vilniaus krašto lietuvių visuomenės veikėjas, keletą metų iš eilės buvęs Laikinojo V. Lietuvių Komiteto pirmininkas ir vaidinęs mūsų krašte žymų vaidmenį. Penkioliktiesiems metams sukakus nuo to laiko, kai įsisteigė Vilniuje L. Lietuvių Komitetas — pasisako autorius veikalo pradžioje — pasiryžęs nušviesti tą mūsų gyvenimo laikotarpį. Jo, aktingo lietuvių visuomenės dalyvio, buvusi pareiga suteikti medžiagos, faktų, atsiminimų mūsų krašto tautinio judėjimo istorijai, kurią turėsiąs kas nors iš mūsų jaunesniosios kartos inteligentų kada parašyti. Toliau, leidžiant šį veikalą, autoriui rūpėję nušviesti dabartinio mūsų gyvenimo aktualiuosius klausimus, neslepiant ir neigiamųjų mūsų gyvenimo reiškinių. Mūsų gyvenimas esąs pakrikęs ir todėl kliudąs tautiniam bei kūrybiniam darbui. Mūsų gyvenimo reikalavimai esą dideli ir atsakomingi. Asmeniško pobūdžio pakrikimai reikią viešai nušviesti, kad galima būtų jie pašalinti.

Kaip matome, autoriaus du tikslai turėta — istorinis ir visuomeninis. Abudu jie vienas su antru artimai susiję. Neigiamieji mūsų gyvenimo reiškiniai vilkte išvilkti aikštėn, autoriaus nuomone, buvę būtinai reikalinga.

Rašydamas šį veikalą, autorius remiasi laikraščių žiniomis, dr. posėdžių protokolų ištraukomis ir savo atsiminimais. Vadinas, veikalas lyg ir istorinio pobūdžio. Galima tad istoriškai ir vertinti. Viena istorinių veikalų ypatybė — tai objektingumas. Kad primanytų, visi jie būtų teisingi, objektingi. Bet vis dėlto ir jiems nesiseka. Tur būt, todėl, kad idealios teisybės taip kaip lygybės pasaulyje nėra.

Kad ir labai vertingi istoriniai veikalai, visada turi dar subjektyvinių priemaišų. Tai labai gerai žinoma istorininkų tiesa. Todėl, nagrinėdami bet kurį istorijos veikalą, jie stengiasi, kiek galima, pažinti netiktai tikrumą tų šaltinių, kuriais autorius rėmėsi, rašydamas veikalą, bet taip pat domisi, kokiose sąlygose autorius gyveno, kokie jo buvo santykiai su ta visuomene ar tais asmenimis, kuriuos autorius stengiasi atvaizduoti savo veikale.

Žodžiu, stengiasi ištirti rašytojo aplinkumą, Mat, dėl to ar kito dalyko susijaudinę rašytojai dažnai nejučiomis kai ką perdeda. Ir tuomet tas veikalas, kad ir mokslo reikalui skirtas, tik labiau kartais apsunkina vėliau gyvenusias galvas, sumaniusias ištirti dalyką iš panagių, arba tiesiog suklaidina tuos, kurie greičiau yra linkę bet kuo susižavėti. Ir d-ro Alseikos veikale neapsieita be jausmo.

Antras kiekvienam istorininkui kūrėjui žinotinas dalykas — tai sąžininga vadinamoji heuristika, visiškas ir kruopštus esamųjų šaltinių sunaudojimas bei jų aptarimas.

Kai to nėra, nėra pilno ir istorinio veikalo. Apskritai, d-ro Alseikos knyga daro greičiau asmeniško pamfleto įspūdį. Be to, yra žinoma, kad įvairioms sukaktuvėms paminėti rašyti istoriniai veikalai dažniausiai turi šiokio ar tokio, gero ar blogo, įvairiomis formomis autoriaus reiškiamo jausmo.

Tokiu atveju esame paprastai susižavėję arba pasipiktinę aprašomojo asmens darbais arba aprašomojo laikotarpio įvykiais. Aišku, tuomet gresia pavojus kuo mažiausia būti nešališkiems. *Ir šitoki veikalai, suprantama, rimtam kūriniui parašyti nekiek reikšmės teturi, nors paprastai*

ir įrašomi į skaitytųjų knygų sąrašą. D-ro Alseikos išleistoji knyga, žinoma, negali turėti pretensijų būti rimtu istoriniu veikalu. Nes, šiaip ar taip kalbėsime, jis nebus savo veikalui visų šaltinių sunaudojęs. Manome, kad laikraščių žinutės, protokolai ir atsiminimai tokios rūšies veikalui parašyti — nėra vienintėliai šaltiniai. Tai nedidelė medžiaga, iš kurios ir šišo pagautas kažinko nenulipdysi. O jei ir nulipdytum, tai išeitų kažkas panašu į vadinamąjį kalvio „šviką“.

Neabejojame, kad pajieškoję surastume kur kas daugiau medžiagos ir visą medžiagą iškrapštę gautume pilnesnį, rasit, kitokį vaizdą, nei p. Alseikos veikale. Tokį veikalą, šio krašto pokarinio lietuvių kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo monografiją, vėliau, kai labiau būsime atvėsę nuo šių dienų nesusipratimų, be abejo, turės kas nors parašyti. P. Alseikos knyga negalėjo pasiekti savo tikslo — pašalinti asmeniško pobūdžio pakrikimų*) — ir, žinoma, nepašalino. Rodos, kad mūsų gyvenimo pakrikimų ir geriausi veikalai negalėtų pataisyti. Šiuo metu mums reikia daugiau susiklausimo, mažiau grubių žodžių ir daugiau geros valios.

P. Alseikos knyga tik sustiprino tuos pakrikimus, kuriuos autorius turėjo galvoj, o be to davė progos svetimiesiems nereikalingai kištis į mūsų reikalus ir blogai mūsų gyvenimą komentuoti.

Bet grįžkime prie paties veikalo.

Jau pradėjus skaityti, tuojau metasi į akis sistemingumo stoka. Autorius daug kur kartoja tas pačias mintis. Veikalui tatai nesveika. Atrodo, kad čia skubų darbas. Nešališkam būti norint, skubėti vis dėlto nereikėjo. Pats veikalas būtų išėjęs rimtesnis, jei dar ne antras trukumas. Perdaug autoriaus pastabų dėl pirmininkavimo. „Jeigu gyvenimas pareikalautų, girdi, kad aš atsistočiau prie mūsų visuomenės vairo, tai tektų sutikti, nors“ ir t. t. Ir taip kiek kartų. Skaitydamas tai nenoromis susirauki, lyg žvirgždą dantimis suleidęs. Tegul gi sau ir pareikalautų gyvenimas, bet prisiminti apie tai pačiam autoriui keletą kartų lyg nevertėtų. Nevisai rimta.

Iš Laikinojo Komiteto laikotarpių sugretinimo aišku, kad trečiasis laikotarpis, palyginti su kitais, tikras nuskurėlis. *Bet sako visokių veikimo metodų esą. Ką vieni veikdami paskelbią, tai kiti nutylėti esą linkę. Mums įdomu, koks ilgumo ir turiningumo išeitų 1928—1933 metų laikotarpis, jei šio laikotarpio vadai pamėgintų jį patys aprašyti savo atsiminimuose. Pareitų tai, žinoma, nuo jų užsimojimo netik veikiant, bet ir rašant* Viena tačiau mums visai aišku, pertiek metų, kaip atsimename, mūsų gyvenimo sąlygos ėjo sunkyn, ne lengvyn.

Kažkurioje savo knygos vietoje d-ras yra pasisakęs, kad nedaug savo priešų turįs. Teisybė, Teisybė, kad ir visuomeniškai padirbėta. Veikale vienur kitur minimi ir tokie dalykai, be kurių tikrai galima buvo apsieiti, kurie viešai sakyti tautiniais sumetimais mums nevisai patogu.

Tai galėtų pateisinti nebent partiški sumetimai, o knygos autoriui tautos reikalai rūpį.

38, 39 knygos puslapyje autorius smerkia partišką veikimą, vertina tautiškąjį. Kai kas galima būtų prikišti ir veikalo kalbai. Dažnai pasitaiko aptikti stiliaus rusicizmų, jau seniai iš mūsų rašomosios kalbos išvytų, ir šiaip nerašytinų išsireiškinų. Pav : ...*Pirm negu atsakyti* į šitą klausimą (pusl. 38); *atmetus turėsime nedaugiau 30 asmenų* (ten pat); noriu tapti centrininkų vadu, *kad* su jų pagalba *atsistoti* ir t. t. Visų nesuminėsime. Kalbos mokytojams būtų čia ko braukti. Leidžiant veikalus, svarbu žiūrėti, kad ir kalba būtų daili. Bet mums šį kartą labiau rūpėjo veikalo turinys.

Švenčionių Lietuvių Gimnazija 15-kos metų sukaktuvėms paminėti. Vilnius — 1935 m.

Praėjusių metų pavasarį Švenčionių Lietuvių gimnazija šventė 15-kos metų gyvavimo sukaktį. Tai sukakčiai paminėti gimnazija šių metų pradžioje išleido atskirą knygutę, kurioje duodama trumpa Švenčionių Lietuvių gimnazijos gyvenimo ir veikimo apžvalga, nupasakojami gimnazijos kūrimosi vargai, nuveikti darbai ir kliūtys, kurias teko gimnazijai sutikti, dirbant švietimo darbą. Pabaigoj paduota žiupsnelis statistinių žinių apie mokytojų personalą ir mokinių skaičių paskirais gyvavimo metais. Iš jų sužinome, kad per visą laikotarpį gimnazijoj dirbo 48 mokytojai ir per gimnaziją perėjo viso per 2500 Švenčionių krašto lietuvių mokinių. Iš to skaičiaus dalis mokinių baigė Švenčionyse tik kelias klases, o vėliau perėjo į Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją ir čia, baigę gimnaziją, gavo brandos liudymus. Šiuo būdu įgijusių brandos liudymus yra 28 švenčioniškiai. Be to, nuo 1931 m. ligi 1934 m. Švenčionių Lietuvių gimnaziją baigė ir išlaikė prie Vytauto Didž. gimnazijos brandos egzaminus 27

*) Pusl. 4.

Švenčionių gimnazijos auklėtiniai. Tuo būdu gimnaziją baigė ir gavo brandos liudymus 55 Švenčionių Lietuvių gimnazijos auklėtiniai.

Tiek trumpai galima būtų pasakyti apie statistinius davinius, iš kurių matome, kad Švenčionių gimnazija visam Vilniaus kraštui davė gana daug naujų, jaunų lietuviškų inteligentinių pajėgų. Dauguma baigusių gimnaziją stojo į aukštąsias mokyklas—universitetus ir toliau rengiasi, mokslinasi. Iš 2500 gimnazijos auklėtinių, kaip matom, gimnaziją baigė tik 55. Atmetus dar 1934/35 m. gimnazijos suole dar tebesėdinčius 148 moksleivius, visi kiti, baigę Švenčionių Lietuvių gimnazijoj tik po kelias klases, gimnaziją apleido ir išsiskirstė po visą kraštą. Tai mokytojai ir šiaip kaimo inteligentai bei daugiau apsišvietę ūkininkai, amatininkai.

Tiek būtų galima pasakyti apie Švenčionių Lietuvių gimnazijos reikšmę, pasiremiant statistiniais duomenimis. Tačiau tiek tik pasakyti būtų permaža, nes Švenčionių Lietuvių gimnazijos reikšmė visam Vilniaus, o ypač Švenčionių kraštui, yra labai didėlė ir keleriopa.

Visų pirma Švenčionių gimnazija yra Švenčionių kraštui kultūros ir švietimo židinys, iš kurio semia sau šviesą šiaudinės lietuvio pastogės sūnūs ir dukros. Nėra abejonės, kad, jei nebūtų Švenčionyse lietuvių gimnazijos, daugeliui to krašto jaunuomenės kelias į mokslą būtų visai užkirstas, nes nevisiems juk pajėgti pasiekti už 100 km. Vilnių, kur ir pragyvenimas brangesnis ir reikalavimai didesni. Į Vilnių siunčiant mokytis reikia turėti daugiau pinigų, nes produktai vežti nepatogu, o čia, Švenčionyse, beveik kas savaitė galima iš namų atvažiuoti ir atvežti. Užtat ir neturtingesni tėvai gabesnius savo vaikus gali mokyti, ko negalėtų, jei nebūtų Švenčionių gimnazijos.

Toliau, Švenčionių Lietuvių gimnazijos didelė reikšmė yra ir tuo atžvilgiu, kad parengia ir išleidžia labai gerą lietuvišką elementą. Tai labai gerai pastebima švenčioniškių studentų tarpe. Šis geras reiškinys darosi visai suprantamas, kai imi lyginti didelį, ūžiantį ir prašmatnų Vilnių su provincijos ramiu miesteliu — Švenčionim. Švenčionyse išėjęs gimnaziją jaunuolis yra netiek atitolęs nuo lietuviško sodžiaus, su kuriuo palaiko tampresnį ryšį, nei Vilniuj besimokąs.

Taigi, Švenčionių Lietuvių gimnazija, nors ir neturi valstybinių gimnazijų teisių, tačiau suvaidino ir tebevaidina mūsų krašto lietuvių gyvenime labai žymų vaidmenį. Besigrumdama su įvairiausiomis kliūtimis ir trukdymais, kurių labai daug sutinka iš lenkų švietimo valdžios organų, dirba labai didelį mūsų krašto kultūros ir švietimo darbą. Ypatingai didelį sunkmetį gyvena gimnazija šiais mokslo metais: kuratorija atstatė ilgametį jos direktorių p. Petraitį, pradėjo daryti trukdymų su brandos egzaminų laikymu prie Vytauto Didžiojo gimnazijos, nenorėdama iš viso leisti laikyti egzaminų lietuvių kalba *).

Imdami visa tai domėn ir gerai sau įsisąmoninę, kiek daug mes, lietuviai, netektum, netekę Švenčionių Lietuvių gimnazijos, kreipiame visos Lietuvių visuomenės dėmesį, kad ji daugiau susirūpintų šios gimnazijos likimu ir visomis išgalėmis kovotų už jos tolimesnį gyvavimą ir vystymąsi. *M. Kr.*

R. Mackevičius—B. Girinis: „Čia mūsų žemė", Vilnius 1935 m. „Viln. Ryt." leidinys Nr. 6.

Neseniai išėjusios apysakos, tai nebepirmas B. Girinio literatūrinis kūrinys. Autorius šio krašto lietuvis, žurnalistas, gal būt, daugiau už kitus pažįsta mūsų gyvenimo vargus ir ydas. Savo kūrybai jis neieško toli siekiančių tėmų, bet ima jas iš Vilniaus krašto lietuviško sodžiaus. B. Girinis bene bus pirmasis, kurs nūdienį šio krašto lietuvių gyvenimą ėmė vaizduoti literatūroje. Tai ir bus vienas svarbiausių jo nuopelnų. Mums pravartu jo apysakas plačiau išnagrinėti. Šiandien mūsų krašto lietuvis, gal būt, tik literatūroje tegalės išreikšti visus savo vargus ir siekius. Tiesa, šiais laikais dažnai ir menas nustoja buvęs laisvas idėjų pasaulis, ir čia nustatoma griežtas ribas, pravedama savos rūšies monopolizacija. Kai kurios tautos padarė meną galingu ginklu kovoje dėl savo siekių. Juokinga būtų šiandien kartoti seną pažiūrą — menas menui. Tiek visa tiek ir menas šiandien tarnauja gyvenimui, klasių ir tautų kovai. Ir todėl įvairūs meno kūriniai šiais laikais dažniausia yra vertinami tiek, kiek jie tarnauja iš anksto nustatytiems interesams (nūdienė Rusijos literatūra, iš dalies — Vokietijos ir k.). Tiesa, tokie veikalai maža turi meniškumo, yra tendencingi, apriboti. Tačiau yra vertinami drauge su meniškais veikalais, jei sumaniai patarnauja tautos ar luomų skleidžiamajai idėjai.

Pasauly nieko nėra amžino, labiausia meniški veikalai nublunka, nusibosta, tampa užmiršti arba

*) Švenč. Liet. gimnazijos 8 klasės mokinių tėvai nusiuntė Lenkijos Respublikos Prezidentui maldaujančią telegramą, kuris teikėsi išklausyti. Švenč. gimn. abiturientams tuojaus buvo leista laikyti lietuvių kalba brandos egzaminai. *Red.*

pelyja muziejuose kaip senienos. B. Girinis, rašydamas savo apysakas, matyt, nemanė sukurti jas nepaprastomis, meniškomis. Jam buvo svarbu paliesti mūsų gyviausius reikalus, vargus, parodyti juos kitiems ir mus kaiko pamokyti, o tai mums, šio krašto lietuviams, ir bus svarbiausia. Todėl į B. Girinio apysakas daugiau reiktų žiūrėti ne iš meninės kertės, bet vertinti jas tiek, kiek jos tarnauja mūsų krašto reikalams. Pirmoje apysakoje „Čia mūsų žemė", autoriaus žodžiais tariant, „paliečiamas sodžiaus žmonių gyvenimas jų vargai ir rūpesčiai". Veikalo akcija koncentruojasi apie mažažemio ūkininko Nordulio šeimą. Vargai iš visų pusių slegia Nordulius. Jau nuo Velykų šeima pristigo duonos. Gyvena „vien sriūbomis, o orui atšilus, žolėmis ir pienu". Badas žiūri akysna, visa šeima nori valgyti, tuotarpu rugiapiūtė dar toli. Paimkime vaizdelį. Vyriausias sūnus Mikas prašo motinos:

— Duok geriau valgyt.

— Valgyt?

— Taip. Aš noriu valgyt, esu alkanas kaip šuo.

— Noriu, vaikel, ir aš valgyt, nori Klimukas, nori Malvina, tėvas. Visi mes norime valgyti ir visi neturime ko. Gal Dievas duos, neužilgo susilauksime duonos, tada nekentėsime bado. O dar reikia kaip nors vargti".

Nordulių mokėsčiai nemokėti už trejis metus. Sekvestratoriui pasirodžius sodžiuje, reikia slėpti gyvuliai, kad neaprašytų. Neradęs gyvulių sekvestratorius aprašo vienintėlį brangesnį daiktą — rietimą milo. Klimukas sunkiai serga. Tėvai mato, kaip jis kasdieną eina menkyn, bet jam padėti negali. Nėra pinigų, nėra už ką parvežti gydytojas, pirkti vaistų. Duktė Malvina veltui dairosi pro mažus langelius piršlių. Jos skrynios tuščios ir nėra šimtelių, kurie vilioja jaunikius. Vyriausias sūnus Mikas, matydamas neišbrendamą vargą, nesiima jokio darbo, nesistengia padėti senam tėvui, pagerinti ūkį. Jo visos mintys pinasi apie vieną magišką tašką — Argentiną. Ten pasibaigs jo visi vargai, ten jis ras naują gyvenimą. Mikas girdėjęs, kad nė vienam ten sekąsi, kodėl jam turėtų nepasisekti. Bet iš kur gauti stebuklingąjį raktą, kurs atidarytų duris jo išsvajotojon laimėn? Tas raktas — tai pinigai, visagalis talizmanas, dėl kurio žmogus visą gyvenimą vargsta. Mikas apie nieką daugiau negalvoja. Neskaito lietuviškų laikraščių, nežino, kas ten parašyta apie jo laimės šalį. Tame pačiame sodžiuje prasideda naujas gyvenimas, kuriam vadovauja Pranas Treigys. Jis susipratęs lietuvis, uolus skaitytojas lietuviškų laikraščių. Jo ūkis pavyzdingas, nes Pranas ūkininkauja su „Mūsų artoju" rankose. Mikas, kaip ir daugelis kitų jaunuolių į visa žiūri su nepasitikėjimu. Paskutinius skatikus jis greičiau pragertų, ne kaip eitų į lietuvišką vakarą.

Pagaliau jis parduoda vienintėlę šeimos maitintoją — karvę ir už gautus pinigus išvažiuoja Argentinon. Po trejų metų sugrįžta Mikas savo kraštan išvargęs, nusikamavęs. Argentinoje jis iškentėjo baisius vargus ir tik dabar suprato, koks yra brangus savos žemės sklypas. Laimė ne svetimame krašte, už jūrų, marių, bet savoje tėvų žemelėje. Tik, kad tą laimę rastum, reikia šviestis, skaityti laikraščius ir dirbti, dirbti.

Panašių temų seniai turime lietuvių literatūroje, tačiau šiuo kartu paliesta tik Vilniaus krašto sodžius. Tūkstančius čia turime Norduliams prilygstančių lietuviškų šeimų. Dažnai nepakeliamas vargas slegia mūsų žmones dėl jų apsileidimo ir tamsumo. Jaunoji karta nesistengia padaryti pažangos, ji dažnai kartoja tėvų klaidas. Kiek dar turime jaunimo, kurs visai neima laikraščio ir knygos į rankas. Ne vienas jų pasako: „ką aš ten skaitysiu, rašo jie, ba neturi ką daryti. Tegu ateina į mūsų vietą ir paūkininkauja". Daugelis visus metus tevalgo bulves ir prabalintus barščius, paskutinius gyvulius, moterų audinius aprašo sekvestratoriai. Žinoma, esant tokioms sąlygoms, sunku surasti išeitį, o ypač neapsišvietusiam sodiečiui. Likęs vien tik beviltiškas laukimas — „gal Dievas duos... Dievo valia"... Prieš keletą metų daugeliui sodžiaus jaunuolių vienintėlė išeitis būdavo — Brazilija, Argentina.

Tačiau ne vieną jų, gal būt, gyvenimas skaudžiai pamokė, nes žmogus turi išsidirbti sau atitinkamas sąlygas, visų pirma gimtajame krašte. Negeriau elgėsi ir mūsų inteligentai. Kiek jų, pabugę šio krašto vargo, išbėgiojo N. Lietuvon. Tiesa, daugelis jų buvo priversti, bet nemažas skaičius išvyko vien todėl, kad nenorėjo čia valgyti juodos duonos, o užsigeidė pyragų. Kiekvienas žmogus turi teisę sau laimės turėti, bet šiais laikais gyvenimas verčia, ypač mus lietuvius, pirmoje vietoje susirūpinti bendrais savo visuomenės ir tautos reikalais, o gal tik antroje vietoje savo geru bei laime.

Antroji apysaka „Likimas", vaizduoja lietuviškos mokyklos vargus Vilniaus krašte ir sodžiaus švietėjos — mokytojos dygliais nusagstytą kelią. Be šio svarbiojo motyvo, autorius paliečia ir kaikuriuos kitus svarbius mūsų gyvenimo klausimus. Apysakos turinys: Stasė Rugaitė, negavusi

matūros, išvažiuoja Užkulnių sodžiun mokytojauti. Šio sodžiaus žmonės nekartą siuntė „Rytan" prašymus, kad įsteigtų lietuvišką mokyklą. Kada gauta žinia, kad mokytoja atvažiuoja, neatsiranda žmogaus, kurs važiuotų jos pasitiktų stotin. Tenka visu kuo rūpintis vienam, labiausiai susipratusiam ūkininkui — Šiliniui. Jis pasitinka mokytoją, pas jį mokytoja apsigyvena, jis taip pat padeda jai įvairiomis žiniomis, patarimais.

Stasei tenka būti ne tik mokytoja, bet ir Užkulnių mokyklos steigėja. Jai reikia išrūpinti mokyklai butas, priversti žmones padirbti suolus, butą. Vos pirmus švietimo darbo žingsnius pradėdama, ji įsitikina, koks yra sunkus ir dygliuotas sodžiaus švietėjos kelias. Nieks nenori užleisti trobos mokyklai. Vieno troba maža, kito langai permaži, trečias nenori, kad svetimi vaikai šūkautų ir varstytų duris. Kai mokytoja pasako, kad už butą mokyklai bus sumokėta, staiga kiekvienas ima girti savo trobą.

Po poros dienų pirmieji ledai liko pralaužti, ir prasidėjo darbas mokykloje. Bet vėl nauji vargai. Pavyduoliai ėmė kalbėti apie svetimąją mokyklą, tik tėvų susirinkimas likviduoja visas tas kalbas. Dvejetą metų darbas eina ramiai. Mokytoja džiaugiasi savo darbo vaisiais. Kiek daug įvairių žinių sužinojo vaikai, kurie, pirmą kartą susirinkę mokykloje, priminė negudrias aveles. Jaunimą taip pat pramokė skaityti, rašyti, surengė ne vieną vakarą. Kartą Stasė, nuvykusi Vilniun, išsikalba su „Ryto" pirmininku apie vedybas. Pirmininkas pataria jai tekėti už apsišvietusio, pasiturinčio ūkininko, nes „mums lietuviškos šeimos reikalingos". Be jų šio krašto lietuvių visuomenės gyvenimas darosi dirbtinis, nenatūralus. Kas kita, matai, vyriškis vedęs, ir moteris išėjusi už vyro..

Stasė, nesitikėdama ištekėti už lietuvio inteligento, o už svetimtaučio negalėdama eiti, dėl tautinių sumetimų išteka už sodiečio. Netrukus susipranta, kokią baisią klaidą padarė. Žmonių pavydas ir pikti liežuviai įkiša jos vyrą kalėjiman. Stasė važiuoja jo gelbetų.

Vilniuje ji susitinka buvusį savo klasės draugą — Vincą Kelmutį, dabar jau trečiojo teisių kurso studentą. Juodu dar gimnazijoje būdami mylėjosi. Išėjęs iš gimnazijos, Vincas užmiršo Stasę, prisiminė ją tik dabar susitikęs. Deja, jau pervėlai! Stasė jaučiasi esanti pasaulyje vienui viena. Niekam ji negali pasiskųsti, pasiguosti. Vyras, matydamas, kad žmona jį visais atžvilgiais praneša, ima jos nekęsti. Jis stengiasi ją pažeminti, padaryti sau lygia. Negana to, kad ją įžeidžia žodžiais, bet išdrįsta mušti. Stasė yra perdaug inteligentiška, perdaug subteli, ji visa užgniaužia savyje, visa iškenčia ir tuo pačiu parodo, koks begalinis skirtumas tarp jos ir vyro. Savo laimės ji seniai išsižadėjo, gyvena dėl lietuviškos mokyklos ir savo sūnaus Vituko.

Kartą atvažiavęs vizitatorius randa mokyklos spintoje vadovėlį, kuriame vartojama svetima valiūta — litai, taip pat įsitikina, kad vaikai nemoka parašyti „chrabąszcz". Stasė nenujaučia nieko blogo. Po kiek laiko susilaukia pranešimo, kad Užkulnių mokykla uždaryta. Vaikai nusiminę išsiskirsto, palikę lentoje parašus „tegyvuoja lietuviška mokykla".

Prasideda slaptas vaikų mokymas ir „išverstarankovių" išdavinėjimas. Mokytoja su neseniai gimusia dukrele eina kalėjiman. Vaikas nušąla ir miršta. Po kiek laiko atvažiuoja į Užkulnius skaityklauti Vincas Kelmutis. Jis „klupo" trečiajame teisių kurse ir, negaudamas stipendijos, negalėjo toliau mokytis. Vincas tik dabar pamato, kiek Stasės iškentėta, kiek pasidarbuota, bevarant pirmąsias švietimo vagas. Jis nenustoja mylėjęs mokslo dienų draugės. Kai jos vyrą nušauna sodžiaus pavyduoliai, jis pasiperša Stasei. Tačiau ji tiek išvargusi, žiauraus likimo palaužta, nedrįsta pradėti naujo gyvenimo. Nes ir ką ji rastų tame naujajame gyvenime? Perdaug ji vargo iškentėjo, perdaug išaikvojo fizinių ir moralių jėgų, kad dar galėtų džiaugtis gyvenimu. Netrukus Vincas veda Ksenytę Milę.

Kaip matome, autoriaus paliesta labai opūs mūsų gyvenimo klausimai. Pirmiausia — liūdnas lietuviškos mokyklos likimas, kuri uždaroma radus šiokius, tokius kabliukus. Antras—nepaprastai sunkus ir atsakomingas sodžiaus švietėjų darbas, dėl kurio jie dažnai išsižada savo asmens laimės. Stasė, gal būt, nėra pilnas mūsų sodžiaus švietėjos tipas, bet matyti, kad ji ne autoriaus fantazijos kūrinys, bet žmogus, paimtas iš paties gyvenimo. Nemaža turime panašių Rugaičių, kurios tarp pilkųjų sodžiaus lūšnelių palaidojo savo laimę. Nepaprastai sunkus visuomeninis darbas dažnai lieka neįvertintas, užmirštas tiek sodžiaus žmonių, tiek ir inteligentų. Nevisuomet jos gali sukurti pavyzdingą šeimos gyvenimą. Mūsų inteligentai linkę iki 40 metų, o net ir visą gyvenimą „bernauti". Visa kaltė verčiama nepalankioms gyvenimo sąlygoms. Bet, kažin ar vien čia sąlygos kaltos. Daugelis mūsų jaunuolių mokosi ne tam, kad būtų lygiai išsilavinę su svetimtaučiais,

nežiūri į mokslą, kaip į kovos ginklą, bet visų pirma turi galvoje materijalę padėtį — nori būti ponai *). Materijalė padėtis netaip greit pagerės. Ar gi dėl jos turime, negalvodami apie ateitį, sudaryti kažkokią dirbtinę visuomenę. Ar gi nereiktų parodyti daugiau pasišventimo ir lietuviškos ištvermės? Sodžiaus žmonės daug blogiau gyvena, tačiau netaip skundžiasi. Svarbu čia pažymėti, kad daugelis mūsų jaunųjų inteligentų, išėjusių iš pilkųjų pastogių, ima svajoti, kaip tas B. Girinio Kelmutis, apie puikiai išpuoštus penkius kambarius, telefoną ir p. Sodžiaus švietėjų tarpe rasime nemaža tokių, kurie tikrai galėtų sukurti inteligentiškas, lietuviškas šeimas, bet visą gyvenimą „neįstengia" susirasti draugės. Pagaliau, kai atbukina savo jausmus ir širdį,— visa išdulka iš galvos. Tuomet, kaip tas B. Girinio atvaizduotas Milionis, jauniems kartoja „tik neįsimylėk, pavojinga, neverta". Štai kaip Milionis praleidžia laiką: „Laisvu laiku moko jaunimą dainuoti keturiais balsais, o kai nesiseka, eina su meškere žuvauti. Sako, kad žuvaudamas posilsi". Žinoma, tik toks žmogus, kurs pirmlaiko paseno, kuriam visa jau nubluko, tegali kiekvieną nepasisekusį darbą užbaigti žuvaudamas, žiūrėdamas, kaip žuvelės vikriai tampo siūlą. Jam daug nereikia, kaip mažam vaikui.

Sustokime dar ties Vincu Kelmučiu, kurio asmeniu autorius vaizduoja aukštesnius mokslus einantį mūsų jaunuolį. Šis asmuo nepilnas, neišvystytas, tačiau jis turi pagrindinius aukštesnįjį mokslą einančių mūsų jaunuolių bruožus. Autorius negaili Vincui simpatijos, bet ir toji simpatija neįstengia paslėpti šio jaunuolio ydų. Kelmutis nerangus, neinteligentiškas. Kavinėje, kur jis nuvedė Stasę, atrodo juokingas. Nemoka jis drąsiai, inteligentiškai pakalbėti, išreikšti savo jausmų, bet lyg koks gimnazistas kažko varžosi, baidosi. Stasė inteligencijos atžvilgiu atrodo aukščiau stovinti. Nenuostabu, kad ši, negavusi matūros moteris, trečiojo kurso studentą ėmė „varyti ožio ragan". Tiesa, Stasė daug iškentėjo, pažino gyvenimą su visais jo dygliais, tai pridavė jai drąsos, rimtumo ir inteligencijos. Be to, ji jaučia, kad ir Kelmutis yra prieš ją nusikaltęs. Juk kodėl jis mylėdamas leido jai ištekėti už paprasto sodiečio? Jis, užsiknisęs tarp kodeksų, buvo ją užmiršęs, jei kartais svajodavo, tai tik apie savo gražią ateitį. „Didelis butas, nušviestas gražiais moderniškais žirandoliais, papuoštas specijaliai žinomoje firmoje pagamintais baldais, gražus su skoniu įrengtas telefonas. Būtinai telefonas. Be jo Vincas neįsivaizdavo advokato kanceliarijos. Alio... Alio, čia advokatas Kelmutis... arba Kelmuc (priklauso nuo to, su kuo kalbėsis)". Dabar ją prisiminė, kada likimas pastatė tarp jų nesugriaunamą sieną, kada ji iš gyvenimo nieko nelaukia. Ar gi nevertas toks žmogus karčios pašaipos ir ironijos? Tarp meilės ir mokslo Kelmutis nemoka rasti harmonijos, gal todėl jis tos meilės išsižadėjo. Į meilę jis žiūrėjo kaip į kliūtį savo mokslui. Betgi tikroji meilė neturi griaunamųjų pradų. Ji yra kūrybiška, pilna dinamikos, gyvenimo džiaugsmo. Ji yra skatintoja į visokį darbą. Deja, Kelmučiui trūksta inteligencijos, kad jis galėtų tą meilę kitaip suprasti. Vincas daro drąsesnį žingsnį, kai jis po Stasės vyro mirties pasiperša jai, bet ir čia jis pasielgia kažkaip dirbtinai, nenatūraliai.

Kaip matome, B. Girinis savo apysakose palietė daug įdomių ir gyvų klausimų, liečiančių tiek mūsų sodžiaus žmones, tiek ir inteligentus ir todėl apysakomis verta susidomėti. Veikalų stilius—labai paprastas, neturįs jokių puošmenų, naujoviškumų. Vietomis tas stilius yra grynai publicistinis, primenąs „Vil. Ryt." straipsnius. Bet toks jis yra lengviau suprantamas mūsų kaimo žmonėms, o autoriui, tur būt, tai labiausiai rūpėjo.

O. M.

*) Mūsų supratimu, toks recenzentės perdaug sugeneralizuotas tvirtinimas vyrų adresu nevisai teisingas. Mums atrodo, kad visi mūsų jaunuoliai (lės), pratę apyskurdžiai pagyventi, netaip jau labai serga ponais. Jeigu pagaliau ir pasitaiko pretensingų ponelių, tai nedaug. Jie savo kokio negudraus ir paviršutiniško „poniškumo" pareiškimais dar toli gražu neduoda pagrindo manyti, kad Vilniaus lietuvių studento tipo vienas charakteringas bruožas—noras nepaprastai poniškai įsitaisyti. Kas pažįsta šių dienų mūsų gyvenimą, taip negalvoja. Lengvamaniai, žinoma, visaip pasvajoja. Bet šitokių surasime nemažai ir savo kolegių tarpe. Regis ir pats veikalo autorius recenzentės šioje vietoje bus kiek klaidingai suprastas. Nesunku įrodyti, kad studentai ir kaimietiško darbo nesibaido. Ir čia poniškumo nematyti.

Sunki ekonominė padėtis ir netikras rytojus — tai nėra vienintėlės ir svarbiausios priežastys, kad mūsų jaunieji inteligentai atodūromis veda. Priežasčių yra rimtesnių, tik reikia giliau įžvelgti gyveniman. Apie tai pravartu bus ateityje atskiras straipsnis išspausdinti. *Red.*

REDAKCIJA IR ADMINISTRACIJA: VILNIUS, LITERATŲ G-VĖ 11—20.

LEIDŽIA REDAKCINĖ KOMISIJA.

REDAKTORIUS: VINCAS UMBRASAS.

„Ruch" spaustuvė, Vilnius, Totorių g-vė 6 Nr.